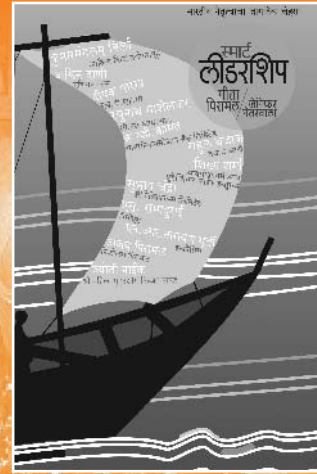

अल्पावधीत लोकप्रिय ठरलेले
ग्रंथप्रसाराला वाहिलेले दर्जेदार मासिक

मेहता मसाली ग्रंथज्ञानात

सप्टेंबर २०११ । किंमत १५ रुपये

- ◆ सप्टेंबर २०११
- ◆ वर्ष अकरावे
- ◆ अंक नववा

मेहता मराठी ग्रंथजगत

— अनुक्रमणिका —

संपादकीय	४
साहित्यवार्ता	१०
विशेष वार्ता	४२
पुस्तक परिचय	
हात विधात्याचे	
: अनु. नीला चांदोरकर	४८
स्मार्ट लीडरशीप	
: अनु. माधुरी शानभाग	५६
शब्दचर्चा : डॉ. म. बा. कुलकर्णी	६४
येस!	
: अनु. डॉ. धरणीधर रत्नाळीकर	७०
अभिप्राय	७७
पुरस्कार	८९
वाचकांचा प्रतिसाद	९८
श्रद्धांजली	१०१
बालनगरी	१०३

संपादक :
सुनील मेहता

कार्यकारी संपादक :
शंकर सारडा

अंकाची किंमत १५ रु.

वार्षिक वर्गणी
मनीऑर्डरने पाठवावी.

प्रसिद्धी
दरमहा ११ तारखेस

मांडणी-अक्षरजुळणी
मेहता हाऊस

संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,
१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
बाजीराव रोड, टेलिफोभवनसमोर, पुणे-४११ ०३०
फोन : ०२०-२४४७६९२४/२४४७५४६२

Extension (ग्रंथजगत विभाग) - २२७/२४३

Email - info@mehtapublishinghouse.com

Website - www.mehtapublishinghouse.com

वार्षिक वर्गणी १५० रु. तीन वर्षांची ३५० रु. पाच वर्षांची ५०० रु.
३ किंवा ५ वर्षांसाठी वर्गणीदार झाल्यास पुस्तक भेट !

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

हे विश्वचि माझे घर

एकूणच संज्ञापन क्षेत्रात, विविध माध्यमात सध्या क्षणोक्षणी नवे काहीतरी घडत आहे आणि त्यांचा मागोवा घेताना सर्वांचीच दमछाक होत आहे. प्रकाशन क्षेत्रातही ई-बुक्समुळे अघोषित क्रांतीचे वारे वाहत आहेत. ई-बुक्सची विक्री वाढत आहे आणि ई-बुक्सच्या स्वरूपात उपलब्ध होणाऱ्या पुस्तकांची संख्या दिवसेंदिवस नवे टप्पे गाठत आहे. पूर्वी मुद्रित स्वरूपातील पुस्तकांच्या संदर्भात बेस्टसेलरचे आकडे अभिमानाने सांगण्यात येत; यापुढच्या काळात ई-बुक्सच्या, डिजिटल आवृत्त्यांच्या खपाचे आकडे हे ऐकून घेण्याची सवय करून घ्यावी लागेल. सर्वच क्षेत्रातील खरेदी-विक्रीची आकडेवारी जमवून, त्यांचे विश्लेषण करणाऱ्या अद्ययावत यंत्रणा उभारल्या जात आहेत. त्यामुळे सर्वच व्यवहारांची नेमकी कल्पना येऊ शकते. भारतात त्या दृष्टीने अजून खूप काम होणे बाकी आहे; पण जागतिकीकरणाच्या रेट्यामुळे आणि उत्तम प्रकारच्या माहिती - तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे आपल्यालाही अद्ययावत सर्वकष आकडेवाऱ्यांच्या आधारे पारदर्शी आर्थिक व्यवहाराच्या दिशेने वाटचाल करणे नजिकच्या काळात आवश्यक ठरेल. मुद्रित पुस्तकांचा खप आणि डिजिटल पुस्तकांचा खप यांचे नेमके आकडे मिळत गेले तर मुद्रित पुस्तकांना भारतात तरी अजून दहावीस वर्षे कसलाही धोका नाही आणि डिजिटल पुस्तकांना भारतीय भाषांमध्ये फारसे स्थान मिळणार नाही असे समजून निर्धास्त राहणाऱ्या प्रकाशक-विक्रेत्यांची आजची मानसिकता कायम राहिल असे वाटत नाही. अमेरिका, इंग्लंड, जर्मनी, फ्रान्स वगैरे देशातील प्रकाशन संस्थांना आणि ग्रंथ विक्रेत्यांना प्रत्यक्ष व्यवहारात याची झळ जाणवू लागल्याने, पुस्तक विक्री करणाऱ्या संस्था बंद पडत आहेत, दिवाळखोरीत जात आहेत किंवा आपल्या व्यवसायाची पुनर्रचना करीत आहेत. या व्यवसायातील अनेक कर्मचाऱ्यांवर बेकारीची कुऱ्हाड कोसळत आहे. या क्षेत्रातील आर्थिक मंदीमुळेही गेल्या तीन वर्षात सर्वच क्षेत्रात निराशाजनक परिस्थिती आहे. पारंपरिक पुस्तकांच्या विक्रीवर या मंदीचा परिणाम झाला आहे; पण त्या

मंदीबरोबर ई-बुक्स पासून आम्हाला कसलीही स्पर्धा नाही असे दोनतीन वर्षांपूर्वी म्हणणारे अनेक प्रकाशक-विक्रेते आता स्वतःच काळाची गरज म्हणून डिजिटल पुस्तकांच्या निर्मितीची आणि विक्रीची यंत्रणा उभी करीत आहेत. 'किंडल' 'नूक' वगैरे वाचनयंत्रांचा आणि आयपॅड, मोबाईल वगैरे साधनांचा वापर करून ई-बुक विक्रीच्या क्षेत्रात पाय रोवण्याचा प्रयत्न करीत आहेत. अॅमेझॉन, बार्न्स अँड नोबल वगैरे विक्रेत्यांचा अनुभव असा आहे की हार्डकव्हर पुस्तकांच्या तुलनेने ई-बुकना जास्त मागणी आहे; आणि ई-बुकचे ग्राहक हे छापील पुस्तकांच्या ग्राहकापेक्षा अधिक, सुमारे तिप्पट, पुस्तके वाचत आहेत.

'द गर्ल वुइथ ड्रॅगन टॅटू' या रहस्यपूर्ण कादंबरीने ई-बुकच्या फॉर्ममध्ये दहा लाखापेक्षा जास्त प्रतींच्या खपाचा टप्पा गाठणारी पहिली थ्रिलर म्हणून मान पटकावला आहे. स्वीडिश लेखक स्टीग लारसन याने लिहिलेली काही हस्तलिखिते त्याच्या मृत्युनंतर त्याच्या वारसांना सापडली. त्यापैकी 'द गर्ल वुइथ ड्रॅगन टॅटू' 'द गर्ल वुइथ फायर', आणि 'द गर्ल हू किक्ड द हॉर्नेट्स नेस्ट' या तीन थ्रिलर्स २००८ मध्ये प्रकाशित झाल्या. त्यांनी स्वीडनमध्ये लोकप्रियतेचे शिखर गाठले. त्यांची इतर भाषांत भाषांतरे झाली. इंग्लिश भाषांतराचे हक्क रँडम हाऊस-क्नॉफ बुक्सने मिळवले. अमेरिका-इंग्लंड मध्ये या तीन पुस्तकांनी बेस्टसेलर्सच्या यादीत स्थान मिळवले. या तिन्हीच्या ५० लाखांवर पेपरबॅक प्रती गेल्या तीन वर्षात विकल्या गेल्या. हार्डबॅक आवृत्तीच्या सप्टेंबर २००८ पासून तीन लाख प्रती विकल्या गेल्या. दरमहा सुमारे पाच लाख प्रतींची विक्री आजही चालू आहे. जानेवारी ते जून २०११ या ६ महिन्यात लारसनच्या वारसांना ३१ लाख पौंड हे रॉयल्टीपोटी मिळाले; असे दि बुकसेलर साप्ताहिकाच्या ८ जुलै २०११ च्या अंकात दिलेले आहे. याच ६ महिन्यांत सर्वाधिक मानधन मिळवणाऱ्या इतर लेखकांची नावे वाचकांना ठाऊक असायला हरकत नसावी. जेमी ऑलिव्हर (६८ लाख पौंड) ज्युलीया डोनालसन (५४ लाख पौंड), जेम्स पीटरसन (४६ लाख पौंड), जेफ किनी (४५ लाख पौंड), रिचर्ड पारसनस (३६ लाख पौंड), लारसन (३१ लाख पौंड), जो नेस्बो (३० लाख पौंड), जॅकलिन विल्यम (२६ लाख पौंड), केट मॅक्कान (२३ लाख पौंड), जॉन ग्रिशम (२२ लाख पौंड).

या यादीतील केट मॅक्काच्या नावावर मॅडेलिन (बॅटन प्रेस) हे एकच पुस्तक आहे. मे मध्ये हे पुस्तक प्रसिद्ध झाले. ३ दिवसात त्याच्या ७२५०० प्रती विकल्या गेल्या. दोन महिन्यात दोन लाखांवर प्रतींची विक्री झाली. सर्वाधिक वेगाने खपणाऱ्या ललितेतर पुस्तकात या पुस्तकाने स्थान पटकावले.

जेफ किनीच्या 'डायरी ऑफ ए विम्पी किड'चे २००७ पासून एकूण ५ भाग बाजारात आले आहेत. प्रत्येकी एक लाखावर प्रती विकल्या गेल्या आहेत. फास्टर

फेणे, हॅरी पॉटर सारखा विम्पी हा कुमारनायक आहे. जेमी ऑलिव्हरच्या 'जेमीज् ३० मिनीट मील्ल्स' या पुस्तकाच्या या वर्षाच्या पहिल्या सहा महिन्यात ४ लाख ३८ हजार प्रती खपल्या. जेमी ऑलिव्हर हा पाककलातज्ज्ञ असून इंग्लंडमध्ये दूरचित्रवाणीवरही त्याचे कार्यक्रम लोकप्रिय आहेत.

इंग्लंडमधील प्रकाशनसंस्थांची यंदाच्या पहिल्या सहामाहीतील उलाढाल ६७ कोटी ७४ लक्ष पौंड झाली आहे. ही गतवर्षाच्या पहिल्या सहामाहीशी तुलना करता तीन टक्क्यांनी कमी झाली. परंतु पेंग्विन, पॅन मॅकमिलन, असबोर्न, सीमन अँड शूस्टर, वर्गैरॅनी ८ ते ३८ टक्के वाढ नोंदवली. हॅचेट युके (८७९ लाख पौंड), रँडम हाऊस (८०५ लाख), पेंग्विन (७३० लाख), हार्पर कॉलिन्स (४६४ लाख), पॅन मॅकमिलन (२४८ लाख), पीयर्सन (१४८ लाख), ब्लूम्सबरी (१३३ लाख), सीमन अँड शूस्टर (१२६ लाख), ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटी प्रेस (१२५ लाख पौंड) ह्या प्रकाशनसंस्थांनी उत्पन्नाच्या दृष्टीने पहिले दहा क्रमांक मिळवले आहेत.

इंग्लंडमधील पहिल्या सहामाहीतील पुस्तक विक्रीचे आकडे गतवर्षाच्या याच कालावधीतील आकड्यांशी तुलना करता वाङ्मयप्रकारानुसार घट दर्शवते. सर्वात जास्त फटका बसला आहे ती छापील हार्डकव्हर कादंबऱ्यांना. ११ टक्के घट. २७ लाख पौंडांनी विक्री कमी. पेपरबॅक कादंबऱ्यांमध्ये ६ टक्के विक्रीत घट १० लाख पौंड. २०१० मध्ये प्रथमार्धात ४ पेपरबॅक कादंबऱ्यांनी १० लाख पौंडाचा पल्ला गाठला. यावर्षी ९ पेपरबॅक्सनी मिळून तो गाठला. यंग अँडल्ट फिक्शनची विक्री कमी झाली. (३७ टक्के घट). डार्क रोमान्स नॉव्हेलपैकी १५ कादंबऱ्या गतवर्षी प्रत्येकी ५० हजारावर विकल्या गेल्या. यंदा फक्त ३ कादंबऱ्यांना तेवढा खप गाठता आला. क्राइम नॉव्हेलच्या खपातही ८ टक्के घट झाली.

११ सप्टेंबर रोजी वर्ल्ड टॉवर सेंटरवरील हल्ल्याला १० वर्षे पूर्ण होत आहेत. त्या निमित्ताने काही पुस्तकांचे प्रकाशन होत आहे. दि नाइन इलेव्हन वॉर्स हे या हल्ल्याची इत्थंभूत माहिती देणारे पुस्तक अॅलन लेन या प्रकाशनातर्फे बाजारात आले आहे. जेसन बर्क या ऑब्झर्व्हरच्या परदेशी वार्ताहराने या पुस्तकात शेकडो अतिरेकी, हेर खात्यातील अधिकारी, सैनिक व मंत्री यांच्या मुलाखती दिल्या आहेत. एफबीआयच्या अली सौफान या एजंटने लिहिलेल्या दि ब्लॅक बॅनर्सचे प्रकाशन १२ सप्टेंबरला अॅलन लेन तर्फेच होणार आहे. यात या हल्ल्यापूर्वीची पाच वर्षे व नंतरची पाच वर्षे ह्या दशकातील घटनांचा मागोवा घेतला आहे. रँडम हाऊसने १०२ मिनिटस् या पुस्तकाची नवी आवृत्ती काढली आहे. दि इलेव्हन्थ डे हे अँथनी समर्स आणि रॉबिन स्वान यांचे पुस्तक ट्रन्सवर्ल्ड प्रकाशित करित आहे. हार्पर प्रेसने पीटर टेलर याच्या 'टॉकिंग तू टेररिस्ट्स्' ची सुधारित आवृत्ती काढली आहे.

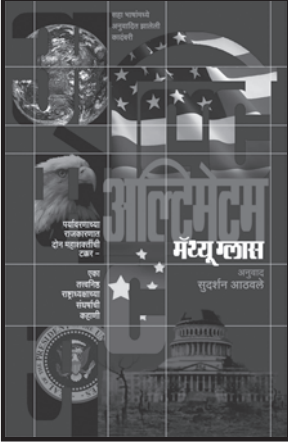
जागतिक ग्रंथव्यवहारातील अद्ययावत घडामोडी आणि प्रवाह यांचे अचूक आकलन होण्यासाठी देशोदेशी भ्रमणाच्या ग्रंथजत्रांना भेट देणे हा सर्वोत्तम मार्ग ठरतो. फ्रँकफर्ट बुक फेअर १२ ते १६ ऑक्टोबर दरम्यान भरणार आहे. ११ ऑक्टोबरला टूल्स ऑफ चेंज फॉर पब्लिशर्स कॉन्फरन्स ही या ग्रंथजत्रेतच होईल. जर्मन बुक ऑफिस तर्फे 'जर्मन इयर इंडिया' हा उपक्रम १५ महिने चालणार आहे. यंदा या ग्रंथजत्रेत 'ई-बुक'ची नेत्रदीपक प्रगती बघायला मिळेल; असे वाटते. गेल्या वर्षापासून या ग्रंथजत्रेत छापील पुस्तकांऐवजी ई-बुक्सच्या कॅटलॉगच्या सीडीचीच मोठ्या प्रमाणावर देवाणघेवाण होत असून ई-बुक्सच्या हक्कांबाबत जास्त चर्चा होत आहे. यंदा न्यूझीलंड या देशाला गेस्ट ऑफ ऑनर म्हणून मान मिळाला आहे. न्यूझीलंडमध्ये दरवर्षी २००० नवी पुस्तके निघतात. ८० प्रकाशन संस्थांची उलाढाल ५५ कोटी युरोच्या जवळपास होते. पेनच्या सदस्यात सुमारे १३०० लेखकांचा समावेश आहे.

फ्रँकफर्ट ग्रंथजत्रेनंतर हेलसिंकी (२७-३० ऑक्टोबर), डलास, अमेरिका (२९ ऑक्टोबर), घाना (२-६ नोव्हेंबर), व्हिएना, ऑस्ट्रिया (१०-१३ नोव्हेंबर), इस्तांबुल, तुर्कस्तान (१३-२० नोव्हेंबर), मॉंट्रियल, कॅनडा (१६-२१ नोव्हेंबर), शारजा (१६-२६ नोव्हेंबर), बेसल, स्वित्झर्लंड (१८-२० नोव्हेंबर), मेक्सिको (२६ नोव्हेंबर-४ डिसेंबर), मॉस्को (३० नोव्हेंबर -४ डिसेंबर), तैपइ, तैवान (१-६ जानेवारी), दिल्ली (२५ फेब्रुवारी-४ मार्च), पॅरिस (१६-१९ मार्च), लंडन (१६-१८ एप्रिल) या ग्रंथोत्सवांमधून जागतिक ग्रंथव्यवसायातील उलाढाल चालू राहिल. भारताचे त्यात भरीव प्रतिनिधित्व फारसे नसते. अपवाद -लंडनचा. इतर देशांना देण्यासाठी पुस्तके आपल्याकडे नसतात असे नाही, परंतु यातील प्रत्येक बाजारपेठ काबीज करण्यासाठी त्या त्या देशाच्या, त्या त्या भाषेच्या गरजा ओळखून आपल्या पुस्तकांची संपादने व सादरीकरणे करण्यासाठी मुद्दाम व्यूहरचना करावी लागेल. भारतीय संस्कृती, वेद-रामायण-महाभारत, पुराणे, धार्मिक - आध्यात्मिक साहित्य, पर्यटन, योग-ज्योतिष, आयुर्वेद, इतिहास, कलाकौशल्य, संतसाहित्य, यांचा खजिना आकर्षक पॅकेजमध्ये उपलब्ध करून द्यावा लागेल. हिंदू, बौद्ध, जैन, धर्म परंपरांचाही वारसा जागवावा लागेल. डिजिटल स्वरूपात हे सर्व भांडार आणले तर जागतिक ग्रंथव्यवहारात भारताचे स्थान उंचावेल. नव्या पिढीने त्यासाठी हे विश्वचि माझे घर या वृत्तीचा आदर्श पुढे ठेवला पाहिजे.

□

टी बुक क्लब २० मधील दुसरे पुस्तक

अल्टिमेटम

मॅथ्यू ग्लास

अनु. सुदर्शन आठवले

४४० रु. टी बुक क्लब सभासदांना २२० रु.
पोस्टेज ३० रु.

सन २०३२, ज्यो बेंटन अमेरिकेचा अट्टेचाळीसावा प्रेसिडेंट म्हणून निवडून येतो. लगेच आधीच्या प्रेसिडेंटने त्याला सांगितलेल्या एका गुपिताने राष्ट्राध्यक्षपदाची विजयमाला गळ्यात पडण्यापूर्वीच त्यातील काट्यांची बोच ज्योला जाणवू लागते आणि विजयाची धुंदी खाडकन उतरते.

पर्यावरणातील बदलांमुळे निर्माण झालेल्या 'ग्लोबल वॉर्मिंग'ने - जागतिक तापमानवाढीने महासागरातल्या पाण्याची पातळी किती वेगाने आणि किती प्रमाणात वाढेल यांविषयी तज्ज्ञांनी प्रसिद्ध केलेले अंदाज चुकले होते. सत्य हे होते की ते बदल प्रचंड वेगाने घडत होते आणि जग विनाशाच्या कड्यावरच उभे होते.

पर्यावरणाचा तोल सांभाळण्यासाठी प्रत्येक देशाने आवश्यक ती कार्बन उत्सर्जन कपात केली नाही तर जगाचा विनाश अटळ होता.

जगातील सर्वात जास्त प्रदूषण निर्माण करणाऱ्या चीन या देशाच्या शासनाबरोबर आधीच्या प्रेसिडेंटनी कार्बन कपातीसंबंधी गुप्तपणे बोलणी सुरू केली होती. ती पुढे नेऊन ज्यो बेंटनला स्वतःच्या देशाला आणि संपूर्ण जगाला वाचवायचे होते. जगातल्या दोन 'महासत्ता', चीन आणि अमेरिका महाभयंकर अण्वस्त्रांच्या महायुद्धात समोरासमोर उभ्या ठाकल्या होत्या.

त्या युद्धाने ज्यो बेंटनच्या मनोबलाची, तत्त्वनिष्ठेची कसोटी पाहिली.

'पर्यावरणाच्या राजकारणा'ची आणि त्यापासून जगाला वाचवण्याची शर्थ करणाऱ्या ध्येयवादी अमेरिकेन प्रेसिडेंटची खळबळजनक कथा!

टी बुक क्लब २० मधील तीसरे पुस्तक

ब्लड मनी

क्रिस कॉलेट

अनु. वैशाली रानडे

२०००. टी बुक क्लब सभासदांना १०००.रु.

पोस्टेज २५०.रु.

गुप्तहेर खात्यातील उपायुक्त मरिनरला रजेवर जायचे असते पण डे नर्सरीच्या पाळणाघरातून सहा आठवड्यांच्या जेसिका क्लिनमानचे अपहरण होते आणि मरिनरला रजा रद्द करून त्यात लक्ष घालणे भाग पडते.

सुरुवातीला केवळ अपहरण वाटणारी ती घटना नियोजनबद्ध योजना वाटू लागते.

मरिनरला कळते की, अपहरण झालेल्या मुलीचे वडील शास्त्रीय संशोधन कंपनीत काम करत आहेत आणि प्राणी हक्कांसाठी लढणाऱ्यांचे ते लक्ष्य आहेत.

एका तुटक मजकूराच्या चिड्डीमुळे प्राणी हक्क संरक्षण समितीचेच लोक या दहशतीमागे आहेत हे त्याच्या लक्षात येते.

पाळणाघरातील एक सेविका एका गाडीखाली मारली जाते, तेव्हा ही केस खऱ्या अर्थाने खळबळ उडवते.....

वातावरण आणि व्यक्तिरेखांचे मार्मिक आणि चटपटीत वर्णन करणाऱ्या, कोलेट या विख्यात लेखिकेची गाजलेली कलाकृती.

– यॉर्कशायर

* विश्व साहित्य संमेलन, सिंगापूर

“भाषा हा केवळ शब्दांच्या देवघेवीचा व्यवहार असत नाही. भाषेची आपली नाळ, संस्कृती, संचित, मने आणि संस्कार जोडलेले असतात. परक्या देशात या बाबी प्रकर्षाने जाणवतात. मायबोलीच्या शब्दांनी परदेशात पाय थबकतात. मानवी मनोवस्था बदलते आणि भावनांचा हळवेपणा नकळत वाढतो,” अशा भावना ज्येष्ठ नाटककार व तिसऱ्या विश्व मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष डॉ. महेश एलकुंचवार यांनी व्यक्त केल्या.

महाराष्ट्र मंडळ व अखिल भारतीय साहित्य महामंडळ आयोजित तिसरे विश्व साहित्य संमेलन सिंगापूर येथे अपूर्व उत्साहात झाले. ते म्हणाले, “जागतिक स्तरावर मराठीचा पंथरावा क्रमांक लागतो. ही बाब जरी अभिमानाची असली तरी भाषा वस्तुस्थितीचे भान आपल्याला नाही. जागतिक पातळीवर मराठीच्या साहित्याबाबत चर्चा होताना दिसत नाही. जागतिक पातळीवर मराठीच्या साहित्याबाबत चर्चा होताना दिसत नाही. राजकीय आणि आर्थिक सत्तेवर भाषेचे महत्त्व असल्याचे चिनी भाषा ‘मंदरीन’ आणि अरबांची अरबी यावरून हे सिद्ध झाले आहे.

येत्या शंभर वर्षांत मराठी राहिलीच तर ती एक बोलीभाषा म्हणून राहिल, अशी चर्चा होण्याइतपत ही बाब गंभीर झाली आहे. पण या भाषेला ही अवनती का यावी, यावर वस्तुनिष्ठ चर्चा करण्यापेक्षा मराठी भाषिक एकमेकांवर आरोप करण्यातच धन्यता मानत आहेत. केवळ ठराविक वर्ग, शासन याबाबत गंभीर नसल्याने ही अवनती झाली आहे, हे अर्धसत्य आहे.”

संमेलनास सांस्कृतिक राज्यमंत्री संजय देवताळे, हर्षवर्धन भावे, भारताचे सिंगापूरातील उच्चायुक्त टी. एस. राघवन, महामंडळाच्या अध्यक्षा उषा तांबे, डॉ. उज्वला मेहंदळे, डॉ. माधवी वैद्य, ‘पानिपत’कार विश्वास पाटील आणि साहित्यप्रेमी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

* पानिपतकार विश्वास पाटील यांची मुलाखत

आज मराठीत बरेच उत्तम लेखक आहेत, परंतु त्यांच्याकडे समीक्षकांनी तितक्या गंभीरपणे पाहिले नाही. समीक्षक ठरावीक चाकोरीतूनच जातात आणि त्यात त्या देवांच्या त्याच त्या आरत्या गातात, हे योग्य नसल्याची खंत पानिपतकार विश्वास पाटील यांनी 'विश्व साहित्य संमेलना'च्या व्यासपीठावरून व्यक्त केली.

मिलिंद जोशी व डॉ. दादा गोरे यांनी मुलाखत घेतली.

'ऐतिहासिक कादंबऱ्यांमधून केवळ मराठे व पेशवे यांच्या पत्नीसोबतच्या संवादांची वर्णने होती. ऐतिहासिक कादंबरीला माजघरातून रणांगणावर आणण्याची तीव्र इच्छा आणि पानिपतच्या घटनेत दडलेले अद्भूत वास्तव यामुळेच आपण ही कादंबरी लिहिण्यास प्रवृत्त झालो,' असे त्यांनी सांगितले.

मात्र, 'ऐतिहासिक कादंबरी लेखनाकडे आपण अपघातानेच वळलो, यापुढे झाडाझडती, पांगिरा यांसारख्या सामाजिक कादंबऱ्याकडेच आपला कल असेल,' असे त्यांनी स्पष्ट केले. ऐतिहासिक कादंबऱ्यांमध्ये चुकीला क्षमा नसते, हे सांगताना सर्व तपशील बरोबरच असल्याचा आपला गर्वाचा फुगा पाचवीच्या विद्यार्थिनीने कसा फोडला, याचा किस्साही त्यांनी ऐकवला.

रविवारी मंगला गोडबोले यांच्या अध्यक्षतेखाली 'प्रवासवर्णनांचे बदलते स्वरूप' या विषयावरील परिसंवाद झाला. 'पुलंची प्रवासवर्णने आजही वाचकांना तितकीच आनंद देतात. कारण त्यात प्रवासवर्णन नाममात्र असते, इतर घटना, व्यक्ती व प्रसंग यामुळेच आपण त्यात ओढले जातो. प्रवासवर्णनाला कालमर्यादा राहतेच, त्यामुळे यापुढे केवळ माहिती सांगणारी प्रवासवर्णने जाऊन एक वेगळा प्रकार उदयास येऊ शकेल,' असे निरीक्षण गोडबोले यांनी नोंदवले.

अशोक नायगावकर यांच्या अध्यक्षतेखालील कविसंमेलनात अरुण म्हात्रे, का. र. वालदेकर, संगीता जोशी, जे. एन. कदम, देवीदास कुलकर्णी, रसिका देशमुख, श्रीकांत तारे, दत्ता हलसगीकर सहभागी झाले.

'महाराष्ट्र हे ग्लोबल स्टेट होण्यासाठी अशा संमेलनांचा निश्चितपणे उपयोग

राधेय

२०वी आवृत्ती

रणजित देसाई

प्रत्येकाच्या मनात दडलेली कर्णाची उत्कट कहाणी

२००० रु. पोस्टेज २५० रु.

होईल,' असा विश्वास मंत्री संजय देवताळे यांनी व्यक्त केला.

'कितीही टीका झाली, तरी रसिकाश्रय असेपर्यंत ही संमेलने भरवली जातील,' असे महामंडळाच्या अध्यक्षा उषा तांबे यांनी स्पष्ट केले. आपण हे संमेलन रसिक या नात्याने अनुभवले, त्यातून काही वैचारिक तर काही रंजक हाती लागले, साहित्यातील प्रतिभेचे सुंदर दर्शन झाले, असे सांगत अध्यक्ष महेश एलकुंचवार यांनी कृतज्ञता व्यक्त केली. समाजसेविका सिंधूताई सपकाळ व पदाधिकाऱ्यांचे सत्कार झाले.

* जे.के. रोलिंगला हिरेजडित ब्रेसलेट

पुस्तकांच्या विक्रीचे आणि चित्रपटाच्या कमाईचे जागतिक उच्चांक मोडणाऱ्या 'हॅरी पॉटर'च्या मूळ लेखिका जे.के.रोलिंग यांना वॉर्नर ब्रदर्सने हिऱ्याचे अत्यंत महागडे ब्रेसलेट भेट म्हणून दिले.

हॅरी पॉटर या काल्पनिक पात्राची निर्मिती करून लहानथोरांना जादुविद्येच्या दुनियेची सफर घडवणाऱ्या जे.के.रोलिंग यांनी पुस्तक विक्रीचे सर्व उच्चांक मोडले. या पुस्तकाच्या कथानकातील पात्रांवरून आठ पॉटरपटांची निर्मिती करण्यात आली. प्रत्येक पॉटरपट विक्रमी उत्पन्न देणारा ठरला. पॉटरपटांच्या मालिकेतील अखेरचा चित्रपट नुकताच प्रदर्शित झाला असून त्यालाही तुफान प्रतिसाद मिळत आहे. चित्रपटांसाठी पुस्तकातील पात्रांचा वापर करण्याची परवानगी दिल्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी जे.के. रोलिंगना वॉर्नर ब्रदर्स कंपनीतर्फे हिऱ्यांचे खास डिझाईन केलेले ब्रेसलेट भेट देण्यात आले. टाइम साप्ताहिकाने दिलेल्या माहितीनुसार या ब्रेसलेटची किंमत काही कोटींच्या घरात आहे. ४० अत्यंत मौल्यवान हिरे बसवण्यात आले आहेत. वयाच्या ४५ व्या वर्षी जे.के. रोलिंग यांची संपत्ती १ अब्ज अमेरिकन डॉलर्स एवढी नोंदवण्यात आली आहे. शेवटच्या पॉटरपटानंतर जे.के.रोलिंग यांनी वेबसाईट सुरू केली आहे.

* दररोज पाचशे ई-बुकचा खप

आता तंत्रज्ञानाच्या विकासामुळे ई-बुक, आय-बुक यांना वाचकांचा वाढता प्रतिसाद मिळत असून, बुकगंगा डॉट कॉमकडे दररोज सुमारे पाचशे पुस्तकांना ऑनलाईन मागणी येत आहे. किंमत कमी असल्याने वाचकांच्या फायद्याबरोबरच 'पायर्स'ला चाप बसण्यासही मदत होत असल्याने प्रकाशकांकडूनही त्याचे स्वागत होत आहे.

तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे तसेच इंटरनेटच्या वाढत्या विस्तारामुळे नुसत्या एका क्लिकवर कोणतीही वस्तू हवी तेव्हा उपलब्ध होते. त्याचप्रमाणे पुस्तकेही दुकानात जाऊन घेण्याऐवजी ती एका क्लिकवर विकत घेणे हा ट्रेंड इंग्रजी साहित्यविश्वात होता, तो आता मराठी साहित्यविश्वातही प्रायोगिक तत्त्वावर सुरू झाला आहे. कॉम्प्युटरवर पुस्तक वाचताना पुस्तक हातात घेऊन वाचल्याचा 'फील' येत नाही,

अशी तक्रार पूर्वी होत होती. मात्र, लॅपटॉप, आयपॅड वापरणाऱ्या 'टेक्नोसॅव्ही जनरेशन'मध्ये या संकल्पनेला वाढता प्रतिसाद मिळत आहे. छपाईचा खर्च वाचत असल्याने ई-बुकच्या माध्यमातून मिळणारी पुस्तके, छापील पुस्तकाच्या किंमतीच्या २० ते २५ टक्के कमी किंमतात मिळतात. ई पुस्तकांचा वाढता प्रतिसाद पाहून अनेक प्रकाशक ई-बुकचे प्रकल्प राबवत आहेत.

सध्या अनेक प्रकाशकांची ई-बुक्स उपलब्ध आहेत. पुस्तक डाऊनलोड करण्यासाठी फ्री सॉफ्टवेअर मिळते. कॉम्प्युटरवर डाऊनलोड केल्यानंतर पुस्तकाची किंमत चेक, कॅश, क्रेडिट कार्ड याच्या माध्यमातून अदा करावी लागते. त्यानंतर वाचकाला मेल करून एक लिंक दिली जाते. ती लिंक कॉम्प्युटर किंवा लॅपटॉपवर डाऊनलोड केल्यानंतर तिथे ते पुस्तक वाचायला मिळू शकते. मात्र, ई-बुकच्या पायरसीच्या दृष्टीने घेतलेली काळजी किंवा माध्यमातील मर्यादा म्हणजे ज्या कॉम्प्युटर किंवा लॅपटॉपवर लिंक डाऊनलोड केली आहे, त्यावरच ते वाचता येते. दिवसाला जवळजवळ पाच हजार लोक साइटला भेट देतात. त्यापैकी १० ते १५ टक्के लोक या साइटच्या माध्यमातून पुस्तके खरेदी करतात.

* 'व्हॉल्वेरिन': सर्वात लोकप्रिय सुपरहिरो

एका सर्वेक्षणानुसार मार्शल कॉमिक्समधून प्रसिद्ध होणाऱ्या 'व्हॉल्वेरिन'ला २२ टक्के मते मिळाली. कोणत्याही संकटाचा सामना हा सुपरहिरो सहज करत असल्यामुळे 'व्हॉल्वेरिन'च्या कॉमिक्सवर वाचकांच्या उड्या पडतात. त्याखालोखाल 'प्रोफेसर एक्स', 'एक्स मॅन'ला २१ टक्के मते मिळाली. एका इमारतीवरून दुसऱ्या इमारतीवर सहज भरारी घेत स्वप्नरंजन करणाऱ्या सुपरमॅनने तिसरे स्थान पटकविले. आश्चर्याची बाब म्हणजे स्पायडरमॅनला केवळ तीन टक्के लोकांनी पसंती दर्शविली आहे. 'युरोपियन फिल्म रेंटल सर्व्हिस'ने ३००० जणांच्या सर्वेक्षणानंतर हे निष्कर्ष काढले आहेत. कॉमिक आर्टिस्ट जॅक लॉरेन्स म्हणतात, "या निष्कर्षातील काही निकाल धक्कादायक असून, सुपरमॅन व स्पायडरमॅनला खूप कमी जणांनी पसंती दर्शविल्याने मी आश्चर्यचकित झालो आहे."

आपण सारे अर्जुन

व. पु. काळे

१७वी आवृत्ती

भगवद्गीता हा मानसशास्त्रावरील पहिला ग्रंथ होय

१२० रु. पोस्टेज २५ रु.

‘टॉप टेन सुपरहिरो’: १. व्हॉल्वेरिन, २. प्रोफेसर एक्स व एक्स मॅन, ३. सुपरमॅन, ४. द हल्क, ५. स्यू स्टॉर्म - फॅन्टास्टिक फोर, ६. फ्लेम ऑम, ७. ह्युमन टॉर्च, ८. डेअरडेव्हिल, ९. स्पायडरमॅन, १०. डॉश - द इन्क्रेडिबल्स.

*** मानवी मेंदूने उच्च बुद्धिमत्तेचे शिखर गाठले?**

श्रीजी यंत्रणा असलेले मोबाइल फोन, इंटरनेट, वेगवान बुलेट ट्रेन, ध्वनीच्या वेगाशी स्पर्धा करणारी सुपरसॉनिक विमाने, दुर्गम भागात किंवा समुद्रात बांधलेले उंच किंवा लांब पूल यासारखी मानवी बुद्धिमत्तेची अचाट उदाहरणे... भविष्यात देखील पाहावयास मिळतील का?

“मानवी मेंदूने बुद्धिमत्तेची कमाल मर्यादा गाठलेली आहे. माणूस आणखी बुद्धिमान होऊ शकणार नाही,” असे केंब्रिज विद्यापीठातील प्रा. सायमन लाफलीन यांच्या नेतृत्वाखालील शास्त्रज्ञांना आढळले. “अधिक बुद्धिमान बनण्यासाठी प्रचंड ऊर्जा आणि ऑक्सिजन यांची गरज आहे. ती भागवणे मानवाला शक्य नसल्याने मानवी बुद्धिमत्ता वाढण्याची शक्यता कमी आहे.”

मेंदूच्या रचनेचे विश्लेषण करून त्यातील पेशी किती ऊर्जा वापरतात, याचा अभ्यास संशोधकांनी केला. प्रा. लाफलीन म्हणाले, ‘मेंदूला कार्य करण्यासाठी ऊर्जेची गरज असते. ती आपल्या परफॉर्मन्सची मर्यादा ठरवते. नवे काहीतरी शोधण्यासाठी मेंदूला प्रचंड ऊर्जा लागते. कारण विविध प्रकारच्या माहितीचा परस्परसंबंध लावण्याचे काम मेंदूला करावे लागते. आपण किती माहितीवर प्रक्रिया करू शकतो, याला मर्यादा आहे.’

मेंदू अधिक कार्यक्षम बनण्यासाठी त्याच्या आतील वायरिंगला प्रचंड प्रमाणात अतिरिक्त ऊर्जा लागते, ती भागवणे मानवाला शक्य नाही, त्यामुळे माणूस आणखी हुशार बनण्याला मर्यादा आहे, असे त्यांना वाटते.

एकमेकांशी समन्वय साधताना मेंदूच्या विविध भागांतील कार्यक्षमता शास्त्रज्ञांनी मोजून बघितली. बुद्धिमान लोकांमध्ये या संदेशवहनाचा वेग जास्त असतो. तर तुलनेने कमी बुद्धिमान असलेल्यांमध्ये तो कमी असतो. ‘मेंदूतील नेटवर्क जास्त इंटीग्रेटेड असणे हे उच्च आयक्यूशी निगडित असते. मेंदूच्या विविध भागांमधील संपर्क बळकट होण्यावर हुशारी अवलंबून असते आणि त्यासाठी ऊर्जेची गरज असते.’

*** ज्ञानगंगा ग्रंथ प्रदर्शनाचे उद्घाटन**

बोक्या सातबंडे, गुगली, एका खेळियाने सारख्या पुस्तकांच्या माध्यमातून हलक्या-फुलक्या, खोचक लेखनाने वाचकांच्या मनामध्ये घर करणारे अभिनेते दिलीप प्रभावळकर यांनी ज्ञानगंगा प्रकाशनातर्फे आयोजित ‘ज्ञानोत्सव-२०११’ या पुस्तक प्रदर्शनाचे उद्घाटन केले.

आचार्य आत्रे सभागृहात झालेल्या या कार्यक्राममध्ये प्रभावळकर यांच्या 'बोक्या सातबंडे' भाग-६ आणि भाग-७ तसेच 'एका खेळीयाने' पुस्तकाच्या पाचव्या तर 'कागदी बाण' पुस्तकाच्या सहाव्या आवृत्तीचेही प्रकाशन करण्यात आले. ज्येष्ठ पत्रकार नवनीत देशपांडे, राजहंस प्रकाशनचे सदानंद बोरसे, ज्ञानगंगाचे संयोजक उमेश पाटील, यावेळी उपस्थित होते.

मुलाखतीत अरुण नूलकर यांच्या प्रश्नांना उत्तरे देताना प्रभावळकर म्हणाले, "आपल्याकडे वाचनसंस्कृतीचा ऱ्हास होत आहे किंवा टीव्हीमुळे वाचनसंस्कृती कमी होत आहे असे नाही. मला आलेल्या अनुभवानुसार बोक्या सातबंडेच्या सिरीअल आणि सिनेमानंतर त्याच्या पुस्तकांची विक्रीही वाढली. एक लेखक आणि एक नट अशा दोन्ही भूमिकांमधून परिस्थितीकडे बघताना असं जाणवतं की माझ्यातला नट आणि लेखक हे नेहमीच एकमेकांना पूरक ठरत आहेत. म्हणूनच हसवा-फसवी हे नाटक माझ्यातल्या लेखकाने नटासाठी लिहिलेले नाटक असावे असं वाटते. माझ्याकडे साहित्यिकाची बैठक नाही; पण जे लेखन केलं त्याला नट असण्याचा नक्कीच फायदा झाला."

प्रभावळकर यांचे क्रिकेटप्रेम आणि त्यांचे आयपीएलविषयीचे मत, अमिताभ बच्चन आणि संजय दत्तसोबत काम करताना आलेले अनुभव, गांधीजींची भूमिका साकारताना मेक-अपमुळे अडचणी जाणवत असतानाही कायम ठेवलेले चेहऱ्यावरचे हास्य आणि त्यासाठी केलेली मेहनत आदी बाबींचाही यावेळी उलगडा झाला.

* कुसुमाग्रज जन्मशताब्दी

कुसुमाग्रज जन्मशताब्दीनिमित्ताने अनन्वय फाउंडेशनच्या वतीने आयोजित कार्यक्रमात 'कवी कुसुमाग्रज' आणि 'सांध्यपर्व' या सीडीचे प्रकाशन पं. हृदयनाथ मंगेशकर यांच्या हस्ते झाले. "ग्रेस यांच्यावर दुर्बोधतेचा शिक्का मारू नये. त्यांच्यावरील टीका टाळावी. कवी ग्रेस यांच्याकडे सरकार, साहित्य संस्था आणि साहित्य संमेलनाच्या आयोजकांनी दुर्लक्ष केले आहे. त्यांच्या प्रतिभेला साजेल असा सन्मान तुम्ही केव्हा करा?" असा सवाल संगीतकार पं. हृदयनाथ मंगेशकर यांनी केला.

"माझ्या कवितेने आणि आयुष्याने आजवर एकही सूचक आणि अनुमोदक मिळवलेला नाही. म्हणून मी 'काफिर' होऊ शकत नाही. माझ्यावर कणभर प्रेम नाही केले तरी चालेल; पण माझी मूठभर भीती बाळगा. मी काही सरकारी प्राध्यापक नाही. चर्चा अथवा परिसंवादाचा वक्ता नाही. व्यासंगाने जाडजूड ग्रंथ लिहिणारा लेखकही नाही. माझ्या कविता स्वरांच्या माध्यमातून सादर केल्या की समजतात. इतकेच नव्हे तर त्यावेळी तुम्ही रडताही. त्याच कविता मी म्हटल्या की काहीच कळत नाही, असे म्हटले जाते. हे कसले रसग्रहण?" अशी खंत ग्रेस यांनी व्यक्त केली.

"कुसुमाग्रजांच्या कवितेत प्रतिमा शोधून सापडत नाही. लौकिक-अलौकिकतेच्या

राज्यातले ते एकमेवद्वितीय कवी आहेत. त्यांनी प्रेमाचे तुकडे लौकिकतेच्या माळेत गुंफले. त्यांचे 'गर्जा जयजयकार' हे केवळ क्रांतिगीत नाही. या गीताचा 'कणा' दुःख आहे," असे ग्रेस म्हणाले.

'गर्जा जयजयकार...', 'हासरा नाचरा जरासा लाजरा...', 'ओळखलंत का सर मला....', 'माझ्या मातीचे गायन....', 'हे सुरांनो चंद्र व्हा...' अशी गीते या वेळी सादर करण्यात आली.

फाऊंडेशनच्या डॉ. माधवी वैद्य, 'जीए'च्या भगिनी नंदा पैठणकर, कुसुमाग्रजांची पुतणी स्वाती लेले, 'फाउंटन'चे कांतिभाई ओसवाल वगैरे उपस्थित होते.

* विश्वास पाटील यांची पुस्तके ई-बुक रूपात उपलब्ध

'आयपॅड किंवा ई-बुकसारख्या आधुनिक तंत्रज्ञानाशिवाय साहित्याची आणि भाषांची प्रगती शक्य नाही. म्हणूनच नव्याने तयार होणारे साहित्यिक आणि साहित्याच्या दृष्टीने तंत्रज्ञान खूप महत्वाचे आहे,' असे मत ज्येष्ठ संगणकतज्ज्ञ डॉ. विजय भटकर यांनी व्यक्त केले.

विश्वास पाटील यांच्या बहुभाषिक साहित्याच्या ई-बुक आवृत्त्यांचे प्रकाशन डॉ. भटकर यांच्या हस्ते झाले. विश्वास पाटील, महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या कार्याध्यक्ष डॉ. माधवी वैद्य, बुकगंगा डॉट कॉमचे संचालक मंदार जोगळेकर यावेळी उपस्थित होते.

डॉ. भटकर म्हणाले, 'ज्या भाषांना तंत्रज्ञानाचे साहाय्य लाभले नाही, त्या भाषा लुप्त होण्याचा मार्गावर आहेत. मराठी भाषेच्या बाबतीत काही काळापूर्वी भीती प्रकट केली जात होती; परंतु आता ई-बुकच्या माध्यमातूनही मराठी जगभरातील वाचकांपर्यंत पोहोचणार आहे. मराठी भाषेच्या संवर्धनाच्या दृष्टीने ही बाब अतिशय महत्वाची आहे. नवे तंत्रज्ञान साहित्यक्षेत्रासाठी क्रांतिकारक ठरणार आहे.

* अत्रे साहित्य संमेलन

आचार्य प्रल्हाद केशव अत्रे यांच्या जन्मदिनी १३ ऑगस्ट रोजी झालेल्या १४व्या एकदिवसीय 'आचार्य अत्रे मराठी साहित्य संमेलना'चे अध्यक्ष ज्येष्ठ साहित्यिक राजन खान आणि स्वागताध्यक्ष सासवडचे माजी उपनगराध्यक्ष संजय ज्ञानोबा जगताप होते. आचार्य अत्रे विकास प्रतिष्ठानच्या वतीने दर वर्षी हे संमेलन प्रतिष्ठानचे संस्थापक-अध्यक्ष तथा राज्य कृषी परिषदेचे उपाध्यक्ष विजय कोलते आयोजित करतात. संमेलनाध्यक्ष राजन खान यांच्या नावावर सोळा कादंबऱ्या, अठरा काव्यसंग्रह, तीन लेखसंग्रह आहेत.

* डॉ. चित्रा नाईक स्मृती ग्रंथाचे प्रकाशन

"ज्येष्ठ शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. चित्रा नाईक यांनी शिक्षण, राजकारण, समाजकारण अशा त्रिविध क्षेत्रात भरीव कार्य केले. शिक्षणक्षेत्रातले त्यांचे कार्य एखाद्या वटवृक्षासमान

होते. त्यांच्या व्यापक कार्याचे स्वरूप विशद करणारे विस्तृत चरित्र लिहिणे आवश्यक आहे. त्यातून जगाला नवीन शिक्षणप्रणाली सापडू शकेल,” असे मत ज्येष्ठ शिक्षणतज्ज्ञ डॉ.एस.बी. चांदेकर यांनी डॉ. चित्रा नाईक स्मृती ग्रंथाचे प्रकाशन करताना व्यक्त केले. ‘वनराई’चे अध्यक्ष मोहन धारिया, वैद्य दादा खडीवाले, भारतीय शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष डॉ. प्रमोद काळे, सदस्य सचिव डॉ. बी.डी.पवार, चित्रा नाईक स्मृती समितीच्या अरुणा गिरी आदी याप्रसंगी उपस्थित होते.

“जगाला देता येईल असे जे काही आहे, त्याचा शोध घेण्याची नाईक यांची वृत्ती होती. त्यांनी लिहिलेल्या ‘ग्लोबलाईज्ड एज्युकेशन’ या लेखाचे मराठीसह सर्व भाषांमध्ये भाषांतर होण्याची गरज आहे,” असे चांदेकर यांनी स्पष्ट केले.

“शिक्षणपद्धती आमूलाग्र बदला असा चित्रा नाईक यांचा आग्रह होता. शिक्षण हे उभारी देणारे, आत्मनिर्भर करणारे असले पाहिजे, असे त्यांचे मत होते. त्यांनी शिक्षणाला तंत्र आणि शास्त्राची जोड दिली. त्यांच्या प्रेरणेतून भारतीय शिक्षण संस्थेचे कार्य पुढे चालले,” असा विश्वास धारिया यांनी व्यक्त केला.

“नाईक या अत्यंत कडक शिस्तीच्या होत्या. त्यांची आयुर्वेदावर श्रद्धा होती,” असे खडीवाले यांनी सांगितले.

* न्यायमूर्ती चपळगावकर यांचा राजीनामा

राज्य सरकार आणि प्रशासन सहकार्य करत नसल्याचा आरोप करत माजी न्यायमूर्ती नरेंद्र चपळगावकर यांनी मराठी भाषा सल्लागार समितीच्या अध्यक्षपदाचा राजीनामा दिला.

मराठी भाषेच्या समृद्धीसाठी राज्य सरकारने न्या. चपळगावकर यांच्या अध्यक्षतेखाली सल्लागार समिती नेमली होती. मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांनी चपळगावकर यांना राजीनाम्याच्या संदर्भात पाठविलेल्या पत्रात म्हटले आहे : कोणताही विभाग नव्याने स्थापन झाल्यानंतर सुरवातीला काही काळ प्रशासकीय आणि अन्य अडचणी येत असतात. त्या दूर करण्यासाठी राज्य सरकार प्रयत्नशील असते. त्यामुळे आपण दिलेला राजीनामा मागे घ्यावा अशी विनंती मुख्यमंत्री या नात्याने मी केलेली होती.

पाणपोई

व. पु. काळे

वपुंचे हे एक मुक्त पुस्तक. त्यांचा आनंद इतरांना आनंदित करण्यासाठी

७० रु. पोस्टेज २० रु.

२री आवृत्ती

तुमच्याबद्दल मला नितांत आदर असून अत्यंत जड अंतःकरणाने मी हा राजीनामा मंजूर करत आहे.

*** डॉ. रा.चिं.ढेरे - ८१ वर्षात पदार्पण**

विज्ञानाच्या आक्रमणामुळे भौतिक सुखासीनता वाढली असून वैचारिक दारिद्र्यही वाढले आहे. आपली नवीन पिढी या भौतिक विचारात गुंतली आहे. प्रसंगी दारिद्र्य पत्करूनही ज्ञानाची उपासना करणाऱ्या संशोधकांची समाजाला गरज आहे, असे प्रतिपादन ज्येष्ठ साहित्यिक रा.चिं.ढेरे यांनी एकाऐंशीव्या वर्षात पदार्पण करताना केले.

शिवाजी विद्यापीठाचे माजी कुलगुरू द.ना.धनागरे यांच्या हस्ते ढेरे यांच्या 'श्री व्यंकटेश्वर आणि श्रीकालहस्तीश्वर' या पुस्तकाचे आणि 'लज्जागौरी' या पुस्तकाच्या चौथ्या आवृत्तीचे प्रकाशन करण्यात आले.

डॉ. ढेरे म्हणाले, विज्ञानाच्या जोरावर माणसाने आपले जीवन अधिक सुखकर केले. पण जीवनाचा खरा उद्देशच आजची पिढी विसरली आहे. भौतिक सुखाच्या मागे पळताना खरे सुखच दूर जात आहे. समाजाची उन्नती होण्यासाठी संशोधन महत्त्वाचे असते. या संशोधनामधूनच नवीन गोष्टी समाजासमोर येतात. पूर्वीच्या संशोधकांनी केलेल्या संशोधनामुळे अनेक प्रदेशांना, व्यक्तींना आपली ओळख मिळाली. आज मात्र ही संशोधन वृत्ती कमी झाली आहे. सरस्वतीची उपासना करणाऱ्यांची उणीव जाणवत आहे. संशोधन करण्यासाठी आवश्यक असणारी माहिती साधने आज सहज उपलब्ध होतात, पण संशोधन मात्र कमी प्रमाणात होते. जे होते ते माणसाच्या भौतिक सुखासाठी आवश्यक असणारे असते. समाजातील व्यासंग कमी होत आहे. व्यासंगी पत्रकार, राजकारणी, कलाकार हे देखील आज दुर्मिळ झाले आहेत.

*** लालन सारंग यांचा नाट्यप्रवास**

“नाटक व त्यातली भूमिका करून कलावंत अलिप्त राहू शकत नाही. त्या भूमिका नकळत कलावंताला घडवतात, समृद्ध करतात. कलावंत म्हणून 'चंपा'ने मला घडवलं. माझं व्यक्तिमत्त्व 'सखाराम बाईंडर' या नाटकामुळे घडलं, हे नाटक ही माझ्या आयुष्यातील एक विलक्षण घटना आहे,” अशा शब्दात ज्येष्ठ रंगकर्मी लालन सारंग यांनी आपला नाट्यप्रवास उलगडून दाखवला.

अखिल भारतीय मराठी नाट्य परिषदेने दिग्गज कलावंतांच्या मुलाखतीच्या ध्वनीचित्रफिती तयार करण्याचा उपक्रम हाती घेतला आहे. या उपक्रमांतर्गत श्रीनिवास भणगे यांनी लालन सारंग यांची मुलाखत घेतली.

लालन सारंग यांनी लग्नाची बेडी, मोरूची मावशी, कस्तुरीमृग, शादीका प्रस्ताव, कमला, जंगली कबुतर अशा अनेक नाटकांमधून भूमिका साकारल्या. त्यांनी

मराठी भाषेसह जंगली कबुतर, बेबी ही नाटकं गुजराथी भाषेतूनही सादर केली. यातील काही नाटकं त्यांचे पती कमलाकर सारंग यांनी दिग्दर्शित केली होती. त्या पुढे म्हणाल्या, “मी अनेक नाटकं केली, पण विजय तेंडुलकरांच्या नाटकांनी मला खरा आनंद दिला. त्यांच्या नाटकांतील व्यक्तिरेखा आव्हानात्मक वाटत असत. त्या व्यक्तिरेखा पूर्वी कोणी बघितल्या नसल्यामुळे त्या साकारण्यासाठी पूर्ण अभ्यास करावा लागत असे. त्या व्यक्तिरेखांच्या तोंडी असलेल्या भाषेमुळे त्या व्यक्तिरेखा अगदी जिवंत वाटत. माझ्या नाट्यक्षेत्रातील जडणघडणीमध्ये तेंडुलकरांचा फार मोठा वाटा आहे.”

* पुण्यात कलाग्राम उभारण्याची योजना

राज्यातील शिल्पकारांना व्यासपीठ मिळावे, म्हणून दिल्ली हटच्या धर्तीवर पुण्यात कलाग्राम उभारण्याची योजना एमटीडीसीने आखली असून कलाग्रामसाठी जागा उपलब्ध करून देण्याची मागणी केली आहे.

एमटीडीसीने औरंगाबाद येथे उभ्या केलेल्या कलाग्रामचे उद्घाटन २३ जुलै रोजी झाले. या उपक्रमासाठी औरंगाबाद महापालिकेने सात एकर जागा दिली. त्याठिकाणी क्राफ्टस्मन, शिल्पकार, चित्रकारांना ६० दुकाने देण्यात आली आहेत. एक वर्षभर हा उपक्रम चालवण्यात येणार आहे.

कलाग्रामच्या उभारणीसाठी चार कोटी रुपये खर्च आला आहे. त्यापैकी तीन कोटी रुपये केंद्र सरकारने आणि एक कोटी राज्य सरकारने दिले आहेत. कलाग्राम उभारण्यासाठी १० एकर जागेची आवश्यकता आहे.

* वाघोबाच्या गोष्टी

“गावाच्या वेशीवर, शेतात, घराच्या ओसरीमध्ये बिबट्या नेहमी दिसत असे. अर्थातच जनावरांच्या शिकारींमुळे वैतागलेले गावकरी त्या बिबट्याला मारण्याचा प्रयत्न करीत. पण बिबट्याला त्रास देणे मला खटकत होतं म्हणून लिखाणातून या घटनांमागचे रहस्य लोकांसमोर आणायचे मी ठरवले. यातूनच ‘वाघोबाच्या गोष्टी’ या पुस्तकाची निर्मिती झाली, असे मत लेखक अशोक घुले यांनी व्यक्त केले.

	<h2>ययाति</h2>	<h2>३१वी आवृत्ती</h2>
	<h3>वि. स. खांडेकर</h3>	
	<p>कै. विष्णु सखाराम तथा भाऊसाहेब खांडेकर यांच्या एकूण साहित्यकृतीच्या रत्नमाळील ययातिचे स्थान मेरुमण्यासारखे आहे.</p>	
	<p>२०००. पोस्टेज २५००.</p>	

“बिबट्या आणि माणूस यांच्यातील संघर्ष या विषयावर अभ्यास करण्यासाठी चार वर्षांपूर्वी विद्या अत्रेय या अकोल्यामध्ये आल्या. अत्रेय यांच्याबरोबर फिरताना कुतूहल वाढत गेले. माणसाला त्रास देण्यासाठी बिबट्या येत नसून त्याची स्वतःच्या अस्तित्वाची लढाई चालू आहे, हे लक्षात आले. हळूहळू कारणे उलगडत गेली. त्यामुळे हे वास्तव ग्रामस्थांसमोर आणण्यासाठी पुस्तक प्रसिद्ध करावे, अशी कल्पना पुढे आली. वनविभागासह विविध संस्थांनीही मदत केली.

‘वाघोबाच्या गोष्टी’मध्ये सत्य घटना, त्यांची कारणे तसेच वनविभागाने केलेले उपाय, बिबट्याला पकडताना तसेच रेडिओ कॉलरिंग, कॅमेरा टॅपिंग करताना आलेले अनुभवही यात मांडले आहेत. पुस्तक प्रसिद्ध झाल्यावर ते विविध गावांमध्ये मोफत वाटण्यात येणार आहे.

* वि.स.पागे यांच्यावरील टपाल तिकिटाचे प्रकाशन

१९६० ते १९७८ या कालावधीतील महाराष्ट्र राज्य विधान परिषदेचे सभापती आणि महाराष्ट्र रोजगार हमी योजनेचे जनक वि.स.पागे यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त केंद्र सरकारच्या डाक विभागातर्फे खास तिकीट काढण्यात आले. २० जुलै रोजी पागे यांच्या जयंतीचे औचित्य साधून राष्ट्रपती प्रतिभा पाटील यांच्या हस्ते या तिकिटाचे प्रकाशन राष्ट्रपती भवनातील दरबार सभागृहात करण्यात आले.

* ‘फेसबुक’ला गुगल प्लसने धोका नाही

गुगल प्लसने देऊ केलेल्या सर्व बाबी या फेसबुकच्या आवाक्यातील आहेत. त्यामुळे गुगल प्लस आल्यानंतर फेसबुक मोडीत निघेल, असे नाही. गुगल प्लसने त्या साऱ्या बाबी फक्त स्मार्टपद्धतीने उलपब्ध करून दिल्या आहेत, इतकेच. यापूर्वी गुगलने आणलेली तिन्ही ॲप्लिकेशन्स सपशेल फ्लॉप ठरल्याने ही गुगलसाठी अखेरची संधी असावी, असे मत कोलंबिया जर्नलिझम स्कूलचे डीन श्रीनिवास यांनी व्यक्त केले.

अमेरिकन सेंटरतर्फे ‘सोशल मीडिया’ या विषयावर बोलताना ते म्हणाले , “सोशल नेटवर्किंग साईट्स सध्या सर्वाधिक चर्चेत आहेत. इजिप्तमधील क्रांतीनंतर तर सोशल नेटवर्किंग ‘क्रांतिकारक’ असल्याच्या प्रतिक्रिया आल्या. अनेकांच्या मते इजिप्तमधील क्रांती सोशल नेटवर्किंग अर्थात फेसबुकने घडवली होती. पण वस्तुस्थिती थोडी वेगळी आहे. सोशल मीडियाने ती क्रांती घडवली नव्हती तर तिथे रस्त्यावर उतरलेल्या आणि छातीवर गोळ्या झेलण्याची तयारी असलेल्या लोकांनी ती क्रांती घडवली होती. सोशल नेटवर्किंग मीडियाचा एक महत्त्वाचा विशेष म्हणजे जे काही बरे-वाईट आहे ते मोठ्या आवाजात सांगता येते. हाच विशेष या क्रांतीच्या पथ्यावर पडला. असे असले तरी सोशल मीडिया आणि क्रांती यात गल्लत करू नये, असे

मला वाटते. या घटनाक्रमांमधून एक बाब स्पष्ट झाली ती म्हणजे सोशल मीडिया ही नव्या जगातील ताकद आहे. हे एक प्रभावी माध्यम आहे, हे आता कुणाला नाकारता येणार नाही. टिव्टर वापरणे तेवढे सोपे नाही. त्यामुळे टिव्टरचे अकाऊंट ओपन करून ते तसेच ठेवणाऱ्यांची संख्या जास्त आहे.”

*** ‘सृष्टिज्ञान’चा हजारावा अंक**

एक जानेवारी १९२८ रोजी सृष्टिज्ञान या मासिकाचा पहिला अंक निघाला. जुलै २०११ चा अंक हजारावा विशेषांक म्हणून प्रसिद्ध झाला. ‘रॉयल इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स (आताची इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स)’ या संस्थेतील फिलॉसॉफिकल असोसिएशन’ च्या प्रा.गो.रा. परांजपे यांनी ‘सोसायटी फॉर द प्रमोशन ऑफ सायंटिफिक नॉलेज’ नावाची संस्था निर्माण केली. तिचा पहिलाच उपक्रम म्हणून ‘सृष्टिज्ञान’ मासिक निघाले. प्रा. गो. रा. परांजपे, डॉ. वि. ना. भाजेकर, प्रा. श्री. ल. आजरेकर, प्रा. प्र. रा. आवटी, डॉ. स. बा. हुदलीकर, डॉ. दि. धों. कर्वे आणि श्री. शं. ब. सहस्रबुद्धे हे पहिल्या संपादक मंडळाचे सदस्य होते. वार्षिक वर्गणी तीन रुपये होती. त्या वेळची अशा मासिकाची गरज आणि आजची गरज यात फारसा फरक पडलेला नाही. विज्ञानाच्या विकासाची गती गेल्या शतकापासून भूमितीश्रेणीने वाढत आहे. अगदी गेल्या वीस-पंचवीस वर्षांपूर्वीची प्रगती आणि चालू दशकातील प्रगती अचंबा करायला लावणारी आहे. त्या काळचे तंत्रज्ञान झपाट्याने जुने होऊन त्याची जागा नवीन ‘स्मार्ट’ तंत्रज्ञान घेत आहे. क्षणाक्षणाला समाजाला त्याला सामोरे जावे लागतेय. ते शिकावे लागतेय. म्हणजे आपली ज्ञानार्जनाची प्रक्रिया सातत्याने चालू ठेवावी लागते असे नाही, तर ती अधिक गतिमान करावी लागते. सर्वसमावेशक, माहितीपूर्ण, अद्ययावत व आकर्षक स्वरूपात मांडण्यासाठी सतत प्रयत्नशील राहावे लागते. संपर्क - सृष्टिज्ञान, महात्मा फुले संग्रहालय, घोले रस्ता, पुणे ४ (दूरभाष २५५३२७५०)

*** ‘इंडस्ट्री बॅकड पोस्ट ग्रॅज्युएट कोर्स**

नोकरी करणाऱ्या तरुणांना शिक्षणाची संधी देणारा ‘इंडस्ट्री बॅकड पोस्ट ग्रॅज्युएट कोर्स’ सुरू करण्यात आला आहे. या अभ्यासक्रमांतर्गत अभियांत्रिकी, हॉस्पिटल व कार्पोरेट व्यवस्थापनासंबंधीचे प्रशिक्षण देण्यात येणार आहे अशी माहिती, विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे माजी अध्यक्ष आणि करिअर व्हर्सिटी संस्थेचे अध्यक्ष डॉ. अरुण निगवेकर व केदार निगवेकर यांनी दिली.

करिअर व्हर्सिटीच्या माध्यमातून अभियांत्रिकी, हॉस्पिटल व कार्पोरेट असे तीन प्रकारचे अभ्यासक्रम शिकविले जाणार आहेत. कार्यानुभवाच्या संधीची खात्री आणि नोकरीची हमी यासाठी वेगवेगळ्या क्षेत्रातील नामवंत कंपन्या सहकार्य करणार

आहेत. अभियांत्रिकी व्यवस्थापन अभ्यासक्रमाला टाटा मोटर्सने सहकार्य केले आहे. हॉस्पिटल व्यवस्थापनासाठी लोकमान्य व जोशी हॉस्पिटल यांनी, तर कापॅरिट व्यवस्थापन अभ्यासक्रमासाठी गोदरेज आणि एफटीकेएमसी यांनी पाठिंबा दिला आहे. या अभ्यासक्रमांतर्गत विविध कौशल्ये शिकविली जाणार आहेत. अभियांत्रिकी पदवीधारकांना यांत्रिकी, इलेक्ट्रॉनिक्स, स्थापत्य आणि इलेक्ट्रिकल या शाखांसाठी प्रवेश मिळू शकेल. हॉस्पिटल व्यवस्थापनासाठी फार्मसी आणि सामान्य पदवीधारक, तर कापॅरिट व्यवस्थापनासाठी पदवीधारकांबरोबरच बी. कॉम., बी.ए. सह अभियांत्रिकी शाखेची पदवी घेतलेले विद्यार्थी पात्र राहणार आहेत.

* शिवथरघळीत 'दासबोध' चे वर्ग

श्री समर्थ विद्यापीठातर्फे दासबोध अभ्यासक्रम सुरू करण्यात आला आहे. समर्थ रामदासांनी ज्या ठिकाणी हा ग्रंथ लिहिला त्या शिवथरघळीतच तो शिकण्याची संधी १३ ते २० सप्टेंबर दरम्यान मिळणार आहे. अभ्यासवर्गासाठी कोणतेही शुल्क नाही. अभ्यास पूर्ण करण्यासाठी शिबिरातील सर्व दिवस उपस्थित राहणे बंधनकारक आहे. प्रातःस्मरण, व्यायाम, बौद्धिक चर्चा, गटचर्चा, प्रवचन, भ्रमण असे या वर्गाचे स्वरूप असेल. यामध्ये प्रापंचिक गट (वय ३० ते ५०) आणि वानप्रस्थी गट (वय ५० ते ६५) असे दोन गट करण्यात आले आहेत. यात सहभागी होण्यासाठी इच्छुकांनी श्री. गो. स. तथा अप्पा पाटगावकर, प्लॉट क्रमांक ४०, सन्मित्र सोसायटी, राजारामपुरी, कोल्हापूर ४१६००८ या पत्त्यावर संपर्क साधावा. (फोन-९९७५९११२३६)

* आयुर्वेदावरील इंग्रजी पुस्तकांचे प्रकाशन

इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियन मेडिसिन आणि इंटरनॅशनल आयुर्वेद असोसिएशनतर्फे सध्याच्या काळाशी सुसंगत असलेला आयुर्वेद लोकांपर्यंत पोचवण्यासाठी डॉ.पी.एच. कुलकर्णी यांच्या तीन इंग्रजी पुस्तकांचे प्रकाशन करण्यात आले. त्या वेळी कुलकर्णी म्हणाले, “आयुर्वेद हे अतिशय प्राचीन शास्त्र आहे. त्याच्यामध्ये सध्याच्या काळाप्रमाणे बदल केले गेले पाहिजेत. ते प्रवाही शास्त्र बनले पाहिजे. पुढच्या पिढीपर्यंत आयुर्वेद पोहचवण्यासाठी त्याचे महत्त्व पुराव्याच्या आधारे सांगितले गेले पाहिजे. जर पुरावे आणि निष्कर्ष सांगितले गेले तर मोठ्या प्रमाणावर लोकांपर्यंत पोचण्यास मदत होईल.” आयुर्वेद फिलॉसॉफी अँड प्रॅक्टिस, एक्सपेरिमेंट विथ ड्रग्स, क्युअर ऑफ द डायजेस्टिव्ह सिस्टिम या पुस्तकांमध्ये पचनक्रिया व तिच्याशी संबंधित व्याधींबाबत सोप्या भाषेत माहिती देण्यात आली आहे.

* साहित्यदर्शनचे शंभरावे ग्रंथप्रदर्शन

साहित्यदर्शनच्या वतीने शंभरावे ग्रंथप्रदर्शन २६ जून ते ३० जुलै या कालावधीत

बाजीराव रस्त्यावरील आचार्य अत्रे सभागृहात भरविण्यात आले होते. सुप्रसिद्ध कवी सलील कुलकर्णी यांच्या हस्ते प्रदर्शनाचे उद्घाटन झाले. त्यानंतर 'माझे लेखन' या विषयावरील त्यांची मुलाखतही झाली.

कथा, कादंबऱ्या, नाटक, चरित्र, आत्मचरित्र, धार्मिक, ललित, कवितासंग्रह बालकुमार साहित्य, शिक्षण, आरोग्य, पाकशास्त्र, आहार, संगीत, विज्ञान, ज्योतिष, आदी विषयांवरील पुस्तकांचा प्रदर्शनात समावेश होता.

* फिल्म इन्स्टिट्यूट होणार 'सेंटर फॉर एक्सलन्स'

पुण्यातील फिल्म अँड टेलिव्हिजन इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियाला (एफटीआयआय) लवकरच 'सेंटर फॉर एक्सलन्स'चा दर्जा मिळणार आहे. या संदर्भात संसदेत विधेयक मांडण्यात येईल, असे माहिती व प्रसारण मंत्री अंबिका सोनी यांनी पुण्यात सांगितले.

'सेंटर ऑफ एक्सलन्स'च्या दर्जामुळे येथील विद्यार्थ्यांना भारताबरोबरच इतर देशातही उच्चशिक्षण घेण्याच्या आणि संशोधनाच्या संधी उपलब्ध होणार आहेत. प्रसिद्धीमाध्यमे आणि मनोरंजन क्षेत्राच्या वाढत्या व्याप्तीविषयी मार्गदर्शन करणारी संस्था अशी नवी ओळख एफटीआयआयला मिळणार आहे.

'फिल्म इन्स्टिट्यूटला'ला विश्वविद्यालयाचा दर्जा मिळणार असल्याने पुण्यात यापूर्वीच असलेल्या नऊ विद्यापीठांत आणखी एकाची भर पडणार आहे.

* सावित्री' कादंबरीचे अधिवाचन

'जीवनाबद्दलचे खोल भावचिंतन करणारी 'सावित्री' ही कादंबरी जीवनमूल्यांच्या समृद्धीसाठी प्रत्येकाने वाचली पाहिजे,' असे मत प्रा. द. भि. कुलकर्णी यांनी गुरुपौर्णिमेनिमित्त आयोजित साहित्य उत्सव कार्यक्रमात व्यक्त केले. प्रा. पु. शि. रेगे यांच्या 'सावित्री' या कादंबरीचे अधिवाचन कुलकर्णी यांनी यावेळी केले.

कुलकर्णी म्हणाले, "१९६२ मध्ये प्रकाशित झालेली 'सावित्री' ही कादंबरी आजही वाचकांना मंत्रमुग्ध करते. त्यातून वस्तुनिष्ठ अनुभव मिळतो. उदात्त जीवनमूल्यांचा आविष्कार या कादंबरीतून मिळतो. तिच्यातून जीवनाकडे पाहण्याचा नवा आयामही मिळतो. सावित्री आणि तिच्या पतीमधील पत्रोत्तरे ही वाचकाला अंतर्मुख करणारी

पांढरे ढग
वि. स. खांडेकर

११वी आवृत्ती

वि. स. खांडेकर

मध्यमवर्गीय जाणवांना झुगारणाऱ्या क्रांतिकारी तरुणाची कहाणी

१७० रु. पोस्टेज २० रु.

आहेत. लोकांना जीवनमूल्यांकडे ही कादंबरी वळवते, हेच तिचे यश आहे.”

प्रा. कुलकर्णी यांच्या ‘जुने दिवे, नवे दिवे’ आणि ‘समीक्षेची चित्रलिपी’ या ग्रंथांचे प्रकाशन या वेळी झाले. वाङ्मय मंडळाचे सदस्य भारत सासणे, श्रीनिवास कुलकर्णी, संजय जोशी वगैरे उपस्थित होते.

*** ‘यूपीएससी’ मुलाखतीसाठी मातृभाषेच्या निवडीचा पर्याय**

केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या (यूपीएससी) परीक्षेत हिंदी व इंग्रजी याशिवाय अन्य भारतीय भाषांतूनही मुलाखत देता येणार आहे.

याबाबत चित्तरंजन कुमार यांनी मुंबई उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली होती. उमेदवाराने लेखी परीक्षेसाठी इंग्रजी भाषेचा पर्याय निवडला असेल, तर त्याला मुलाखतही इंग्रजी भाषेतच द्यावी लागेल, या आयोगाच्या नियमाला याचिकेद्वारे त्यांनी आव्हान दिले होते. आयोगाने शपथपत्रात म्हटल्यानुसार, तज्ज्ञांच्या समितीने याबाबत काही सूचना केल्या असून, कोणत्याही भारतीय भाषेमध्ये उमेदवाराला मुलाखत देता यावी अशी मुभा देण्याची शिफारस केली आहे.

*** ‘पार्टनर’वर पिक्चर**

व. पु. काळे हे मराठी साहित्यातले एक महत्त्वाचे नाव. कर्मचारी, गुलमोहर, वपुर्झा, महोत्सव वगैरे त्यांची पुस्तके वाचकप्रिय आहेत. नेहमीच्या जगण्यातल्या छोट्या छोट्या गोष्टी त्यांच्या कथा-कादंबऱ्यांतून दिसतात. वपुंची ‘पार्टनर’ ही कादंबरी मराठी साहित्य रसिकांनी डोक्यावर घेतली.

दिग्दर्शक समीर रमेश सुर्वे यांनी या कादंबरीवर सिनेमा करायचे ठरवले. अनेक अडीअडचणींना तोंड देत शूटिंग पूर्ण केले. ‘श्री पार्टनर’ असे या सिनेमाचं नाव असून पर्व क्रिएशन्सने त्याची निर्मिती केली आहे.

‘मराठी सिनेमात आता मोठी स्पर्धा असल्यामुळे तीन-चार महिन्यात शूटिंग पूर्ण करून सिनेमा प्रदर्शित केला जातो. खरंतर सिनेमा बाळासारखाच असतो. पूर्ण वाढ झाल्याशिवाय त्याला जन्म देण्यात काहीच अर्थ नाही. म्हणून पूर्ण वेळ घेऊन ‘श्री पार्टनर’हा सिनेमा केला. संहितेचेच सतरा वेळा पुनर्लेखन झाले. कादंबरीवर आधारलेला सिनेमा असला तरी तो कलात्मक करावा किंवा व्यावसायिक करावा, असा काहीही विचार न करता उत्तम सिनेमा करणे हेच उद्दिष्ट समोर ठेवण्यात आले.

याच कादंबरीवर नाटक आणि मालिकाही झाली होती; पण या दोन्ही गोष्टींना तेवढे यश मिळाले नाही म्हणूनच या कादंबरीवर सिनेमा करणे हे आव्हान होते. पूर्ण कादंबरी सिनेमातून मांडणे हे अवघड असल्यामुळे त्यातल्या आवश्यक वाटलेल्या भागाची सिनेमासाठी निवड केली. मात्र त्यातला आत्मा हरवणार नाही याचीही काळजी घेतली. पार्टनरची भूमिका सतीश पुळेकर आणि आईची भूमिका लालन सारंग

यांनी केली आहे. श्रींच्या भूमिकेत पद्मनाभ बिंड, श्रींची बायको श्वेता पगार किरणच्या भूमिकेत दिसतील.

कादंबरी आणि सिनेमा ही वेगळी माध्यमे आहेत. त्यामुळे कादंबरीवर बेतलेल्या सिनेमात सिनेमॅटिक लिबर्टी घेतली असेल हे लक्षात घेऊन सिनेमा पाहावा, असे दिग्दर्शक समीर यांचे आवाहन आहे.

मूळ कादंबरीत गाण्यांना फारसा वाव नाही. त्यामुळे पटकथेत गरजेनुसार काही बदल केले आहेत. या सिनेमात चार गाणी आहेत. त्यापैकी तीन गाणी व्यक्तिरेखांच्या भावना उलगडणारी आणि एक गाणे बंदीशच्या ढंगाचं आहे.

* शेख अब्दुलसमद बादशहा यांना डॉक्टरेट

शेख अब्दुलसमद बादशहा यांना पुणे विद्यापीठाने नुकतीच पीएचडी जाहीर केली आहे. त्यांनी मानसनीती व समाजविज्ञान विद्याशाखेत 'इतिहास' विषयात 'विसाव्या शतकातील समाजहिताचे कार्य-जैन आचार्य आनंददत्तश्रीजी महाराज-एक विशेष अभ्यास' या विषयावर प्रबंध सादर केला. त्यांना डॉ. एस.एन.तांबोळी यांनी मार्गदर्शन केले.

* काश्मीरमधील पहिल्या महिला सरपंच आशा भट

सरहद संस्थेतर्फे काश्मीरमधील पहिल्या महिला पंच आशा भट यांचा सन्मान करण्यात आला. त्यावेळी त्यांनी आपले अनुभव कथन केले. यावेळी महापौर मोहनसिंग राजपाल, अशोक धिवरे, कांतिलाल लुंकड आणि संजय नहार उपस्थित होते.

काश्मीर खूप सुंदर आहे. आमच्या इथे हिंदू-मुस्लिम वाद नाहीच. लढाई आहे ती जगण्याशी. आमच्या मुलांना रोजगार नाहीत. नवऱ्याने सोडून दिल्यामुळे किंवा पती मारले गेल्यामुळे अनेक मुलींचे संसार उद्ध्वस्त झाले आहेत. अनेक काश्मिरी पंडित घर, जमीन सोडून जात आहेत. अनेकांना एकवेळचे जेवण मिळत नाही. त्यातही घरातील कमावणारी व्यक्ती आजारी पडली तर खूपच हाल होतात. अशा लोकांनी मला मोठ्या विश्वासाने निवडणुकीत पंच म्हणून निवडून दिले." दाहक

आर्य
केलणकर

७वी आवृत्ती

फॉर हिअर, ऑर टू गो?

अपर्णा वेलणकर

चार दशकांपूर्वी महासागर ओलांडून उत्तर अमेरिकेत गेलेल्या मराठी माणसांच्या देशांतराची कहाणी.

२६० रु. पोस्टेज ३० रु.

कश्मीरचे हे करुण अनुभव ऐकताना उपस्थित हेलावले. त्या म्हणाल्या, “मी निवडून आल्यानंतर देशभरातील अनेक ठिकाणी गेले. दिल्लीमध्ये जसे कारखाने आहेत, तसे आमच्याकडे झाले पाहिजेत. गावात दवाखाने, शाळा, वीज या सेवा आल्या पाहिजेत. यासाठी मी काम करणार आहे. गावांमध्ये गरिबी आहे. अनेकांना एकवेळचे जेवण मिळत नाही”.

यावेळी मोहनसिंग राजपाल यांनी भट यांच्या गावातील विकास कामांसाठी एक लाख रुपयांची देणगी जाहीर केली. संजय नहार यांनी प्रास्ताविक केले.

* नाशिकमध्ये अण्णा भाऊ साठे साहित्य संमेलन

नाशिकच्या महाकवी कालिदास कलामंदिरात अण्णाभाऊ साठे राज्यस्तरीय साहित्य संमेलनाचे उद्घाटन आ. ए. टी. पवार यांच्या हस्ते झाले. संमेलनाच्या अध्यक्षस्थानी डॉ. नागनाथ कोतापल्ले होते.

दि. २२ ऑगस्ट रोजी सकाळी १० वाजता दिंडीने सुरुवात झाली. ‘विश्वसाहित्य व अण्णा भाऊ साठे’ हा परिसंवाद नागपूरचे चंद्रकांत वानखेडे यांच्या अध्यक्षतेखाली झाला. ‘परिवर्तनाच्या चळवळीतील नवी ऊर्जा’ विषयावरील परिसंवादाच्या अध्यक्षस्थानी नांदेडचे ज्येष्ठ साहित्यिक प्रा. एच. पी. कांबळे होते. रात्री कवी दया हिवराळे यांच्या अध्यक्षतेखाली कविसंमेलन झाले.

दि. २३ रोजी बीड येथील प्रा. सुशिला मोराळे यांच्या अध्यक्षतेखाली ‘अण्णाभाऊंच्या साहित्यातील स्त्री प्रतिमा’ हा परिसंवाद आणि दुपारी ‘बहुजन चळवळ व अण्णा भाऊ साठे’ हा परिसंवाद प्रा. डॉ. प्रल्हाद लुलेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली झाला. पाणी पुरवठा मंत्री प्रा. लक्ष्मण ढोबळे यांच्या हस्ते संमेलनाचा समारोप झाला.

लहुजी साळवे राज्यस्तरीय पुरस्कार एकनाथ आन्हाड यांना, साहित्य सम्राट गौरव पुरस्कार प्रा. डॉ. माधवराव गादेकर यांना (अण्णा भाऊ साठे साहित्यासाठी) मूल्यमापन या पुस्तकाना तर औरंगाबादचे सुरेश चौथाईवाले यांना (अण्णा भाऊ साठे व सामाजिक परिवर्तन या पुस्तकासाठी) देण्यात आला. साहित्य पुरस्कार हिंगोलीच्या प्रा. डॉ. संध्या रंगारी यांच्या संध्यारंग या काव्यसंग्रहास आणि वाशिमच्या धोंडुजा इंगोले यांच्या रेलवई कोटर या आत्मकथेस देण्यात आला.

मुक्ता साळवे राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार नांदेडच्या देवीदास फुलारी यांच्या ‘कविता क्रांतीच्या’ वर्ध्यांचे दिलीप वरखेडे यांच्या ‘ऐन पस्तीशीत’ या पुस्तकाला प्राप्त झाला.

* स्वभाषी जोडीदारासाठी मराठी तरुणाईचा आग्रह

भारतात लग्नाच्या बाबतीत आपल्याच भाषेतील साथीदार हवा, असा आग्रह धरणाऱ्यांत मराठी तरुणाई अग्रक्रमावर आहे, असे ‘जीवनसाथी.कॉम’ संस्थेच्या

ताज्या सर्वेक्षणात आढळून आले आहे. मराठीबरोबरच बंगाली आणि मल्याळी तरुण-तरुणीही असाच आग्रह धरतात असे स्पष्ट झाले.

देशभरातील प्रमुख शहरांत जून २०१० ते जुलै २०११ या काळात 'जीवनसाथी'तर्फे सर्वेक्षण करण्यात आले. त्यानुसार स्वभाषेतील जोडीदार हवा, या आग्रहात वर्षभरापूर्वी मल्याळी भाषकांची आघाडी होती. मात्र, गेल्या वर्षात हे प्रमाण ८९ टक्क्यांवरून १२ टक्के घसरून ७७ टक्क्यांवर आल्याने त्याबाबत मराठी व बंगाली तरुणाईने आघाडी घेतली आहे. या दोन्ही भाषकांपेक्षा हिंदी भाषिक तरुण लग्नाबाबत जास्त खुल्या दृष्टिकोनाचे असतात, असे आढळून आले आहे. आपला प्रदेश सोडून अन्य ठिकाणी स्थलांतरित होण्यात हिंदी भाषक अग्रेसर असल्याने त्यांच्यात हा दृष्टिकोन जास्त आढळतो.

* कीर्तन संमेलनात वारकरी-शीख संप्रदायांचा मिलाफ

'पुंडलिक वरदा हारी विठ्ठल' आणि 'वाहे गुरू का खालसा, वाहे गुरू की फतेह...' या घोषणांनी 'श्री हरिकीर्तनोत्तेजक सभे'तर्फे आयोजित कीर्तन संमेलनात रंग भरला.

'अवल अल्लाह नूर उपायो कुदरत के सब बंदे, एक नूर ते सब जग उपज्या कौन भूले को मंदे' ही संत कबीरांची रचनाही ग्यानी मनजितसिंग आणि सुरिंदर कौर यांनी सादर केली. ते म्हणाले, "प्रत्येकाच्या मनामध्ये परमेश्वराचा वास आहे. एकाच मातीतून परमेश्वराने विविध प्रकारच्या मानवरूपी भांड्यांची निर्मिती केली आहे. 'गुरुबाणी' वाचणाऱ्याचे परमेश्वराशी नाते जोडले जाते. गुरू आपल्याशी संवाद साधून मार्गदर्शन करतात अशी धारणा आहे. त्यामुळे भक्ती करणाऱ्या भक्ताच्या पाठीशी परमेश्वर असतात."

'सबे ही घटराम बोले रामबिन को बोलो नाही' आणि 'सब गोविंद है सब गोविंद है गोविंद बिन नही कोई' या संत नामदेवांच्या रचना ग्यानी मनजितसिंग आणि सुरिंदर कौर यांनी सादर केल्या.

पुणे विद्यापीठातील 'संत नामदेव अध्यासना'च्या प्रमुख डॉ. मनचंदा म्हणाल्या,

एन्जल्स अँड डेमन्स

२री आवृत्ती

— अनु. बाळ भागवत

प्राचीन पंथाच्या गुप्त मार्गाचा पुनर्शोध

३५० रु. पोस्टेज ३० रु.

“शीख म्हणजे शिष्य. शीख समाज हा विनम्र स्वभावाचा आणि जे चांगले ते स्वीकारणारा आहे. गुरू नानक यांनी मानवतावादी तत्त्वप्रणालीचा अंगीकार केला असून, स्त्री-पुरुष समानतेचा पाया घातला आहे. संगत आणि पंगत याला शीख धर्मात महत्त्व असून, गुरुपद बहाल झालेल्या ‘गुरु ग्रंथसाहिब’मधील तत्वांचा अवलंब करित शीख व्यक्ती सर्वांशी बंधुभावाने वागणे हा धर्म मानतात. गुरू नानक यांच्यापूर्वी सव्वाशे वर्षे संत नामदेवांनी केलेल्या पदरचनांमध्ये मांडलेले तत्त्वज्ञान उत्तर भारतातील अनेक संतांच्या पदरचनांमध्ये प्रतिबिंबित झाले आहे.”

*** साधू वासवानीचे श्री-डी जीवनदर्शन**

दृक्श्राव्य माध्यमासह श्री-डी या आधुनिक तंत्राचा वापर करून साधू वासवानी यांच्या जीवनचरित्रावर आणि कार्यावर प्रकाशझोत टाकणारे ‘दर्शन’ हे संग्रहालय साकारण्यात आले आहे. एक ऑगस्ट रोजी अभिनेता आमीर खान याच्या हस्ते त्याचे उद्घाटन झाले.

साधू वासवानी मिशनतर्फे दोन वर्षांपूर्वी संग्रहालयाचा संकल्प करण्यात आला होता. साधू वासवानी यांच्या समाधिस्थळी पहिल्या मजल्यावरील दहा हजार चौरस फूट जागेवर ‘दर्शन’ची उभारणी करण्यात आली आहे. वासवानी यांच्या जीवनातील ठळक प्रसंग या संग्रहालयामध्ये साकारले असून अत्याधुनिक माध्यमांचा वापर करून त्यांचे कार्य सर्वसामान्यांपर्यंत पोचविण्याचा प्रयत्न केला आहे. साधकांनी दिलेल्या देणगीमुळे हा संकल्प आकाराला आला आहे. त्यासाठी आमच्या टीमने जगभरातील प्रमुख संग्रहालयांना भेट दिली आहे, अशी माहिती संग्रहालय प्रकल्पाचे समन्वयक हर्श अडवानी यांनी दिली.

सकाळी अकरा ते सायंकाळी पाच या दरम्यान दर अर्ध्या तासाने एक या प्रमाणे दिवसभरात तेरा शो होतील. लघुचित्रफित, दृक्श्राव्य माध्यम, छायाचित्रांचे दालन आणि श्री-डी अशा विविध माध्यमांतून ९० मिनिटांत वासवानी यांच्या कार्यावर प्रकाशझोत टाकण्यात आला आहे. दादा जे.पी.वासवानी यांचे मिशनच्या कार्याविषयी माहिती देणारे मनोगत त्यामध्ये समाविष्ट आहे.

*** ‘बी ह्युमन’ लघुपट**

माणसांमधील हरवलेली माणुसकी शोधण्याचा ध्यास पुण्यातील प्रशांत इंगोले या तरुणाने घेतला आहे. समाजात शांततेचा संदेश जावा यासाठी ‘बी ह्युमन’ या लघुपटाच्या माध्यमातून तो जनजागृती करत आहे. प्रशांत म्हणाला, “आपण प्रथम एक माणूस आहोत; धर्म-पंथ या नंतरच्या गोष्टी आहेत. धर्माच्या नावाने भांडण्यापेक्षा माणूस म्हणून जगा, असे या लघुपटात दाखविण्यात आले आहे. याचे सर्व चित्रीकरण पुण्यात झाले आहे. यापूर्वी माझ्या ‘ऑफ सेव्हन’ या लघुपटास आइस

फिल्म फेस्टिव्हलमध्ये लघुपटासाठीचा तिसऱ्या क्रमांकाचा पुरस्कार मिळाला आहे.’

प्रशांत हा चांगला गीतकार असून, अनेक हिंदी चित्रपट व अल्बमसाठी त्याने गीतलेखन केले आहे. ‘जागतिक शांतता’ याच विषयावर आंतरराष्ट्रीय युवा संगीतकार आणि गायक यांना घेऊन ‘स्प्रेड द लव्ह, बी ह्युमन’ हे गीत करत असून ते ऑक्टोबरमध्ये येणार असल्याचे त्याने सांगितले.

* कलाकार की कामकरी!

हिंदी चित्रपटसृष्टीमध्ये स्टार आणि सुपरस्टार यांना खूप महत्त्व आहे. एखाद्या कलाकाराचा चित्रपट यशस्वी झाला की तो स्टार आणि मग स्टारचा सुपरस्टार बनतो खरा; परंतु चित्रपटाचा दिग्दर्शक हाच स्टार आणि निर्माता हाच सुपरस्टार असतो. कलाकार केवळ आमच्यासाठी काम करित असतात, असे वक्तव्य करून निर्माता-दिग्दर्शक करण जोहरने आणखी एका वादाला तोंड फोडले.

‘यू टीव्ही’ने बॉलिवूडसाठी वाहिलेल्या ‘यू टीव्ही स्टार’ या वाहिनीची घोषणा सांताक्रूझ येथे २६ जुलै रोजी केली. त्या कार्यक्रमाला ज्येष्ठ निर्माते-दिग्दर्शक यश चोप्रा, करण जोहर, फराह खान, आशुतोष गोवारीकर, रॉनी स्क्रूवाला, झरीन मेहता आदी मंडळी उपस्थित होती. त्यावेळी पत्रकारांनी विचारलेल्या एका प्रश्नाचे उत्तर देताना करण म्हणाला, “आम्ही कोणत्या ‘स्टार’साठी काम करित नाही. ‘स्टार’ आमच्यासाठी काम करत असतात. त्यामुळे निर्माता हा ‘सुपरस्टार’ असतो; तर दिग्दर्शक ‘स्टार’ असतो.”

याबाबत दिग्दर्शक आशुतोष गोवारीकर म्हणाले, “कोणत्याही कलाकाराला प्रसिद्धी मिळाली की तो ‘स्टार’ होतो. चित्रपटामध्ये कोणीही श्रेष्ठ किंवा कनिष्ठ नसते. प्रत्येकाची मेहनत ही सारखीच असते. त्यामुळे प्रत्येकजण मुख्य असतो. खरे तर सिनेमॅटोग्राफर हाच स्टार असतो.”

‘यूटीव्ही स्टार’ या वाहिनीवर चित्रपटातील कलाकारांच्या मुलाखती, सेटवरील गरमागरम किस्से, चित्रपट परीक्षण, गाणी, चित्रपट; तसेच रिअॅलिटी शो दाखविले जाणार आहेत. ‘चॅनेल ऑफ बॉलिवूड’ ही या वाहिनीची टॅगलाईन आहे.

* फिजिक्स मराठीतून!

अकरावी आणि बारावी विज्ञानाची पाठ्यपुस्तके आता मराठीतून उपलब्ध होणार आहेत.

ज्ञानभाषा प्रकाशनचे प्रा. अनिल गोरे म्हणाले, ‘आपल्याकडे बारावी विज्ञानाची परीक्षा मराठीतूनही देता येते. १९७७ पासून बोर्डातर्फे विज्ञानाच्या प्रश्नपत्रिका मराठीतून काढण्यात येतात. यंदा मार्चमध्ये जवळपास अडीच हजार, विद्यार्थ्यांनी मराठी भाषेतून बारावी विज्ञानाची परीक्षा दिली. अधिकाधिक विद्यार्थ्यांना अशी परीक्षा

देणे सोयीचे व्हावे, म्हणून 'ज्ञानभाषा'तर्फे विज्ञान पुस्तके मराठीतून काढण्यात येणार आहेत. यासाठी आठ विषयतज्ज्ञ काम करीत आहेत.

* मोबाईल हेडफोन आरोग्यास घातक

आपण ९० डेसिबलपर्यंत आवाज सहन करू शकतो. त्यापुढील गोंगाट सातत्याने ऐकल्यास बहिरेपणा येतो, असे डॉ. समीर जोशी यांनी सांगितले. मोबाईलच्या हेडफोनचा आवाज १०० डेसिबलच्यावर जातो. माणसाने ९० डेसिबलच्यावर सहा तास ऐकले तर कानाला नक्कीच त्रास होतो. कानातील अंतर्कर्ण या अत्यंत महत्त्वाच्या व नाजूक भागावर कायमस्वरूपी परिणाम होऊ शकतो. हेडफोनचे प्लग कुठेही ठेवल्याने घाण लागते. ते कानात घातल्यावर कानात बुरशी तयार होते. फोड येतात. एकमेकाचे प्लग घातल्यावर जंतूंचा प्रसार होतो. अनेक जण मोबाईल कानावर जोरात दाबून बोलतात. त्यामुळे कान दुखीच्या तक्रारी घेऊन येणाऱ्यांची संख्या वाढली आहे, असे डॉ. रवींद्र सरदेसाई यांनी नमूद केले.

“मोबाईलमुळे ब्रेनट्युमर होतो हे अजूनपर्यंत सिद्ध झाले नसले तरी तशी निरीक्षणे आहेत. हेडफोनच्या अतिवापरामुळे कानात सतत आवाज येण्याचा त्रास होऊ शकतो.”

* मोबाईलवर इंटरनेट ब्राउजिंग

मोबाईलवर मोठ्या प्रमाणात इंटरनेट उपलब्ध झाल्यावर चॅटिंग किंवा मनोरंजनासाठी त्याचा अधिक वापर होईल, हा समज चुकीचा ठरला असून माहिती मिळवण्यासाठी 'ब्राउजिंग'चा वापर सर्वाधिक होत असल्याचे आढळून आले आहे.

भारतातील आठ शहरांमध्ये नोकिया कंपनीने केलेल्या सर्वेक्षणानुसार 'ब्राउजिंग'साठी मोबाईलवरील इंटरनेटचा सर्वाधिक वापर होत असल्याचे समोर आले आहे. त्याखालोखाल ई-मेल व सर्वात शेवटी चॅटिंग असा क्रम आहे. सर्वेक्षणामध्ये विविध कंपन्यांच्या सहा हजार रुपयांच्या हॅडसेटच्या श्रेणीतील तीन हजार ग्राहकांच्या मुलाखती घेण्यात आल्या. नोकियाचे सेवा व मार्केटिंग प्रमुख जसमित गांधी म्हणाले “इंटरनेट हे केवळ संगणकापुरते मर्यादित राहिलेले नसून मोबाईलच्या छोट्या स्क्रीनवरही त्याचा वापर होत आहे. या सर्वेक्षणामुळे ग्राहकांच्या मनःस्थितीचा आम्हाला अंदाज आला. चॅटिंग व मनोरंजनापेक्षा मोबाईलवरील इंटरनेटचा वापर माहिती मिळविण्यासाठी अधिक होत आहे. याचाच अर्थ मनोरंजन व चॅटिंगसाठीच्या मोबाईलवरील सुविधा अपुऱ्या पडत आहेत. त्या वाढवण्याची गरज आहे. वेगवान इंटरनेटसाठी प्राधान्य द्यायला हवे.”

“इंटरनेटची चांगली सुविधा देणाऱ्या कंपन्यांमध्ये नोकियाला ग्राहकांनी सर्वाधिक

पसंती दिली आहे,” अशी माहिती गांधी यांनी दिली.

*** जॉर्ज ऑरवेल यांच्या घराचा ब्रिटनमध्ये लिलाव**

‘ऑल आर इक्वल, बट सम आर मोअर इक्वल दॅन अदर्स’ असे सांगत उपहासात्मक लेखन करून तत्कालीन कम्युनिस्ट राजवटीचे वाभाडे काढणारे सुप्रसिद्ध लेखक जॉर्ज ऑरवेल यांच्या ब्रिटनमधील घराचा लिलाव करण्यात येणार आहे. अपेक्षित किंमत आहे ११ लाख पौंड.

एरिक आर्थर ब्लेअर हे ऑरवेल यांचे वडील. २५ जून १९०३ रोजी सध्याच्या बिहारमधील मोतीहारी जिल्ह्यात त्यांचा जन्म झाला. ऑक्सफर्डशायर प्रांतात त्यांचे रोझलॉन नावाने चार बेडरूमचे घर आहे. वयाच्या नवव्या वर्षापासून ते चार वर्षे येथे राहिले होते. त्यांची आई व बहीणही त्यांच्याबरोबर होती. आता त्या घराचा लिलाव होत आहे.

‘नार्न्डीन नार्न्डी फोर’ आणि ‘अॅनिमल फार्म’ ही पुस्तके लिहून त्यांनी उपहासात्मक लेखनात स्वतःचे स्वतंत्र अस्तित्व निर्माण केले होते. पहिल्या महायुद्धापूर्वी ऑरवेल कुटुंबीय या घरात रहात होते. पुढे ऑरवेल कुटुंबीय विभक्त झाले तेव्हा ऑरवेल आईसह छोट्या घरात रहावयास गेले.”

*** ज्ञानेश्वरीच्या इंग्रजी अनुवादाचे प्रकाशन**

ज्ञान-विज्ञान, अध्यात्म आणि व्यवस्थापन अशा सर्वच विषयांवर ज्ञानेश्वरीत भाष्य केलेले आहे. ज्या अंतिम सत्याचा वेध विज्ञान घेत आहे, त्याचेही विवेचन ज्ञानेश्वरीत आहे. अशी ही ज्ञानेश्वरी सध्याची जागतिक भाषा असलेल्या इंग्रजीत अनुवादित होणे गरजेचे होते. यामुळे भारताकडे पाहण्याचा जगाचा दृष्टिकोन बदलेल, असा आशावाद ज्ञानेश्वरीच्या इंग्रजी अनुवादाच्या प्रकाशन समारंभात व्यक्त करण्यात आला.

डॉ. प्र. शं. रहाळकर यांच्या ‘ज्ञानेश्वरी-एक इंग्रजी अनुवाद’ या पुस्तकाचे प्रकाशन ज्येष्ठ संगणकतज्ज्ञ डॉ. विजय भटकर यांच्या हस्ते झाले. डॉ. प्र. चि. शेजवलकर, डॉ. ह. वि. सरदेसाई, उषा रहाळकर, सत्य साई सेवा संघटनेचे मुरली जाजू या प्रसंगी उपस्थित होते.

‘ज्ञानेश्वरीमध्ये प्रचंड ज्ञानसाठा आहे. आज विज्ञान ज्याच्या शोधात आहे. त्या अंतिम सत्याचे मूळ ज्ञानेश्वरीत आहे. ज्ञानेश्वरीसारखे ग्रंथ इंग्रजीत भाषांतरित झाल्यानंतरच भारत ज्ञानाचा महागुरू असल्याची प्रचिती जगाला येईल,’ असे भटकर यांनी सांगितले.

‘इंग्रजी ही जागतिक भाषा असल्याने मी ज्ञानेश्वरीचे इंग्रजीत भाषांतर करण्याचा निर्णय घेतला,’ असे रहाळकर यांनी सांगितले.

*** बोकिलांची ‘शाळा’**

मिलिंद बोकील यांच्या ‘शाळा’ या शालेय जीवनातील प्रसंग चितारणाऱ्या

कादंबरीवर आधारित याच नावाचा मराठी चित्रपट लवकरच प्रदर्शित होणार आहे.

सन २००२ मध्ये पुण्यातून चित्रपट तंत्राचे प्रशिक्षण घेतलेल्या सुजय सुनील डहाके या तरुणाने हॉलिवूड तसेच हिंदी चित्रपटांसाठी काम केल्यानंतर मराठीत दर्जेदार चित्रपटाचे दिग्दर्शन करण्यासाठी 'शाळा' या कादंबरीची निवड केली. प्रेमात पडण्याबरोबरच प्रेमभंग होण्याचा हक्क असणाऱ्या किशोराची ही कथा आहे.

हॉलिवूडचे तंत्र सुजयने प्रथमच मराठी चित्रपटात आणले आहे. फिलाडेल्फियातील इंटरनेशनल अकॅडमी ऑफ फिल्म अँड टेलिव्हिजनसाठी काम करणाऱ्या दिग्गो रोमेरा हा या चित्रपटाचा डायरेक्टर ऑफ फोटोग्राफी आहे, तर अमेरिकेच्या बेन पॅटनने याला पार्श्वसंगीत दिले आहे. शिवाय 'डेज ऑफ थंडर', 'इन्डिसेंट प्रपोजल', 'द गॉडफादर (३)', 'स्टार ट्रेक : द फायनल फ्रंटियर' यासारख्या हॉलिवूडपटांत गेली तीस वर्षे साऊंड डिझायनर म्हणून काम करणारे ग्रेग कूर्डी हे या चित्रपटाचे साऊंड डिझायनर आहेत. ऑक्टोबर ते डिसेंबर २०१० या काळात शाळेचे चित्रीकरण पन्हाळा आणि वाई येथे झाले.

* 'हास्य-विनोद-आनंद महोत्सव'

आचार्य अत्रे यांच्या जयंतीनिमित्त ७ ते १३ ऑगस्ट या कालावधीत 'हास्य-विनोद-आनंद महोत्सवा'चे आयोजन करण्यात आले होते. आचार्य अत्रे स्मृती प्रतिष्ठानतर्फे देण्यात येणाऱ्या पुरस्कारांचीही यावेळी घोषणा करण्यात आली.

महोत्सवाचे उद्घाटन ७ ऑगस्ट रोजी ज्येष्ठ पत्रकार अनंत दीक्षित यांच्या हस्ते झाले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. विजय पांढरीपांडे यांच्या हस्ते पुरस्कारांचे वितरण करण्यात आले. १००१ रुपये, स्मृतिचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

पुरस्कार विजेत्यांची नावे :

हास्यकवी पुरस्कार - नारायण सुमंत (पिंपळखुंटे, सोलापूर),

विनोदी लेखक - धनंजय चिंचोलीकर (संभाजीनगर),

नाटककार - क्षितिज पटवर्धन (मुंबई),

पत्रकारिता - सुजाता पेंडसे (कोल्हापूर),

कथाकार - अजित काटकर (म्हसवड, सातारा),

कादंबरीकार - अरुणा सबाने (नागपूर),

हास्यव्यंगचित्रकार - श्रीनिवास प्रभुदेसाई (मुंबई),

सिनेसमीक्षक - इसाक मुजावर (नेरळ, मुंबई),

हास्यअभिनेता - वैभव मांगले (मुंबई),

सामाजिक कार्य - डॉ. संजीवनी मुजुमदार (पुणे),

राजकीय कार्यक्षम कार्यकर्ता - महेश सावंत (कोल्हापूर),
शिक्षणतज्ज्ञ - डॉ. विजय पांढरीपांडे (संभाजीनगर),
प्राचार्या सुधाताई अत्रे पुरस्कार - सरोज मधुकर टिल्लू (पुणे),
आचार्य अत्रे पुरस्कार - विनोद पटकोटवार (पुणे),
कऱ्हेचे पाणी आचार्य अत्रे पुरस्कार - खासदार जयंतीबेन मेहता (मुंबई)

*** मजुरी करणाऱ्याच्या कादंबरीचे प्रकाशन**

राजुरी (ता.जुन्नर) येथे सुतारकाम करणाऱ्या बाळासाहेब जाधव यांनी लिहिलेल्या 'शब्दांची फुले' या कादंबरीचे प्रकाशन जुन्नर पंचायत समितीचे माजी सभापती दीपक आठौटी यांच्या हस्ते ता. २४ जुलै रोजी करण्यात आले.

स्वर्गीय प्रकाश पंढरीनाथ पानसरे या उच्च शिक्षण घेतलेल्या तरुणाकडून बाळासाहेब जाधव यांना कादंबरी लिहिण्याची प्रेरणा मिळाली. ते नवीन लेखक असल्याने त्यांच्या कादंबरी प्रकाशनाची जबाबदारी कोणी घेत नव्हते; मात्र विजय धर्माधिकारी यांनी पुणे येथील 'राजश्री प्रकाशन'कडे शिफारस केल्यानंतर त्यांच्या कादंबरीस मूर्त स्वरूप आले

*** अग्गोबाई - भाग २**

संदीप खरे आणि सलील कुलकर्णी यांच्या 'अग्गोबाई ढगोबाई' चा दुसरा भाग आणि अल्बम लवकरच प्रदर्शित होणार आहे.

गायक व संगीतकार सलील कुलकर्णी यांचा सहा वर्षांचा मुलगा शुभंकर संगीतसृष्टीत प्रवेश करत आहे, हे या अल्बमचे वैशिष्ट्य म्हणता येईल. त्याबाबत सांगताना सलील म्हणाला, 'दमलेल्या बाबांची कहाणी' या गाण्याला खूपच लोकप्रियता मिळाली. कामाच्या धकाधकीमुळे आपल्या मुलाला वेळ न देऊ शकणाऱ्या आजच्या काळातील वडिलांची अगतिकता त्यातून व्यक्त केल्यामुळे अनेकांपर्यंत ते गाणे पोचले. 'अग्गोबाई ढगोबाई'च्या दुसऱ्या भागाच्या अल्बममधून याच गाण्याला दिलेले उत्तर लोकांना ऐकायला मिळेल.

'अग्गोबाई ढगोबाई'चा पहिला भाग २००४ मध्ये प्रदर्शित झाला. त्याचे देशात

पुढाकार घ्या

संजीव परळीकर

कायमस्वरूपी यश, मनःशांती मिळवून मजेत जगण्यासाठी

२२०रु. पोस्टेज २५रु.

व परदेशांत अनेक कार्यक्रम झाले. त्यामधील 'दूरदेशी गेला बाबा' या गाण्याला खूप लोकप्रियता मिळाली होती. त्यानंतर २०१० मध्ये 'दमलेल्या बाबांची कहाणी' या गाण्यातून आजच्या काळातील आई-वडिलांची व्यथा मांडली. लोकांनी हे गाणे अक्षरशः डोक्यावर घेतले.

आर्थिक मंदीमुळे वडिलांवर येणारा ताण या गंभीर विषयापासून ते स्पायडरमॅनशी लग्न केलेल्या सर्वसामान्य मुलीच्या समस्या असे विनोदी विषय गाण्यांतून मांडण्यात आले आहेत. ते लहान मुलांबरोबरच प्रौढांना देखील आपलेसे वाटतील. "सध्याचा काळ बदलत असल्यामुळे लहान मुलांचे भावविश्व, नातेसंबंध सगळ्यांमध्येच मोठ्या प्रमाणावर बदल होत आहे. त्यामुळे मुलांचे जग त्यांच्या भाषेतून मांडण्याचा या अल्बममधून प्रयत्न केला आहे," असे खरे यांनी सांगितले.

* दहा प्रभावशाली पत्नींमध्ये झाशीची राणी

भारताच्या स्वातंत्र्यलढात इंग्रजांच्या विरोधात उभ्या राहिलेल्या झाशीची राणी लक्ष्मीबाई यांचा प्रभावशाली रणरागिणी म्हणून 'टाइम' नियतकालिकाने गौरव केला आहे. 'एका सधन राजघराण्यात सून म्हणून आल्यानंतरही तिने व्यवस्थेविरुद्ध दिलेला लढा कौतुकास्पद होता. ईस्ट इंडियाच्या प्रभावाखाली असताना झाशीमध्ये एका २२ वर्षांच्या राणीने केलेली कामगिरी उल्लेखनीय आहे,' असे 'टाइम'ने म्हटले आहे.

या यादीमध्ये इजिप्तची राणी क्लिओपात्रा, टायगर वूड्सची पत्नी एलिना नॉर्डप्रेन, मिशेल ओबामा, सारा पॅलिन यांचाही समावेश आहे.

* मराठी भाषेमुळे भाकरी मिळणार का?

सीमा भागात १०१ मराठी शाळा सुरू करण्याच्या राज्य सरकारच्या निर्णयाचे स्वागत नागरिकांनी केले असले, तरी मराठीतील शिक्षणाचा मुद्दा रोजगाराशी निगडित ठरणार काय, असा प्रश्न विचारला जात आहे.

सीमा भागात १०१ पैकी जतमध्ये ८८ आणि अन्यत्र १३ शाळा सुरू करण्याचा निर्णय राज्य मंत्रिमंडळाने घेतला आहे. जत तालुक्याच्या पूर्वेकडील भागात कन्नड भाषा सर्रास बोलली जाते. तेथील नागरिकांचे बहुतांशी व्यवहार विजापुरशी होतात. त्यामुळे त्या भागातील मराठी शाळांसाठी विद्यार्थी मिळत नाहीत. मराठी भाषकांच्या घरांतही कन्नडमध्येच संवाद साधला जातो. मराठी शाळांतही पत्रव्यवहार कन्नडमध्येच होतो. या पार्श्वभूमीवर सीमा भागात मराठी शाळा सुरू करण्याच्या निर्णयाची कार्यवाही प्रभावीरीत्या व्हावी, अशी अपेक्षा आहे.

* सोशल अकाउंट्स तुमच्या विषयाच्या माहितीचे केंद्र

फेसबुक, ऑर्कुट, मायस्पेस, लिंक्डइन यासारख्या सोशल नेटवर्किंग साइटवरील प्रोफाइल आता नोकरीसाठी महत्त्वपूर्ण ठरणार आहे. निवडलेल्या कर्मचाऱ्यांची

पाश्र्वभूमी तपासण्यासाठी या अकाऊंट्सची मदत घेतली जाणार आहे.

त्यासाठी अमेरिकेत सोशल इंटेलिजन्स कम्युनिटी स्थापन झाल्या आहेत. अनेक कंपन्या आपल्याकडे आलेल्या अर्जदारांची नावे सोशल इंटेलिजंटकडे पाठवतात. २४ ते ४८ तासांच्या आत त्यांचे सोशल प्रोफाइल तयार करून ते कंपन्यांकडे पाठवले जाते. सोशल नेटवर्किंग साइटवर शेअर केलेल्या गोष्टींवरून तुमचा स्वभाव, आवडी-निवडी याचा अंदाज बांधण्यात येतो. तुम्ही अपलोड केलेले फोटो आणि व्हिडीओ यावरून तुमचे सामाजिक भान आणि खुलेपणा यांचा अंदाज बांधण्यात येतो. कोणाही व्यक्तीची माहिती काढण्यासाठी नियमावली ठरवण्यात आली असून तिला फेअर क्रेडिट रिपोर्टिंग असे संबोधले गेले आहे.

आम्ही डिटेक्टिव्ह नसून सध्या इंटरनेटवर उपलब्ध असलेल्या माहितीचे योग्य संकलन करून हे रिपोर्ट तयार करत असतो असे एका सोशल इंटेलिजन्स फर्मचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी मॅक्स डुकर यांनी सांगितले.

* 'पपेट शो'मधून कथाकथन

चोवीस तास उपलब्ध असणारी कार्टूनची चॅनल्स, कॉम्प्युटर गेम्स, सोशल नेटवर्किंग साईट्स यामुळे शिक्षक व आजीकडून सांगितल्या जाणाऱ्या गोष्टींचे महत्व पटवून देण्यासाठी 'स्टोरी टेलिंग' आणि 'पपेट शो' या विषयांवर कथालय ट्रस्टतर्फे पालकांसाठी व शिक्षकांसाठी एका कार्यशाळेचे आयोजन कलमाडी शाळेमध्ये करण्यात आले होते.

या कार्यशाळेमध्ये बंगळूर येथील कथालय ट्रस्टच्या कार्यकारी संचालक गीता रामानुजम आणि स्वीडनमधील कलाकारांनी मार्गदर्शन केले. निवडक साहित्यामधून बाहुल्यांची निर्मिती करणे इथपासून ते त्यांचा वापर करून आकर्षक पद्धतीने कथाकथन करणे याचे मार्गदर्शन देण्यात आले.

स्वीडनहून आलेले अल्फ मोडविट्झ म्हणाले, "छोट्या गोष्टींतून खूप मोठे तत्त्वज्ञान मुलांपर्यंत पोचते. बाहुल्यांच्या मदतीने गोष्टी सादर केल्या, तर त्या परिणामकारकरीत्या मुलांपर्यंत पोचतात. पपेट शो हे फक्त मुलांसाठी नाही, तर सर्व वयोगटांतील लोकांसाठी मनोरंजक व बोधप्रद माध्यम आहे."

कथालय ट्रस्टच्या माध्यमातून गेली अनेक वर्षे 'स्टोरी टेलिंग' बाबत देशभर जनजागृती करणाऱ्या रामानुजम म्हणाल्या, "आपली सगळी समाजव्यवस्था बदलत चालली आहे. एकत्र कुटुंब पद्धत राहिलेली नाही. रात्री मुलांना गोष्टी सांगण्याची प्रथाच बंद पडली आहे. दिवसांतील सर्वाधिक वेळ मुले शिक्षकांबरोबर असतात. त्यामुळे शिक्षकांनी आकर्षक पद्धतीने मुलांना गोष्टी सांगितल्या पाहिजेत. गोष्ट सांगणे ही मोठी कला आहे. कथाकथन कलेमध्ये सर्वच कलांचा समावेश होतो."

* सात हजार शब्दांचा संगणक कोश

संगणकाशी संबंधित तांत्रिक बाबींचा मराठीतील पहिला शब्दकोश भाषांतरकार मधुकर सप्रे यांनी तयार केला असून त्यात तब्बल सात हजार शब्द आहेत.

संगणक युगात इंग्रजीतून व्यवहार करण्याची आपल्याकडे पद्धत आहे. देशभर आता संगणक वापरला जातो; पण मातृभाषेपेक्षाही इंग्रजी शब्दांचा उपयोग सोपा वाटतो. यामुळेच आपल्या भाषेत संगणकाशी संबंधित व्यवहारांचे शब्द आपल्याला माहीत नाहीत. ही उणीव दूर करण्याचे काम या कोशाच्या निमित्ताने झाले आहे.

“संगणक व्यवहाराशी संबंधित शब्द हे इंग्रजीतून वापरले जातात. त्यामुळे मराठीत ते माहीत नसतात आणि माहीत नसल्यामुळे ते वापरले जात नाहीत. इंग्रजीतून सगळे शब्द आधी मराठीत आणणे, नंतर संस्कृतमधील समानार्थी शब्द शोधणे आणि अंतिमतः ते या शब्दकोशात समाविष्ट करणे असे काम केले आहे. शब्दांचा काळ आणि रूप हे मराठीत जितक्या पद्धतीने वापरले आणि बदलले जाते, त्या तुलनेत संस्कृतमध्ये हा द्राविडी प्राणायाम कमी होतो, म्हणून संस्कृतचा आधार घेतला आहे.” डायमंड पब्लिकेशन्सने हा शब्दकोश प्रसिद्ध केला आहे.

* ‘आधुनिक युगाचा विश्वकर्मा’ चे प्रकाशन

दि. ८ ऑगस्ट रोजी मुंबईत सुपरस्टार अमिताभ बच्चन यांच्या हस्ते ‘आधुनिक युगाचा विश्वकर्मा : नितनी चंद्रकांत देसाई’ हे पुस्तक प्रकाशित झाले.

या प्रकल्पाला अर्थसहाय्य करणाऱ्या पु. ना. गाडगीळ अॅण्ड कंपनीचे भागीदार अजित विश्वनाथ गाडगीळ म्हणाले, “हिंदी चित्रपटसृष्टीत मराठी माणसाने घेतलेली गरुडझेप लक्षणीय आहे. ‘राजा शिवछत्रपती’ या मालिकेच्या वेळी दागिने आणि अन्य गोष्टींच्या शोधात नितनी देसाई पुण्यात आले होते. त्यावेळी त्यांनी आमच्या पेढीला भेट दिली. सन १८३२ पासून आमची सातवी पिढी या व्यवसायात आहे. आमच्याकडील विविध दागिन्यांचा ठेवा पाहून त्यांनी ते दागिने मालिकेत वापरण्यासाठीचा प्रस्ताव आमच्यासमोर मांडला. कारण ते उंची दागिने चित्रपटांचा भारदस्तपणा वाढविणारे ठरतील असेच होते. तो प्रस्ताव आम्ही आनंदाने स्वीकारला. त्यानंतरच्या बाजीराव

५वी आवृत्ती

द गॉड ऑफ स्मॉल थिंग्ज

अनु. अपर्णा वेलणकर

अठरा भाषांत अनुवादित झालेली बुकर पारितोषिक विजेती कादंबरी

३५० रु. पोस्टेज ३० रु.

मस्तानी, राणी पद्मिनी, मराठी पाऊल पडते पुढे, बालगंधर्व अशा मालिका व चित्रपटातून त्यांनी आमच्या कंपनीचे दागिने सादर केले. अशा मोठ्या कलाकृतींमध्ये आमचाही खारीचा वाटा आहे, याचा आम्हाला अभिमान वाटतो.”

*** ‘स्क्रिप्टिंग डेस्टिनी’ चे प्रकाशन**

संचेती ग्रुपचे संस्थापक डॉ. के. एच. संचेती यांच्या जीवनावर आधारित ‘स्क्रिप्टिंग डेस्टिनी’ या चरित्राचे प्रकाशन आध्यात्मिक गुरू दादा जे. पी. वासवानी यांच्या हस्ते करण्यात आले. पुस्तकाच्या लेखिका सोनल संचेती आणि त्रिवेणी माथुर, महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अरुण संचेती, डॉ. जगदीश पानसे हे उपस्थित होते.

डॉ. रघुनाथ माशेलकर म्हणाले, “संचेती यांच्या जीवनावर आधारित हे पुस्तक प्रेरणादायक आहे. कारण त्यांचे आयुष्य हे इतरांसाठी प्रेरणादायी आहे. देवाने त्यांची निर्मिती फार काळजीपूर्वक आणि एका उद्देशाने केली असावी. कारण अपार कष्ट, त्याग, समाजाबद्दल असणारी आस्था, संवेदनशील मन या गुणांचा समुच्चय म्हणजे डॉ. संचेती असून त्यांचे वर्णन ‘अॅन इन्स्टिट्यूट’ असेच करावे लागेल.”

वासवानी म्हणाले, अनेकांचा चांगुलपणा हा जन्मजातच असतो, तर काही जण आपल्या व्यवहारातून तो मिळवतात. संचेती यांच्याकडे जन्मजातच चांगुलपणा आहे. त्यांनी केलेले सामाजिक कार्य अनुकरणीय आहे.

लेखिका त्रिवेणी माथूर म्हणाल्या, हे पुस्तक लिहिताना संचेती यांच्या जीवनाचे अनेक कंगोरे समजले. आपल्या उन्नतीबरोबरच त्यांनी समाजाचे ऋणही फेडले आहे.

डॉ. संचेती म्हणाले, माझ्या यशामध्ये माझ्या कुटुंबियांबरोबरच माझ्यावरील संस्कार कारणीभूत आहेत. पैशाअभावी माझ्या आईला योग्य उपचार मिळू शकले नाहीत. यामुळे गरजू लोकांना उपचार मिळाले पाहिजेत हा ध्यास माझ्या मनाने घेतला. त्यातूनच संचेती हॉस्पिटल उभे राहिले.

डॉ. पानसे यांनी प्रास्ताविक केले, तर मनीषा संघवी यांनी सूत्रसंचालन केले.

*** वृत्तवाहिन्या आणि प्रसारमाध्यमे यावर व्यापाऱ्यांची पकड**

डेक्कन एज्युकेशन सोसायटीच्या ‘फिल्म अॅण्ड टेलिव्हिजन इन्स्टिट्यूट’चे उद्घाटन ज्येष्ठ अभिनेते विक्रम गोखले यांच्या हस्ते झाले. त्यानिमित्ताने ‘प्रसारमाध्यमांचे चक्रव्यूह-नवी आव्हाने’ यावर परिसंवाद झाला. ज्येष्ठ अभिनेत्री व दिग्दर्शिका स्मिता तळवलकर, अभिनेत्री रेणुका शहाणे, अभिनेता उपेंद्र लिमये, ‘स्टार माझा’चे संपादक राजीव खांडेकर, अभिनेता-लेखक अभिराम भडकमकर यांनी भाग घेतला.

प्रसार माध्यमांविषयी गोखले म्हणाले, “कोणत्याही प्रकारच्या मिडियाला इतके महत्त्व देण्याची गरज नाही. मी २८ वर्षे टीव्ही पाहिला नाही, कारण त्यातून

घेण्यासारखे काही नसते. समाजाला ज्ञान देणे, शहाणे करणे हे प्रसारमाध्यमांचे काम आहे. मुंबईत ताजवर हल्ला झाला तो वाहिन्यांवर थेट दाखविण्यात आला. ताजमधील अतिरेकीही ते पाहात असतील, याचे भान ठेवले नाही. भडक घटनांचे चित्रण दिवसभर सातत्याने दाखविले जाते. 'टीआरपी' वाढविण्यासाठी काहीही केले जाते. प्रसारमाध्यमांचा वापर कशासाठी हे त्यांना कळले पाहिजे. खूप थर्डक्लास लोक या माध्यमात काम करतात."

खांडेकर म्हणाले, "काही लोकांमुळे सर्वांना झोडपून काढणे योग्य नाही. सर्व काही वाईट नाही. जे लोक चांगली पत्रकारिता करतात त्यांचे कौतुक का केले जात नाही?"

सध्याच्या स्थितीबाबत स्मिता तळवलकर म्हणाल्या, "माध्यमांचे स्वरूप बदलले, पण ती वाईट झाली नाहीत. रिमोट आपल्याच हातात आहे प्रेक्षकांची मागणी लक्षात घेऊन मालिका, चित्रपट येतात हे मान्यच करावे लागेल. त्यातून काय घ्यायचे हे तुम्हीच ठरविले पाहिजे."

उपेंद्र लिमये म्हणाले, 'सध्या सवंग व उथळ गोष्टींना सर्वाधिक लोक पसंती देतात. चांगले का चालत नाही, हा प्रश्न आहे. त्यामुळे आपण वैचारिक दारिद्र्य रेषेखाली आहोत, असे वाटते."

भडकमकर म्हणाले, चांगले काम करणारे लोक आहेत. पण त्यांच्यामागे लोक उभे राहात नाहीत. माध्यमे दलालांच्या हातात आहेत. त्यामुळे ते व्यवसाय पाहतात. चांगल्याच्या मागे लोक उभे राहिले, तर या दलालांना शरण जावे लागणार नाही."

शहाणे म्हणाल्या, "समाजातील बदलांचे प्रतीक सर्वच प्रकारची प्रसारमाध्यमे आहेत. आपले बदल त्यात पहायला मिळतात, हे चक्र सुरूच राहणार आहे."

* व.पु.काळे प्रतिष्ठानतर्फे कथाकथन स्पर्धा

बालपणापासूनच प्रत्येकाला गोष्टी ऐकायला आवडते. चिऊ-काऊ, राजपुत्र-परी, चांदोबा, अशा गोष्टी ऐकतच लहान मूल मोठे होत असते. त्यामुळे शाळेत जाऊन, धुळक्षरे गिरवल्यानंतरच कोणत्याही व्यक्तीच्या आयुष्यात वाचनाची प्रक्रिया सुरू होते. वाचन हे आत्मकेंद्री असते कथाकथन हे अधिक लोकप्रिय माध्यम एकाचवेळी अनेकांना खिळवून ठेवते. द. मा. मिरासदार, शंकर पाटील आणि व्यंकटेश माडगूळकर या तीन साहित्यिकांनी गावोगावी जाऊन कथाकथन हा प्रकार लोकप्रिय केला, तर मध्यमवर्गीयांची सुख-दुःखं आपल्या कथांतून मांडणाऱ्या व.पु.काळे यांची कथाकथनाची एक अनोखी शैली होती.

'वपुं'च्या दहाव्या स्मृतिदिनाचे औचित्य साधून व. पु. काळे स्मृती प्रतिष्ठानतर्फे १९ ते २१ ऑगस्ट या कालावधीत टिळक स्मारक मंदिर येथे कथाकथन स्पर्धा

आयोजित करण्यात आली. या स्पर्धेचा पारितोषिक वितरण कार्यक्रम २८ ऑगस्ट रोजी झाला.

* ग्रंथालय परिषद

“ग्रंथालये सर्वार्थानि समृद्ध असणे आवश्यक आहेत. यात केवळ ग्रंथच नव्हे तर चित्रे, गाणी, माहितीपट, मूर्ती अशा सर्वच वस्तूंचा समावेश असावा. त्यामुळे संस्कृती व साहित्य या दोहोंची जपणूक होईल.” असे मत शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांनी व्यक्त केले.

पुणे मराठी ग्रंथालयाच्या शताब्दी महोत्सवानिमित्त ‘समर्थ भारतात सार्वजनिक ग्रंथालयाचे स्थान’ या विषयावर दोन दिवसांच्या परिषदेचे आयोजन करण्यात आले होते. तिचे उद्घाटन बाबासाहेबांच्या हस्ते झाले. यावेळी ग्रंथशास्त्र अभ्यासक शां. ग. महाजन, महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संचालक दि. श्री. चव्हाण, मुकुंद अनगळ उपस्थित होते.

महाजन म्हणाले, “ग्रंथालयाचे अनेक प्रश्न पैशाशी निगडित आहे. प्रत्येक वॉर्डात एक ग्रंथालय असावे. त्याला दरवर्षी एक लाखाचे अनुदान महापालिकेकडून देण्यात यावे, याची तरतूद स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी करणे आवश्यक आहे.”

“ग्रंथालये ही जनसामान्यांची विद्यापीठे असतात. त्यामुळे मोठ्या प्रमाणात ग्रंथालये असणे, ही काळाची गरज आहे.” असे चव्हाण यांनी सांगितले.

* नागपुरात मराठी ‘फॉरेन लॅंग्वेज’

नागपूर विद्यापीठाच्या नवीन अभ्यासक्रमात मराठीचा समावेश ‘फॉरेन लॅंग्वेज’ म्हणजे ‘परदेशी भाषा’ या गटात करण्यात आला आहे!

कायदा शाखेच्या तिसऱ्या वर्षाच्या विद्यार्थ्यांना परकीय भाषा या सदरात दोन पर्याय आहेत. एक फ्रेंच आणि दुसरा मराठी. विद्यापीठाने मराठीचा उल्लेख दुसरी भाषा असा केलेला नसून, परकीय भाषा असा केला आहे. महाराष्ट्रात मराठी परकीय भाषा ठरावी, यासारखे दुर्दैव नाही,’ अशी प्रतिक्रिया एका प्राध्यापकाने दिली.

या संदर्भात विद्यापीठाने दिलेले स्पष्टीकरण हास्यास्पद आहे. नागपुरात अनेक परदेशी विद्यार्थी कायद्याचे शिक्षण घेण्यासाठी येतात. त्यांच्यासाठी मराठीचा उल्लेख परकीय भाषा म्हणून करण्यात आल्याचे विद्यापीठाचे स्पष्टीकरण आहे.

दरम्यान, ‘विद्यापीठाची ही नजरचूक असून अभ्यासक्रम आखताना संबंधितांनी याचा विचार केलेला नाही,’ अशी प्रतिक्रिया विद्यापीठाच्या एका अधिकाऱ्याने दिली.

आम्ही जाणीवपूर्वक मराठीला परकीय भाषा म्हटले आहे. त्याचे कारण, नागपुरात अनेक परदेशी विद्यार्थी कायद्याचे शिक्षण घेण्यासाठी येतात. त्यांच्यासाठी मराठी ही परकीय भाषा असते.

* 'बेलभंडारा'चे प्रकाशन

अकरा वर्षे बाबासाहेब पुरंदरे यांच्याशी चर्चा करून डॉ. सागर देशपांडे यांनी लिहिलेल्या 'बेलभंडारा' या बाबासाहेबांच्या चरित्रग्रंथाचे प्रकाशन ३ ऑगस्ट रोजी सहाद्री प्रकाशनच्या वतीने डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांच्या हस्ते करण्यात आले. डॉ. विजय भटकर, डॉ. शरच्चंद्र गोखले, रावसाहेब शिंदे, किरण ठाकूर, दाजीकाका गाडगीळ, डॉ. शं. बा. मुजुमदार, अविनाश धर्माधिकारी यावेळी उपस्थित होते.

बाबासाहेबांनी या वेळी 'शिवचरित्रा'च्या लेखनाची प्रेरणा व वाटचाल सांगितली. ते म्हणाले, "शिवचरित्राचा अभ्यास सोपा नाही. ते मी लिहीन असे कधीच वाटले नव्हते; पण कुणीतरी शिवचरित्र लिहावे व ते सर्वापर्यंत पोहोचावे, अशी इच्छा होती. आमच्या घराण्याचे गुरुजी वासुदेव कवी यांनी त्यासाठी आग्रह केला. लेखन सुरू करण्यापूर्वी आळंदीला जाऊन माऊलीचा आशीर्वाद घेतला. तुमच्या काना, मात्रा, वेलांटीचे बळ द्या, अशी प्रार्थना केली. देहूत तुकोबांच्या चरणी शब्दवैभव देण्याची प्रार्थना केली. त्यानंतर रायगडला महाराजांच्या समाधीचे दर्शन घेऊन लेखन सुरू केले. हे माझे शिवचरित्र जुने झाले. आता नवी शिवचरित्रं निर्माण व्हावीत, अशी माझी इच्छा आहे."

४ ऑगस्टला बाबासाहेबांना नव्वदावे वर्ष लागले. पण, आजही सिंधुदुर्ग किल्ल्यात प्रेक्षणीय व अभ्यासपूर्ण प्रकल्प राबविण्याचे त्यांच्यापुढे आहे. 'जाणता राजा'चे प्रयोग अमेरिका, कॅनडा, मॉरिशस, मलेशिया, न्यूझीलंड व युरोपातील काही देशांमध्ये करण्यात येणार आहेत.

* पुरंदरवरील संभाजी महाराजांचे जन्मस्थान दुर्लक्षित

पुरंदर किल्ल्याची अवस्था दयनीय झाली असून तेथील छत्रपती संभाजी महाराजांचे जन्मस्थान दुर्लक्षित होत आहे. पुरंदर किल्ला विकास आराखड्यातील सव्वा दोन कोटी रुपये पडून आहेत. मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांनी याविषयात लक्ष घालावे, अशी मागणी शिवसेनेचे आमदार विजय शिवतारे यांनी केली.

नारायणपूरपासून किल्ल्याच्या पायथ्यापर्यंतचा रस्ता पूर्ण झाला असला तरीही त्याचे काम अनेक कंत्राटदारांना दिल्यामुळे त्याचा दर्जा सुमार आहे. घाट चढण रस्त्यावर संरक्षक भिंती नाहीत, अनेक ठिकाणी रस्ते खचले आहेत. पुरंदर किल्ल्यावरील छत्रपती संभाजी महाराजांचे जन्मस्थानही भग्नावस्थेत आहे.

* 'डज ही नो ए मदर्स हार्ट? या पुस्तकाचे प्रकाशन

"आपण कमालीचे धार्मिक असलो तरी आपल्या धार्मिक संकल्पना आत्मविश्वासाने तपासल्या पाहिजेत. नवनवीन विचारांचा स्वीकार केला पाहिजे," असे मत पत्रकार, लेखक अरुण शौरी यांनी व्यक्त केले.

शौरी यांच्या 'डज ही नो ए मदर्स हार्ट'? हाऊ सफरिंग रेफ्युटस् रिलिजन्स' या पुस्तकाचे प्रकाशन शास्त्रज्ञ डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांच्या हस्ते झाले. सिंबायोसिसचे संचालक डॉ. एस. बी. मुजुमदार, कुलगुरू डॉ. भूषण पटवर्धन, प्रधान संचालिका डॉ. विद्या येरवडेकर वगैरे या वेळी उपस्थित होते.

प्रत्येक घटना, दुःख घडण्यामागे विधाता, पूर्वकर्म असते हे मला मान्य नाही, असे सांगून शौरी म्हणाले, "रमण महर्षी, रामकृष्ण परमहंस हेही कर्करोगाने ग्रस्त होते पण त्यांनी वेदनांचा मनापासून स्वीकार केला होता. नैसर्गिक आपत्ती, आजार यांचे कारण माणसांच्या कर्मांमध्ये, चुकांमध्ये शोधले जाते. त्यामुळे बिहारला भूकंप झाल्यावर, अस्पृश्यता प्रथेच्या पालनामुळे तो झाला, असे गांधींनी सांगितले होते. कर्मसिद्धान्तामुळे आपण सर्व दोष दुःखितावरच टाकतो. पण यावर नव्या पद्धतीने विचार केला पाहिजे."

डॉ. माशेलकर म्हणाले, "माझ्याच वाट्याला हे दुःख का आले असा विचार करण्यापेक्षा, दुःखातून स्वतःसाठी व इतरांसाठी कसा मार्ग मिळू शकेल, हा विचार शौरी यांनी केला." व्याधिग्रस्त पत्नी व मतिमंद मुलगा यांचे जीवन सांभाळताना आलेले अनुभव शौरी यांनी हळुवारपणे मांडले आहेत. तरीही हे पुस्तक म्हणजे केवळ कादंबरी नाही. जीवनाचे सखोल तत्वज्ञान त्यात आहे, असे मुजुमदार यांनी सांगितले.

"शांततेच्या मार्गाने आंदोलन करण्याचा, बोलण्याचा अधिकार घटनेने दिला आहे. पण अण्णा हजारे यांना अटक करून सरकार त्यावर घाला घालत आहे. त्यामुळे आंदोलनात आजचा प्रश्न व्यक्तिस्वातंत्र्याचा आहे. कपिल सिब्बल व इतर मंडळी बेफाम विधाने करून अण्णांची बदनामी करत आहेत. ही सरकारची चूक आहे. लोकपाल विधेयकाच्या सर्व बाजूंवर चर्चा झाली पाहिजे. भ्रष्टाचारातील दोषींना दंडाची शिक्षा न करता तुरुंगवास व सामाजिक बहिष्काराची शिक्षा करावी," असे शौरी पत्रकारांशी बोलताना म्हणाले.

□

हे वयच वेडं असतं!

३री आवृत्ती

शुभांगी खासनीस/केतकी काळे/प्रसन्न रबडे

उमलत्या वयातील प्रेम, मैत्री, ओढ, हुरहुर, आकर्षण या व्यक्तिगत भावना अनुभवताना, मुलं-पालक-शिक्षक या सर्वांशीच समुपदेशनाच्या माध्यमातून गुजगोष्टी करणारा आश्वासक मार्गदर्शक

२४००. पोस्टेज २५००.

* 'मी का नाही?' पुस्तकाचे प्रकाशन

'आम्हीही या समाजातील आहोत. आम्हाला समाजाकडून दया नको, तर आम्हाला आमचे हक्क हवे आहेत,' असे मत 'महाराष्ट्र तृतीयपंथी समाजा'चे अध्यक्ष लक्ष्मीनारायण त्रिपाठी यांनी व्यक्त केले.

तृतीयपंथी समाजावर आधारित असलेल्या 'मी का नाही?' या पारू मदन नाईक यांनी लिहिलेल्या पुस्तकाचे त्रिपाठी यांच्या हस्ते प्रकाशन झाले. मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. विद्याधर वाटवे, ज्येष्ठ साहित्यिक डॉ. आनंद यादव, अभिनेत्री अलका कुबल-आठल्ये, वैशाली रोडे, सुनील मेहता व श्री. अनिल मेहता यावेळी उपस्थित होते.

मी का नाही? पुस्तकाचे प्रकाशन करताना डॉ. आनंद यादव, डॉ. विद्याधर वाटवे, वैशाली रोडे, लक्ष्मीनारायण त्रिपाठी, अलका कुबल-आठल्ये आणि पारू मदन नाईक

त्रिपाठी म्हणाल्या "समाजाविरुद्ध आमचा लढा सुरू आहे. स्वतःचा समाज घडवीत असताना आम्हाला इतर समाजाशी काही देणे घेणे नाही."

डॉ. यादव म्हणाले, "तृतीयपंथीयांच्या समस्येवर मराठी भाषेत फारसे कुणी लिहिलेले नाही, ही लाजिरवाणी गोष्ट आहे. हे पुस्तक लिहिताना संशोधनाचा आव आणलेला नाही. अनुभवातून याचे लेखन झाले आहे." तृतीयपंथी

समाजाला न्याय दिला गेला नसल्याबद्दल त्यांनी खंत व्यक्त केली.

पारू नाईक म्हणाल्या, “तृतीयपंथीयांना माणूस म्हणून जगता यावे, यासाठी प्रयत्न झाला पाहिजे. समाजाकडून त्यासाठी साथ मिळावी, ही अपेक्षा आहे.”

डॉ. विद्याधर वाटवे म्हणाले, तृतीयपंथीयांकडे बघण्याचा दृष्टिकोन बदलावा. तृतीयपंथीयांना माणूस म्हणून वागणूक द्यावी.

अलका कुबल-आठल्ये, वैशाली रोडे यांनी मनोगत व्यक्त केले. सुनील मेहता यांनी प्रास्ताविक केले. अखिल मेहता यांनी स्वागत केले. मृण्मयी भजक यांनी सूत्रसंचालन केले

* ‘संधिकाल’ पुस्तकाचे प्रकाशन

मिलिंद गाडगीळ लिखित आणि मेहता पब्लिशिंग हाऊस प्रकाशित ‘संधिकाल’ या कादंबरीचे प्रकाशन ज्येष्ठ अभिनेते विक्रम गोखले यांच्या हस्ते शुक्रवार दि. १२ ऑगस्ट रोजी पुण्यात पत्रकार संघाच्या सभागृहात झाले. या प्रसंगी अविनाश पंडित, सुनील मेहता आणि ज्येष्ठ साहित्यिक श्याम मनोहर उपस्थित होते. आजच्या गतिमान जीवनात सामान्य माणूस कसा संभ्रमात पडला आहे याचा प्रखर अनुभव सांगणारी ही कादंबरी वाचकाला अस्वस्थ करते. कुठल्याही कलाकृतीचे यश तो अनुभव वाचकाला किंवा रसिकाला कितपत अस्वस्थ करतो यावर ठरते. संधिकाल हे पुस्तक वाचकांना अस्वस्थ करते यातच त्याचे यश आहे असे विक्रम गोखले म्हणाले.

संधिकाल पुस्तकाचे प्रकाशन करताना श्री. सुनील मेहता, श्री. श्याम मनोहर, श्री. विक्रम गोखले, श्री. मिलिंद गाडगीळ आणि श्री. अविनाश पंडित

‘ हे जीवन म्हणजे काय आहे याचे कुतूहल माणसाला असते. माणसाच्या जगण्याचा शोध ललित साहित्यात घेतला जातो. संकटातून सुटका करण्यासाठी वाचन आवश्यक असते असे मत, ज्येष्ठ साहित्यिक श्याम मनोहर यांनी मांडले.

पहिल्या कादंबरीला मेहतांसारखे प्रकाशक लाभल्यामुळे आपले लेखन वाचकांपर्यंत पोहोचेल अशी खात्री वाटते. आपला नवोदितपणा मेहतांकडे कुठेही आड आला नाही असे लेखक मिलिंद गाडगीळ म्हणाले. अविनाश पंडित यांनी मनोगत व्यक्त केले. राजेश दामले यांनी सूत्रसंचालन केले.

* ‘धन्वंतरी घोरोघरी’ पुस्तकाचे प्रकाशन

“शरीर टिकविण्यासाठी मनःशांती आवश्यक आहे. शरीराच्या ८५ टक्के तक्रारींचा उगम मनातून होतो,” असे प्रतिपादन ज्येष्ठ वैद्यकीय तज्ज्ञ डॉ. ह. वि. सरदेसाई यांनी केले.

डॉ. सरदेसाई आणि डॉ. अनिल गांधी संपादित ‘धन्वंतरी घोरोघरी’ या पुस्तकाचे प्रकाशन शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांच्या हस्ते करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ अस्थिरोग तज्ज्ञ डॉ. के. एच. संचेती होते. यावेळी प्रकाशक सुनील मेहता, डॉ. प्रदीप गांधी, डॉ. शशांक शहा, डॉ. गांधी

धन्वंतरी घोरोघरी पुस्तकाचे प्रकाशन करताना डॉ. अनिल गांधी, श्री.सुनील मेहता, डॉ. ह. वि. सरदेसाई, बाबासाहेब पुरंदरे, डॉ. के. एच. संचेती, डॉ. प्रदीप गांधी आणि डॉ. शशांक शहा

उपस्थित होते.

डॉ. सरदेसाई म्हणाले, “रुग्णाने नेमके काय होते, ते सांगितले पाहिजे. त्यावर डॉक्टरांचे निदान अवलंबून असते. रुग्णांच्या काही तक्रारी खऱ्या तर काही खोटेच असतात. त्यामुळे डॉक्टरांना अचूक निदान करणे अवघड जाते. सामान्य रुग्णांना आरोग्याबाबत मूलभूत गोष्टी कळव्यात, यासाठी हे पुस्तक महत्त्वाचे आहे.”

डॉ. गांधी म्हणाले, “डॉक्टर आणि रुग्ण यांचे नाते विश्वासाच्या पायावर उभारलेले असते. आधुनिक काळात या नातेसंबंधांमध्ये तणाव आला आहे.” पुरंदरे यांनी इतिहासकाळातील वैद्यकीय सेवेचे दाखले दिले. प्राचीन वैद्यकशास्त्राचा प्रसार युरोपपर्यंत झाल्याचे त्यांनी स्पष्ट केले. आधुनिक काळात भारतात पारंपरिक वैद्यकीय प्रयोग का होत नाहीत, असा प्रश्नही त्यांनी उपस्थित केला. सूत्रसंचालन डॉ. नंदिता दाते यांनी केले.

* मेहता पब्लिशिंग हाऊसची पुस्तक हंडी

वैचारिक, वैज्ञानिक व ललित साहित्याच्या ‘पुस्तक हंडी’चा उपक्रम मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या वतीने राबविण्यात आला .

या ‘पुस्तक हंडी’मध्ये एक हजाराहून अधिक अनुवादित, मार्गदर्शनपर, वैज्ञानिक, चरित्रात्मक, आरोग्यविषयक पुस्तके ठेवण्यात आली होती. ती पाहण्यासाठी वाचकांनी गर्दी करून पुस्तक हंडीचा आनंद घेतला.

* 'मी रुक्मिणी' चे प्रकाशन

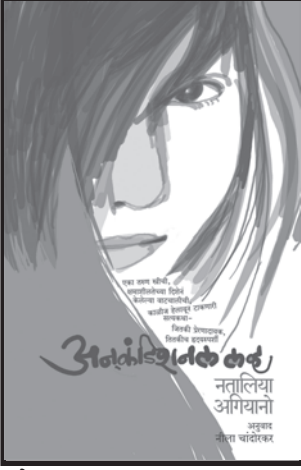
सुवर्णा रमेश ढोबळे लिखित 'मी रुक्मिणी' या ऐतिहासिक कादंबरीचे प्रकाशन मराठवाडा महसूल प्रबोधिनी सभागृहात २१ ऑगस्ट रोजी लीना सोहोनी याच्या हस्ते झाले. यावेळी व्यासपीठावर जलतज्ज्ञ माधवराव चितळे, मेहता पब्लिकेशनच्या प्रतिनिधी राजश्री देशमुख, लेखिका सुवर्णा ढोबळे, रमेश ढोबळे उपस्थित होते. यावेळी सोहोनी म्हणाल्या की, साध्या कादंबरीमध्ये लेखकांना आपली कल्पनाशक्ती हवी तशी राबवता येते. परंतु ऐतिहासिक कादंबरी लिहिताना मात्र, इतिहासाच्या विशिष्ट चौकटीतच आपल्या कल्पना मांडाव्या लागतात. कारण ऐतिहासिक व्यक्तिरेखा जनमानसांमध्ये घट्ट रुजलेल्या असतात. अशा व्यक्ती, घटनांबाबत समाज जागरूक असतो. अशा वेळी त्यांच्या बाबतीत लिहिताना लेखकाला इतिहास आणि सामाजिक वास्तव यांचे भान ठेवावे लागते.

कार्यक्रमाचा अध्यक्षीय समारोप करताना जलतज्ज्ञ चितळे म्हणाले की, रामायण, महाभारत या ऐतिहासिक ग्रंथांची अनेक भाषांमध्ये भाषांतरे झाली आहेत. या ऐतिहासिक ग्रंथांमधून जीवनमूल्ये आचरणात आणताना कशा प्रकारच्या अडचणी येतात आणि त्यावर मात कशी करावी, याबाबतची शिकवण मिळते. या ग्रंथातील विविध घटना आणि व्यक्ती याबाबत अनेकांनी लेखन केले आहे.

मराठवाडा महसूल प्रबोधिनी सभागृहात 'मी रुक्मिणी' या कादंबरीचे प्रकाशन करताना जलतज्ज्ञ माधवराव चितळे लेखिका सुवर्णा ढोबळे, रमेश ढोबळे, लीना सोहोनी, राजश्री देशमुख

नवे कोरे

अनकंडिशनल लव्ह

मूळ लेखिका

नतालिया अगियानो/व्हॅनेसा होवार्ड

अनुवाद

नीला चांदोरकर

२६० रु. पोस्टेज २५ रु.

प्रेमळ आणि एकनिष्ठ एल्हा समुद्रकिनाऱ्यावरच्या एका छोट्याशा गावात लहानाची मोठी झाली. आपल्यापेक्षा वयानं बऱ्याच मोठ्या असलेल्या ब्रुनोच्या प्रेमात आकंठ बुडालेल्या एल्हाची एकच इच्छा होती- ब्रुनोशी लग्न करून प्रेमळ पत्नी आणि कर्तव्यदक्ष आई म्हणून जगायचं. परंतु पूर्वायुष्यातल्या एका गुपितामुळे नवऱ्याच्या शंकेखोर, स्वार्थी, आत्मकेंद्रित स्वभावाचा बळी ठरली. घराच्या चार भिंतींच्या आड तिचं आयुष्य बंदिस्त झालं. नवऱ्याच्या संशयी स्वभावानं शारीरिक, तसंच मानसिक छळवणूक होत राहिली. शेवटी सगळ्यात धाकट्या मुलाला- डॅनियलला घेऊन एल्हा बाहेर पडली. आयुष्यात पहिल्यांदाच तिला स्वातंत्र्याची गोडी चाखायला मिळाली. पण तिचं नशीब बलवत्तर नव्हतं, हेच खरं! ब्रुनोनं तिला विनंती केली, 'डॅनियलला भेटायची फार इच्छा आहे, एकदा त्याला घेऊन ये ना!' एल्हानं त्याची विनंती मान्य केली. ती नवऱ्याच्या घरी गेली अन त्यानं सुरीचे वार करून तिचा निर्घृण खून केला.

त्यांच्या चार मुलांपैकी तिघांनी वडिलांशी संबंध ठेवणं नाकारलं, त्यांना वडिलांबरोबर एक शब्दही बोलायची इच्छा नव्हती. नवलाची बाब म्हणजे त्यांच्या तिसऱ्या अपत्यानं- नतालियानं - आपले वडिलांबरोबरचे संबंध कायम ठेवले.

अनेक अडचणींना तोंड देऊन नतालियानं वडिलांना आधार देण्याचं अपरिमित धैर्य दाखवलं. परिणामी, भावंडांची आणि तिची फारकत झाली. ब्रूनोला कडक सुरक्षाव्यवस्था असलेल्या मनोरुग्णालयात रॅम्पटन या गावी ठेवण्यात आलं. तिथेच नतालियाला हरवलेलं पितृप्रेम पुन्हा एकदा गवसलं.

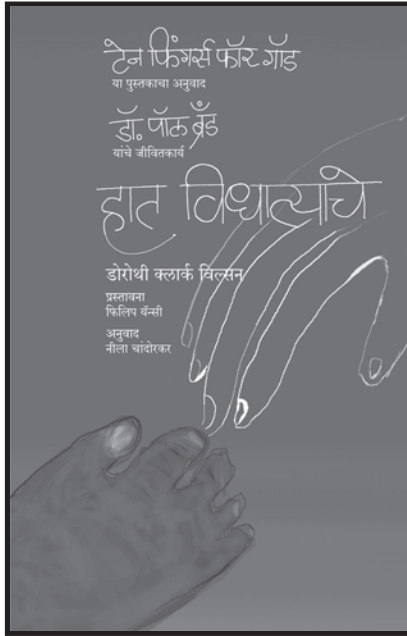
या प्रदीर्घ वाटचालीत तिला आईच्या एकमेव, परंतु मौल्यवान उपदेशाची साथ लाभली- प्रेम करायचं तर निरपेक्ष आणि निःस्वार्थी भावनेनं! तेच खरं प्रेम!

पुस्तक परिचय

कुष्ठरोग्यांच्या हातापायाच्या बोटांची
पुनर्रचना करण्याच्या
शस्त्रक्रियांचे प्रवर्तक डॉ. पॉल ब्रँड

हात विधात्याचे

डोरोथी क्लार्क विल्सन / फिलीप यॅन्सी / अनु. नीला चांदोरकर

‘टेन फिंगर्स फॉर गॉड’ या पुस्तकात कुष्ठरोगांच्या सेवेत आयुष्य वेचणाऱ्या डॉ. पॉल ब्रॅंड यांच्या जीवनकार्यावर प्रकाश टाकण्यात आला आहे. ‘हात विधात्याचे’ हा त्याचा मराठी अनुवाद नीला चांदोरकर यांनी केला आहे.

डॉ. शिवाजीराव पटवर्धन, बाबा आमटे यांनी कुष्ठरोगासंबंधी केलेल्या कार्यामुळे सर्वसामान्य मराठी माणसाच्या दृष्टिकोनात बरेच परिवर्तन घडून आले आणि कुष्ठरोगांच्या पुनर्वसनाच्या प्रक्रियेला चालना मिळाली.

कुष्ठरोग म्हणजे महारोग; तो झालेल्या व्यक्तीला कुटुंबापासून दूर, समाजापासून दूर, वाळीत टाकल्यासारखे जीवन जगावे लागे. कुष्ठरोगामुळे शरीराचे अनेक अवयव विद्रूप होत; हातापायांची बोटे झिजून ती विचित्र दिसत. त्यामुळे त्यांना नोकरी वगैरे मिळणे दुरापास्त ठरे; भीक मागून निर्वाह करणे क्रमप्राप्त ठरे. कुष्ठरोग हा संसर्गजन्य नाही, कुष्ठरोगाचे वेळीच निदान झाले तर तो बरा होऊ शकतो, कुष्ठरोग्याने उत्पादन केलेल्या वस्तूंचा वापर निर्वेधपणे करता येतो, त्याने पिकवलेल्या भाज्या व फळे खाल्ल्याने कुष्ठरोग होत नाही, वगैरे गोष्टी जनमानसात रुजवण्यासाठी डॉ. शिवाजीराव पटवर्धन, बाबा आमटे प्रभृतींनी प्रयत्नांची शिकस्त केली. ‘आनंदवना’सारखे कुष्ठरोग्यांचे पुनर्वसन करणारे प्रकल्प हे कुष्ठरोगाबद्दलचे गैरसमज दूर करण्याच्या दृष्टीने प्रभावशाली आणि कुष्ठरोग्यांचा आत्मसन्मान वाढवणारे ठरले.

भारतात कुष्ठरोग्यांच्या सेवेचे आणि उपचाराचे काम सुरू करण्याचे श्रेय ख्रिस्ती मिशनरी डॉक्टरांकडे जाते. बाबा आमटे, शिवाजीराव पटवर्धन यांच्याही आधी डॉ. पॉल ब्रॅंड यांनी वेल्लोरच्या मिशन हॉस्पिटलमध्ये कुष्ठरोगावर उपचार करता करता कुष्ठरोग्यांची हातापायांची बोटे का झडतात, ती झिजण्याची प्रक्रिया कशी रोखता येईल, यावर संशोधन केले. कुष्ठरोग बरा झालेल्या व्यक्तींचे पुनर्वसन करणे, त्यांना निर्वाहाचे साधन उपलब्ध करून देणे, आत्मनिर्भर बनवणे आवश्यक आहे, हे लक्षात आल्यावर त्या दिशेने प्रयत्न करण्यात डॉ. पॉल ब्रॅंड हे आघाडीवर होते.

तामीळनाडूतील कोल्ली मलाई भागात त्यांचे आई-वडील मिशनरी डॉक्टर म्हणून १९०७ पासून कार्यरत होते. त्यांचे पणजोबा जोसेफ हे जहाजावर नोकरी करित मुंबईला आले, एका श्रीमंत व्यापाऱ्याकडे नोकरी करित त्याची मर्जी संपादन करून, त्याच्या मुलीबरोबर त्यांनी लग्न केले. बऱ्यापैकी बस्तान बसल्यावर मायदेशाला भेट देण्याचा विचार करून सहकुटुंब बोटीने निघाले. पण वादळात बोट बुडाली. कसेबसे साऊथअॅपटनला पोचले. तेथून घोडागाडीने घरी जाताना त्यांची जडजवाहिराची पेटी चोरिली गेली. मुंबईतील बँक बुडून तिच्यात ठेवलेले पैसेही गेले. तेव्हा हिंदुस्थानला पुन्हा ते परतले नाहीत. त्यांचा मोठा मुलगा हेन्री सुतारकाम शिकून बांधकाम व्यवसायात पडला. हेन्रीच्या मुलांपैकी जेस याने मिशनरी म्हणून गोरगरिबांची सेवा करण्यासाठी १९०७ मध्ये भारताची बोट पकडली. मद्रासला राहून तामीळ

भाषा आत्मसात केली. तेथून १५० मैलांवर असलेल्या सेंदमंगलम् या गावात जाऊन मिशनरी म्हणून काम सुरू केले.

कोल्ली मलाई म्हणजे मृत्यूचा पहाड. काळपर्वत. “एक रात्र येथे घालवलीत तर ती तुमची काळरात्रच ठरेल” असे लोक म्हणत. हिक्तापाने शेकडो माणसे मरत. येथे मिशनरी काम करायचे, गोरगरिबांना येशू ख्रिस्ताचा संदेश द्यायचा तर डॉक्टर म्हणून आपला प्रभाव पडू शकेल हे जेसला जाणवले. १९११ मध्ये इंग्लंडला जाऊन एका वर्षाचा वैद्यकीय शिक्षणाचा डिप्लोमा घेतला. तोच डिप्लोमा करणाऱ्या एवलिन कॉन्स्टन्स हॅरिस हिच्या प्रेमात पडला. तीही मिशनरी म्हणून भारतात आली. १९१३ मध्ये दोघांचे लग्न झाले. वर्षानंतर पहिले मूल झाले. पॉल. तोच पुढे डॉ. पॉल ब्रँड म्हणून १९४६ पासून भारतात आला, कुष्ठरोग्यांच्या सेवेत अनेक वर्षे कार्यरत राहिला.

पॉल व त्याची धाकटी बहीण कॉनी हे पाचव्या वर्षी इंग्लंडला आले. आजोळी राहून त्यांनी शिक्षण पूर्ण केले. १९२९ मध्ये वडील जेस यांचे देहावसान झाले.

पॉलच्या आईवडिलांनी मिशनरी आणि डॉक्टर म्हणून भारतात सेवाकार्य करण्याचा निर्णय घेतला होता. ब्रँड घराण्यात मिशनरी सेवाकार्य, वैद्यकीय पेशा याचबरोबर सुतारकाम, घरबांधणी व्यवसायांचीही परंपरा होती.

पॉलचे आजोबा हेन्नी हे बांधकाम व्यवसायात यशस्वी ठरले होते. पॉलनेही इंग्लंडमध्ये आपले शिक्षण पूर्ण झाल्यावर वडिलांप्रमाणे डॉक्टर होण्याऐवजी बांधकाम व्यवसायात रस घेतला. १९३० साली त्याने शिकाऊ उमेदवार म्हणून बांधकाम व्यवसायाचे धडे घेण्यास आरंभ केला. पाच वर्षांचा उमेदवारीचा काळ पूर्ण झाला तेव्हा तो २१ वर्षांचा तरुण झाला होता.

कॉनी ही पॉलची बहीण बायबल कॉलेजमध्ये मिशनरी होण्याचे शिक्षण घेत होती.

पुढे काय असा पॉलला प्रश्न पडला.

त्यावेळी एक आश्चर्यकारक दृष्टान्त झाला.

त्याच्या डोळ्यापुढे त्याच्या वडिलांची मूर्ती तरळली.

वडिलांनी बांधकामात रस असूनही तो व्यवसाय न करता मिशनरी होण्याचे ठरवून त्यासाठी वैद्यकीय शिक्षण घेतले. पॉलने वडिलांचा आदर्श समोर ठेवून मिशनरी काम करायचे ठरवले. हिंदुस्थानसारख्या उष्ण कटिबंधातील देशात होणाऱ्या रोगांवरील उपचार या अभ्यासक्रमासाठी नाव नोंदवले. या अभ्यासक्रमामध्ये शरीरशास्त्र, प्रथमोपचार, आजारचे निदान, साध्या शस्त्रक्रिया वगैरेंची तयारी एका वर्षात करून घेतली जात असे. या प्रशिक्षणामुळे वेदनाग्रस्तांचे दुःख हलके करणे हे एक पवित्र कार्य आहे, असे त्याला जाणवले. ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार करण्यासाठी वैद्यकीय सेवा

हे समीकरण मागे पडले आणि केवळ धर्मप्रसारक मिशनरी होण्यापेक्षा अधिक भरीव आणि जनहिताचे काम करणे जास्त श्रेयस्कर या विचाराने उचल खाल्ली. त्याच्या प्राचार्यांनी, डॉ. वायग्रॅमनी त्याला म्हटले, “तुझी हुशारी बघून मला वाटते की तू डॉक्टर व्हावेस. पाच वर्षांचा अभ्यासक्रम पूर्ण करून मिशनरी डॉक्टर व्हावेस. तुझ्या शिक्षणासाठी आवश्यक ती आर्थिक तरतूद करण्याची तुझ्या डिक अंकलची तयारी आहे.” पॉल ती सूचना मान्य करतो. त्याच सुमाराला दुसऱ्या महायुद्धाचे वारे वाहू लागतात. १९४३ साली डॉ. मागरिट या सहकारी तरुणीशी तो विवाह करतो...

मागरिटचे वडीलही डॉक्टर असतात. ते पॉलला शस्त्रक्रियेमध्ये पदव्युत्तर शिक्षण घेण्याचा सल्ला देतात. दोन वर्षांचा अभ्यासक्रम. शेकडो शस्त्रक्रिया. युद्धामुळे जखमी लोकांची संख्या वाढत होती. बंदुकीच्या गोळ्यांमुळे अनेकांचे हात किंवा पाय फ्रॅक्चर झालेले वा तुटलेले. तुटलेल्या नसा आणि दुभंगलेले अस्थिरज्जू जोडण्याच्या शेकडो शस्त्रक्रिया त्याला करायला मिळाल्या. युद्ध अचानक संपले.

त्याची आई दहा वर्षांनी त्याला भेटली. त्याला हिंदुस्थानात काम करण्याचा आग्रह तिने केला. डॉ. काकरेन यांनी पॉलला वेल्लोरच्या हॉस्पिटलमध्ये शल्यविशारद-प्राध्यापक म्हणून येण्याचे आमंत्रण दिले. डॉ. आयडा स्कडर यांनी इ.स. १९०० मध्ये सुरू केलेल्या वेल्लोरच्या ख्रिश्चन मेडिकल कॉलेजमध्ये वर्षाला लाखावर रुग्णांवर उपचार होत होते. डॉ. काकरेन हे तेथे प्राचार्य होते.

त्यांच्या आग्रहावरून डॉ. पॉल ब्रँड तेवीस वर्षांनी भारतात परत येतात. पुढची तीस वर्षे भारतातील रुग्णांची सेवा करतात. कुष्ठरोगावर विशेष संशोधन करून, हजारो कुष्ठरोग्यांना पुन्हा माणसात आणतात. आत्मनिर्भर जगण्याची क्षमता देतात. चारशे बेड्सच्या या हॉस्पिटलमध्ये डॉ. पॉल यांनी कुष्ठरोगाबाबत जे संशोधन केले त्यामुळे जगभरच्या एक कोटी कुष्ठरुग्णांच्या आयुष्याला क्रांतिकारक कलाटणी मिळाली.

डॉ. काकरेन हे त्वचारोगतज्ज्ञ असतात. ते डॉ. पॉल यांना कुष्ठरोग्यांच्या वॉर्डमध्ये घेऊन जातात. केस झडलेल्या भुवया, वाकडी झालेली हाता-पायाची बोटे, त्वचेवर पांढरे चट्टे, विद्रूप चेहरे वगैरे बघताना या रुग्णांच्या हाताची बोटे डॉ. पॉल यांचे लक्ष वेधून घेतात. हे रुग्ण आपले धान्य स्वतः पिकवत होते. हातमागावर कापड विणत होते. पुस्तकांचे बाईंडिंग करत होते. रुग्णांना इंजेक्शनही देत होते.

डॉ. पॉल यांना काकरेन म्हणाले, “हे हॉस्पिटल आहे; त्याला कुष्ठरोगधाम म्हणू नका. या रुग्णांबाबत कुष्ठरोगी किंवा महारोगी असा शब्दही वापरू नका. या लोकांच्या डोळ्यातले तेज विझलेले आहे, ओठावरले हसू लोपलेले आहे; ते खुरडत चालतात, पण जमेल ते काम करतात. कुष्ठरोगाबद्दल फार थोडी माहिती आपल्याला आहे.”

डॉ. पॉल ब्रँड यांना कुष्ठरोग्यांच्या हाताची बोटे का झिजतात, त्यांचे खुंट का होतात, त्यांचे हात पक्षांच्या पायासारखे का दिसतात असे प्रश्न सतावत राहिले. कुष्ठरोग्यांच्या हातातल्या नसा निष्क्रिय होतात, हाताच्या स्नायूंना अपंगत्व येते, हातापायातल्या संवेदना नष्ट होतात. डॉ. ब्रँड यांनी अनेक कुष्ठरोग्यांच्या हातांची तपासणी केली तेव्हा त्यांना प्रश्न पडला की हातापायाची बोटे खरोखर कुजल्यामुळे झडतात का? दोन हजारावर रुग्णांच्या तपासणीनंतर, शेकडो एक्सरे काढल्यावर त्यांना एक महत्वाचा शोध लागला. कुठल्याही कुष्ठरुग्णाच्या कुठल्याही अवस्थेतील त्याच्या स्नायूमधील बधिरतेबाबत अनुमान काढणे शक्य आहे. कोणत्या स्नायूंना बधिरता येणार नाही हेही सांगता येणे शक्य आहे. कुष्ठरोग्यांची बोटे झिजत होती पण ती गळून पडल्याचे कोणालाच आढळले नव्हते. गळून पडलेले बोट कधी कुणाला सापडलेले नव्हते.

डॉ. ब्रँड यांनी रुग्णांना सुतारकाम, बागकाम, शेतीकाम करायला प्रोत्साहन दिले. कामाला सुरुवात करण्यापूर्वी त्यांच्या हाताच्या बोटांची लांबी, आकार यांच्या नोंदी केल्या. काम संपल्यानंतर पुन्हा मोजमाप नोंदवले. एकदम कोणाचे बोट नाहीसे झालेय असे त्यांना एकही उदाहरण सापडले नाही.

त्यांनी नंतर काही रुग्णांचे कडक झालेले हात तपासले. आत वळलेल्या बोटांचे छोटे तुकडे कापून त्यांचे मांस सडलेय का ते बघण्यासाठी प्रयोगशाळेत पाठवले. डॉ. गाल्ट यांनी ते तुकडे सूक्ष्मदर्शकाखाली तपासले. त्यांना त्यात मांसपेशीमध्ये कुठेही रोगजंतू आढळले नाहीत. सडलेला अंश सापडला नाही. निरोगी मांसपेशी आणि या मांसपेशी यात फारसा फरक दिसला नाही. त्यात मज्जातंतूचे किंवा कुष्ठरोगाचे जंतू अजिबात मिळाले नाहीत.

डॉ. ब्रँड यांनी कृष्णमूर्ती या रुग्णावर त्याच्या संमतीने शस्त्रक्रिया करण्याचे ठरवले. खुरडत खुरडत तो चालायचा. त्याच्या पायावर शस्त्रक्रिया केल्या. त्याच्या हातामधील काही स्नायू पूर्णपणे निरोगी होते. त्यावर भविष्यातही कुष्ठरोगाचा परिणाम होण्याची शक्यता नव्हती. कुष्ठरोग्यांचं मांस सडलेलं नसतं. बोटांच्या आतल्या बाजूच्या नसांना मात्र कुष्ठरोगानं ग्रासलेलं होतं. त्यामुळे बधिरपणा आलेला होता. बोटातील स्नायूंना बधिरता आल्याने त्यांचे कार्य मनगटावरच्या स्नायूंना करणे भाग पडले. त्यामुळे बोटे आतल्या बाजूला वळाली. हाताची अवस्था एखाद्या पक्षाच्या पंजासारखी झाली.

कृष्णमूर्तीच्या हातातले निरोगी स्थितीतले स्नायू वापरून त्याच्या बोटांमधील हालचाल सुरू करण्यासाठी शस्त्रक्रिया केली गेली. अस्थिरज्जूंचे रोपण करणारी अशा प्रकारची शस्त्रक्रिया प्रथमच केली गेली. ती यशस्वी झाली. नंतर कृष्णमूर्तीच्या इतर बोटांवरही शस्त्रक्रिया झाल्या. त्याला आपली बोटे वाकवता येऊ लागली.

स्वतःच्या हाताने जेवता येऊ लागले. त्याचा आत्मविश्वास वाढला. त्याला नवजीवन लाभले.

कृष्णमूर्तीच्या हातावरील शस्त्रक्रियेने डॉ. ब्रँड यांच्या कारकीर्दीला नवी दिशा मिळाली.

कुष्ठरोग्याच्या शरीरातील मांस सडलेले नसते हे त्यांनी दाखवून दिले. कुष्ठरोग्याच्या हातातील नसांवर अधिक संशोधन करण्याची त्यांनी तयारी केली. कुष्ठरोग्यांच्या रोगजंतूंनी संपूर्ण नसेवर, मज्जातंतूवर आक्रमण केले असले तरी बधिरपणा केवळ त्वचेसन्निध असलेल्या भागापुरताच मर्यादित राहतो. याचा अर्थ केवळ रोगजंतूमुळे नसांना उपाय होत नव्हता, इतर काही कारणं असण्याची शक्यता विचारात घेणे आवश्यक होते हे लक्षात आले.

अवयवांना येणारी बधिरता किंवा संवेदनाशून्यता ही स्नायूशी व शरीराच्या हालचालींशी निगडित असेल तर शस्त्रक्रियेने ती दूर करता येईल.

चेहऱ्यातील ज्या नसा त्वचेच्या जवळ होत्या त्यांना (उदा. डोळ्यांची पापणी) बधिरता येते हे लक्षात घेऊन कुष्ठरोग्यांच्या डोळ्यांवर शस्त्रक्रिया करून त्यांना पुन्हा दृष्टी प्राप्त करून देण्यात आली.

शस्त्रक्रियेने बोटांची पुनर्रचना करण्याचे हे तंत्र कुष्ठरोग्यांना नवे बळ देणारे ठरले.

परंतु काही जणांना नवजीवन मिळूनही पोटापाण्याची भ्रांत पडत राहिली.

त्यांचे पुनर्वसन करण्यासाठी त्यांना शेती, सुतारकाम, बांधकाम, वर्गरे कामांचे प्रशिक्षण देण्याची व्यवस्था करणे क्रमप्राप्त ठरले. उत्पादित मालाला बाजारपेठ मिळवणेही आवश्यक ठरले. बोटे ठीक झालेल्या कृष्णमूर्तीला टाइपरायटरवर काम करून निर्वाह करणे सोपे गेले. पण ते काम मिळेपर्यंत त्यांच्यावर उपासमारीची पाळी आली होती, अशी त्याची तक्रार होती. कुष्ठरोग बरा झाल्यावर उपजीविकेचे साधन मिळाले तरच त्या व्यक्तीला स्वावलंबी होऊन जगण्याची संधी मिळेल हे लक्षात आले. डॉ. ब्रँड यांना कॅलिफोर्नियातील श्रीमती ईटन यांनी त्यासाठी मदत केली. झोपड्या बांधून पुनर्वसनाचे काम त्यामुळे 'नवजीवननिलयम' प्रकल्पात सुरू झाले. हॉस्पिटलला लागून हा प्रकल्प सुरू करण्याला प्रथम आक्षेप घेतला गेला. कुष्ठरुग्णांमुळे हॉस्पिटलची प्रतिमा बिघडेल अशी शंका काही डॉक्टरांनीच प्रकट केली.

कुष्ठरुग्णांना वेदना जाणवत नाही. त्यामुळे त्यांची काम करताना झालेल्या जखमांची जाणीव न झाल्याने जखमा चिघळून किंवा अल्सर होऊन बोटे झडतात. खरे तर बोटांना कुष्ठरोगाच्या जंतूंचा संसर्ग होत नाही हे डॉ. ब्रँड यांचे संशोधन खूपच क्रांतिकारक ठरले. शारीरिक जोर लावून कामे करताना बोटे रक्तबंबाळ होतात, त्यांना इजा होऊन बोटांवर व्रणतंतू तयार होतात, बोटे आक्रसत जातात; त्यांची लांबी कमी

होत जाते. हे अपघात टाळले तर बोटे झडण्याचे टाळले - या एका निष्कर्षाने कुष्ठरोग्यांच्या जीवनात क्रांती घडवली असे मानले जाते.

कुष्ठरोगाबद्दलचे अनेक गैरसमज डॉ. पॉल ब्रँड यांच्या संशोधनामुळे दूर झाले.

१९५२ मध्ये डॉ. ब्रँड यांना हटेरियन प्रोफेसरशिपचा सन्मान देण्यात आला. शस्त्रक्रियेद्वारे कुष्ठरोग्यांच्या हाताची पुनर्निर्मिती रचना या विषयावर त्यांचे भाषण झाले. १९६४ साली त्यांना दुसऱ्यांदा हाच सन्मान मिळाला.

सतरा बेडच्या टाटा मेमोरियल वॉर्डमुळे वेल्लोरच्या ख्रिश्चन मेडिकल कॉलेजने नवा इतिहास घडवला. त्वचारोपण तंत्राचे जनक डॉ. हॅराल्ड गिलीज यांनी ज्यांची नाके पूर्णपणे झडून गेली आहेत अशा रुग्णांवर शस्त्रक्रिया करताना वेगळे तंत्र वापरले. डॉ. ब्रँड यांनी त्या तंत्राचा वापर करून यशस्वी नासिका शस्त्रक्रिया केल्या.

स्वतः सर हॅराल्ड गिलीज ब्रँडना भेटायला वेल्लोरला आले.

कुष्ठरोग्यांकरिता खास पद्धतीचे बूट करण्याचेही प्रयोग डॉ. पॉल ब्रँड यांनी केले.

जॉन गार्लिंग या विशीतील तरुणाने रबराचा वापर करून दर्जेदार बूट बनवण्याचे कौशल्य विकसित केले.

डॉ. ब्रँड यांनी बनवलेले रॉकर शूजही अनेकांच्या पायांच्या तक्रारीवर रामबाण ठरले.

डॉ. ब्रँड यांची कीर्ती देशोदेशी पसरत राहिली. त्यांचे काम बघायला वेगवेगळ्या देशातून तज्ज्ञ येऊ लागले. देशविदेशांतून त्यांना व्याख्यानांसाठी निमंत्रणे येऊ लागली.

राणी एलिझाबेथ भारतात आल्या, तेव्हा त्यांनी डॉ. ब्रँड यांना भेटण्यासाठी निमंत्रण दिले. त्यांच्या कामाची चौकशी केली.

१९६६ नंतर डॉ. ब्रँड यांनी अमेरिकेतील लुईझिआना राज्यातील कारव्हील गावातील कुष्ठरोग उपचार केंद्राचे पुनर्वसनप्रमुख म्हणून सूत्रे हाती घेतली. उत्तर अमेरिकेतील हे एकमेव कुष्ठरोग केंद्र होते. मेरी श्वार्ट्झरने या केंद्राला भरघोस आर्थिक मदत वॉशिंग्टनमधून मिळवून दिली. संशोधनाला चालना दिली.

ख्रिस्तोफर, जीन, मेरी, एस्टेल, पॅट्रिशिया, पॉलीन या कुटुंबियांच्या कार्यकर्तृत्वाची रूपरेखा शेवटी देण्यात आली आहे.

कारव्हील सोडल्यावर ब्रँड दांपत्य सिअॅटलला स्थायिक झाले.

इ.स.२००३ मध्ये ८ जुलै रोजी पॉल यांचे निधन झाले.

“धर्म म्हणजे दुसरं तिसरं काही नसून एक प्रकारचा संवादच असतो. शतकानुशतकं परमेश्वर आपल्याशी संवाद साधत आला आहे. ही क्रिया तो एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तीपर्यंत अशा पद्धतीने करतो आणि आपलं विश्वातलं अस्तित्व प्रकट

करत राहतो.” असे डॉ. पॉल ब्रँड मानत असत.

मिशनरी असूनही ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार करण्याचे त्यांनी टाळले. मानवताधर्म पाळला.

या पुस्तकातून त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे विविध पैलू समोर येतात. कुष्ठरोग्यांच्या कल्याणाची चिंता जन्मभर त्यांनी वाहिली. शिवाय एक उत्तम शिक्षक, प्रभावी वक्ता, प्रयोगशील व्यक्तिमत्त्व, व्यापक दृष्टीचा समाजसेवक म्हणून त्यांचे योगदान अधोरेखित केले आहे.

□

किंमत : २५० रु. सभासदांना : सवलतीत पोस्टेज : २५ रु.

**सुप्रसिद्ध साहित्यिक व्यंकटेश माडगूळकर यांचे साहित्य
आता नव्या स्वरूपात प्रकाशित होणार!**

पुढचं पाऊल

ओझं

हस्ताचा पाऊस

पारितोषिक

वाटा

पांढऱ्यावर काळे

कोवळे दिवस

सुमीता

उंबरठा

बाजार

वाघाच्या मागावर

काळी आई

गावाकडच्या गोष्टी

सिंहाच्या देशात

गोष्टी घराकडील

वावटळ

चित्रे आणि चरित्रं

सीताराम एकनाथ

करुणाष्टक

सत्तातंर

प्रवास एका लेखकाचा

जंगलातील दिवस

डोहातील सावल्या

वाळूचा किल्ला

परवचा

सरवा

वारी

माणदेशी माणसं

जांभळाचे दिवस

जनावनातली रेखाटणं

एक एकर

चरित्ररंग

मी आणि माझा बाप

चित्रकथी

मंतरलेलं बेट

रानमेवा

छोटा जवान

कांगारूंचे चांगभले

पांढरी मेंढरे हिरवी कुरणे

अशी माणसं:अशी साहसं

घरदार

बेलवण

नागझिरा

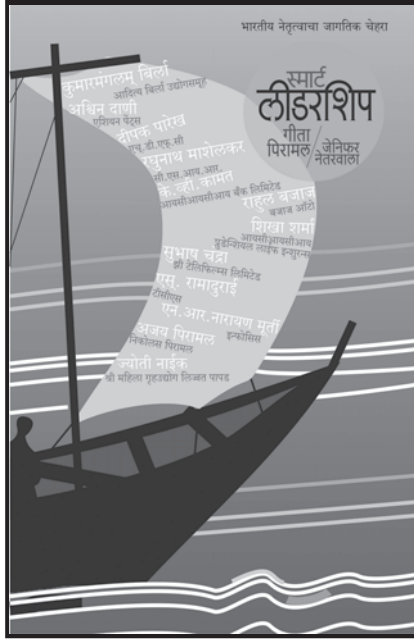

पुस्तक परिचय

भारतातील बारा अग्रगण्य उद्योगपतींची
प्रकट आत्मचिंतनं

स्मार्ट लीडरशिप

गीता पिरामल/जेनिफर नेतरवाला

अनु : माधुरी शानभाग

‘द स्मार्ट मॅनेजर’ या नियतकालिकाच्या व्यवस्थापकीय संपादक डॉ. गीता पिरामल यांची बिझिनेस महाराजे आणि बिझिनेस लेजंड्स ही पुस्तके मराठी वाचकांना प्रेरणादायक वाटली. त्यांच्या अनेक आवृत्याही निघाल्या. बारा यशस्वी उद्योगपतींची मनोगते प्रकट करणाऱ्या ‘स्मार्ट लीडरशिप’ या त्यांच्या नव्या अनुवादित मराठी पुस्तकाचेही भरभरून स्वागत होईल असे वाटते. डॉ. माधुरी शानभाग यांनी मराठी भाषांतर हे पुस्तक मूळ मराठीतच लिहिले गेले असावे असे वाटावे इतके सफाईदार केले आहे.

पेंग्विनने ते इ.स. २००५ मध्ये प्रथम प्रकाशित केले.

या पुस्तकाच्या आरंभीच डॉ. गीता पिरामल यांनी जागतिकीकरणाच्या वातावरणाचा प्रभाव पडलेल्या भारतीय उद्योगधंद्यांच्या संदर्भात दोन प्रश्नांचा विचार करण्याची गरज आहे याकडे लक्ष वेधले आहे.

पहिला प्रश्न - उद्योगधंद्यात नेतृत्व करणाऱ्यांच्या अंगी कोणती गुणवत्ता हवी?

दुसरा प्रश्न - जागतिक दर्जाच्या कंपनी वलर्ड क्लास कंपनी भारतात फारशा आढळत नाहीत याचे कारण काय?

एकविसाच्या शतकाच्या पहिल्या दशकात भारतात अनेक चांगल्या गोष्टींची उपलब्धता आहे. हवे ते अद्ययावत तंत्रज्ञान, माहिती आणि साधने, उत्साही, प्रशिक्षित तरुणाई (एमबीए करणाऱ्यांची संख्या दर साल एक लाख ८३ हजार), परदेशी कंपन्यांचे वैपुल्य, व्यवस्थापन तज्ज्ञांची उपलब्धता असताना या सर्व संसाधनांचा सुयोग्य वापर करून जागतिक पातळीचे उत्पादन, सेवा, प्रक्रिया आणि संपत्ती निर्माण करण्यात आपण कमी का पडतो? देशात ५ लाख व्यक्ती मॅनेजर (व्यवस्थापक पदावर) आहेत. ८००० सीईओ आहेत. तरीही जागतिक स्पर्धेत टिकून राहणारी, नेतृत्वगुण असणारी माणसे जागतिक दर्जाच्या प्रक्रिया उद्योगव्यवसायात आणण्याकडे आपले दुर्लक्ष का होते?

जागतिक दर्जाच्या काही संस्था भारतात आहेत हे त्या नाकारत नाहीत. काही उदाहरणे त्या देतात.

- टाटा मोटर्सने संपूर्ण स्वदेशी तंत्रज्ञान वापरून बनवलेली इंडिका कार युरोप-आफ्रिका खंडातही विकली जाते.

- महिंद्र अँड महिंद्रच्या ट्रॅक्टर उत्पादनाचे काम अमेरिकेतील कारखान्यात चालते, चीनमध्येही त्याला मागणी आहे.

- बँकिंगच्या क्षेत्रात प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर करणारे के. व्ही. कामत आणि आयसीआयसीआय बँक

- जामनगरची रिलायन्सची तेलशुद्धीकरण यंत्रणा.

- बंगलोरची इन्फोसिस ही आयटी कंपनी. उत्तम गुणवत्तेचे उमेदवार निवडण्यासाठी तिने विकसित केलेली प्रक्रिया.

- आपला उत्पादन खर्च कमी करून एड्स वरील औषधे इतर कंपन्यांच्या तुलनेने फक्त ४ टक्के किंमतीत देणारी सिप्ला ही औषध उत्पादक कंपनी.

टाटा कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेसने ऑफशोर डेव्हलपमेंट सेंटर (ओटीसी) सुरू करून आपला प्रभाव दाखवला. भारतातील आयटी क्षेत्रातील सर्वात मोठी कंपनी हे तिचे स्थान गेली अनेक वर्षे टिकून आहे.

वेगवेगळ्या विभागांच्या कार्यसंस्कृतीतील सुसंवाद राखणे, कामाचा वेग वाढविण्यासाठी सर्वांनी प्रयत्न करणे, नव्या प्रयोगशील कल्पनांसाठी आर्थिक निधी मंजूर करणे या तीन गोष्टींवर भर देऊन एशियन पेट्सचे अश्विन दाणी यांनी लीड टेक्नोलॉजी सेंटर आणि स्थानिक टेक्नोलॉजी सेंटर अशा केंद्रांची स्थापना केली.

डॉ. गीता पिरामल अशी उदाहरणे देऊन म्हणतात, “अशा संस्था तुरळक आहेत. कंपनीचे धोरण ठरवणे, संख्यात्मक बांधणी करणे, कामकाजाची पद्धत आणि मनुष्यबळ या क्षेत्रात आपले नेतृत्व कमी पडते. आत्मसंतुष्टता सोडून जे नेतृत्व कंपनीत मूल्याधारित व्यवहार रुजवेल, त्यासाठी सर्जनशील मार्ग चोखाळेल आणि साहसी द्रष्टेपणाने वाटचाल करील तेच नेतृत्व देशाला पुढे घेऊन जाईल.”

लेसर, उपग्रह, संगणक, सॉफ्टवेअर, फायबर ऑप्टिक्स, संपर्कसाधने, डिजिटल तंत्रज्ञान, सोशल नेटवर्क्स वगैरे महत्वाचे शोध अमेरिकेने लावलेले आहेत. जपानने, भारताने वा युरोपने गेल्या ५० वर्षात एकही नवी संकल्पना आणलेली नाही. आपली शिक्षण पद्धती प्रयोगशीलतेला वाव देत नाही, जे आहे त्यात समाधान मानण्याची आपली वृत्ती आहे. सतत नावीन्य हवे हा ध्यास आपल्याला नाही, त्यामुळे त्याला लागणारे उत्साही, पूरक पर्यावरण येथे नाही. संम पित्रोदा म्हणतात, “आपल्या अस्तित्वासाठी नवनिर्माण सृजनशील वृत्तीची गरज आहे. चौकटीच्या बाहेर पडून विचार करणारेच नवख्या गोष्टी घडवून आणतात. अमेरिकेत विद्यापीठे, उद्योग, सामाजिक उपक्रम वगैरे सर्व संस्थांनी प्रयोगशीलतेला स्वातंत्र्य आणि प्रोत्साहन देणारे वातावरण निर्माण केले आहे. जगभरातील बुद्धिमंत तरुणांना प्रयोग करण्यासाठी पोषक वातावरण जोपासले आहे. संपूर्ण देश हीच प्रयोगशाळा आहे. नव्या प्रयोगांना अनुकूल कायदेकानून आहेत.” अशा नवनिर्माणाची काही उदाहरणेही देण्यात आली आहेत.

या पुस्तकात १२ उद्योजकांचे आत्मपर लेख वा मनोगते संकलित करण्यात आले असून त्यात कुमारमंगलम बिर्ला (आदित्य बिर्ला उद्योग समूह), अश्विन दाणी (एशियन पेट्स), दीपक पारेख (एचडीएफसी बँक), के. व्ही. कामत (आयसीआयसीआय बँक), राहुल बजाज (बजाज ऑटो), सुभाष चंद्रा (झी टेलिफिल्म्स), एस. रामादुराई

(टाटा कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस-टीसीएस), शिखा शर्मा (आयसीआयसीआय प्रुडेन्शियल लाईफ इन्शुरन्स), एन. आर. नारायण मूर्ती (इन्फोसिस), अजय पिरामल (निकोलस पिरामल), ज्योती नाईक (लिज्जत पापड) यांचा अंतर्भाव आहे.

जागतिकीकरण, मानवी भांडवल, दृष्टिकोनातील बदल, विकासाची दिशा, व्यवस्थापनातील बदल, उद्दिष्टपूर्तीच्या दिशेने आरंभापासून योग्य पावले टाकण्याची दक्षता घेण्याची गरज, बदलत्या वातावरणानुसार निर्णय घेण्याची क्षमता, महानतेचे स्वप्न पाहण्याची जिद्द, कामात सतत सुधारणा करण्याची जागरूकता, चांगल्या कारखान्यांचे विलीनीकरण, सहकारी तत्वावर उद्योगव्यवसायाची उभारणी अशी आशयसूत्रे या मनोगतांद्वारे स्पष्ट करण्यात आली आहेत.

प्रत्येक उद्योगपतीला सीईओ म्हणून स्वतःचे मूल्यांकन करण्यासाठी एक प्रश्नावली देऊन, त्याच्या आत्मचिंतनाची दिशा आखून दिल्यामुळे या आशयसूत्रांवरची पकड शिथिल होत नाही.

राहुल बजाज यांनी आमच्या स्कूटर्ससाठी दहा दहा वर्षे ग्राहक नंबर लावून थांबतात, मग वेगळे काही उत्पादन बाजारात कशाला आणायचे? अशा आत्मसंतुष्ट वृत्तीने आम्हाला आमच्या उत्पादनासाठी मार्केटिंगची गरजच लागत नाही अशी भूमिका घेतली. परदेशांतून स्कूटर्सना मागणी असूनही परदेशात कुठे कारखाना काढण्याचा विचारही त्यांनी कधी डोक्यात आणला नाही. १९८० च्या दशकात बजाज ऑटो ही भारतात सर्वात मोठ्या कंपन्यांमध्ये गणली जात असे. “रिलायन्स पेशाही आमच्या विस्ताराचा वेग जास्त होता. १९९० नंतर मात्र सर्व काही बदलले. आज आम्ही रिलायन्सच्या जवळपासही नाही.” अशी कबुली राहुल बजाज देतात. “आता स्कूटर नाही, टू व्हीलरमध्ये मोटार सायकलला मागणी आहे.” हे त्यांच्या लक्षात आले तेव्हा त्यांना स्कूटरचे उत्पादन थांबवावे लागले.

झी टीव्हीचे सुभाष चंद्रा यांनीही कबूल केले आहे की “आत्मसंतुष्टता आल्याने आणि अति पैसा मिळाल्याने आमच्या लोकांनी कामाबद्दल जागरूक राहणे सोडून दिले. आधी केलेल्या कामाची बांधणी विस्कळीत होत गेली. प्रत्येकाची हाव वाढत गेली आणि नुकसान वाढत गेले. मीही त्यातून सुटलो नाही. माझे व्यवसायावरचे लक्ष उडाले. व्यवस्थापन गाफील राहिले. ताळेबंद हाती आला. तीनशे कोटींचे नुकसान. त्याला तीन गोष्टी कारणीभूत होत्या. माझे दुर्लक्ष, प्रतिस्पर्धी स्टार वाहिनीवर आलेल्या कौन बनेगा करोडपती या कार्यक्रमाचे यश आणि कंत्राट पद्धतीने कामे देताना पैशाबाबत दाखवलेला निष्काळजीपणा यामुळे सात आठ वर्षे आघाडीवर असणारे झी चॅनेल स्टार पुढे फिके पडले. त्याच्या स्पर्धेला टक्कर देणे झीला जमले नाही. झी तिसऱ्या क्रमांकावर फेकले गेले.”

पुढे सुभाष चंद्रा यांनी अंतर्मुख होऊन आपले कुठे चुकले याचा शोध घेतला.

तरुणांची टीम उभी केली. नव्या कल्पनांचा पाठपुरावा केला. बाहेरून भरती करून उच्च पदावरच्या नेमणुका करण्याऐवजी आपल्याच कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देऊन त्यांची अधिकारी श्रेणी निर्माण करण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला. “मी काही सामाजिक सेवा संस्था चालवत नाही. मला नफा कमवायचा आहे. तेव्हा बाहेरच्यांना भरमसाठ पैसा देण्यापेक्षा आमच्यातीलच योग्य व्यक्तींना हेरून त्यांना जबाबदारी सोपवली तर आमची औद्योगिक संस्कृती अधिक प्रभावी ठरेल. त्या दिशेने आमची वाटचाल चालू आहे.” असे ते पाच वर्षांपूर्वी म्हणाले होते.

उत्तम सहकारी निवडून त्यांच्यावर जबाबदारी सोपवून कंपनीवर आपली मजबूत पकड ठेवणे, (सरकार, शैक्षणिक क्षेत्र, जॉइंट व्हेचर, परदेशी स्पर्धा व संधी, परदेशी कंपन्यांशी करार इ.), आपला परफॉर्मन्स मोजण्याचे निकष ठरवणे, नेतृत्वाचा वारस तयार करणे, धोरणाबाबत कंपनीतील सर्व संबंधितांमध्ये सुसंवाद आणि एकतानता असणे, गुणवान लोकांना सांभाळून घेणे, आपल्या उद्योगधंद्याची नीतिमूल्ये ठरवून त्या नुसार व्यवहार करणे, अशी काही मार्गदर्शक सूत्रे कुमारमंगलम् बिल्डा यांनी सांगितली आहेत. प्रत्येक उद्योगाने आपली नीतिमूल्ये वा नीती स्वतंत्रपणे ठरवावी, मूळ ढाचा कायम ठेवून काळानुरूप बदल करावे, विवेक बुद्धी शाबूत राखावी असे ते सुचवतात.

१९७७ पासून सहा परदेशी कंपन्या ताब्यात घेऊन चार देशांतील साडेतीनशे कर्मचाऱ्यांनिशी व्यवसायाचा विस्तार करणाऱ्या एशियन पेंट्सने २२ देशांत २३ उत्पादन केंद्रे इतका व्याप वाढवला. देशाबाहेरील ७५ कोटी रुपयांची उलाढाल ५०० कोटी पर्यंत वाढवली. भारतातील विक्री १६०० कोटीवर नेली. (२००४) सिंगापूरची बर्जर ही रंगविक्री क्षेत्रातील कंपनी घेऊन सिंगापूरच्या शेअरमार्केट मध्ये नोंद झालेली पहिली भारतीय कंपनी होण्याचा मान मिळवला. निरनिराळ्या देशातील मागणी, मार्केट, शासकीय धोरणे आणि कायदे, नव्या तंत्रज्ञानाचा गरजेनुसार वापर यांचा विचार करून व्यवसायाच्या विकेंद्रीकरणावर भर दिला. संपर्क यंत्रणा सुधारली. स्थानिक व्यवस्थापनाचे मॉडेल स्वीकारून विस्तार आणि विकास साधला. वेगवेगळ्या देशांत वेगवेगळे ब्रँड्स बाजारात आणले. पहिल्या वर्षी अंतर्गत व्यवस्थापनाची कार्यक्षमता वाढवली, दुसऱ्या वर्षी विकासावर भर दिला. पुढे मनुष्यबळ विकासावर जोर दिला. व्यवस्थापन, विक्री, वितरण, अर्थव्यवहार, आयटी या विभागांची मनुष्यबळाची गरज निश्चित करून विकासाकडे दमदार वाटचाल सुरू ठेवली.

एचएफडीसी बँक ही भारतातील नागरिकांना घरासाठी कर्ज देण्याच्या खास उद्देशाने स्थापन झालेली पहिली बँक. रोख पैसे हा आपला कच्चा माल आहे. चोख नीतिमूल्ये केंद्रस्थानी ठेवून न्याय, दया, कार्यक्षमता आणि परिणामकारकता यांना महत्त्व देणारी कार्यसंस्कृती या बँकेने निर्माण केली. १३० शाखा; परंतु कर्ज देण्यासाठी कोणतेही ‘वजन’ कुठल्याही पातळीवर ठेवण्याची गरज नाही असा

पारदर्शी व्यवहार, कर्मचारी आणि अधिकारी यांनी निष्ठेने व प्रामाणिकपणे करावा असा दंडक आरंभापासून शिरोधार्य मानून, उत्तम चारित्र्याचा आदर्श सर्वापुढे ठेवला. वरिष्ठ पदासाठी बाहेरून माणसे घेण्याऐवजी आपल्या कर्मचाऱ्यांमधूनच चांगल्या कार्यक्षम, प्रामाणिक, कष्टाळूंना बढती देणे हे धोरण राबवले. दीपक पारेख यांनी या बँकेच्या कार्यसंस्कृतीबद्दल “सामान्य माणसे ही बँक चालवतात, असामान्य कार्य करून दाखवतात.” असे अभिमानाने म्हटले आहे.

डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांनी नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरीमध्ये नव्या कल्पनांवर संशोधन करा, पेटंट घ्या, त्याचे हक्क कारखानदारांना विकून रॉयल्टी मिळवा असे नवे धोरण जाहीर केले. त्याला बराच विरोध झाला. तोपर्यंत एनसीएल कडे एकही पेटंट नव्हते. ही सरकारी संस्था आहे, व्यापारी संस्था नव्हे असे त्यांना सांगण्यात आले. परंतु नव्या कल्पनेचा पाठपुरावा केल्याने एनसीएल मधील संशोधनकार्याला वेग आला, नवी पेटंट्स मिळवण्यासाठी स्पर्धा सुरू झाली, संशोधकांना चांगले मानधन मिळू लागले. टीमवर्कला महत्त्व आले. सीएसआयआर-२००१: दृष्टी आणि धोरण ही त्यांची पुस्तिका चाळीसावर प्रयोगशाळांमध्ये चैतन्य निर्माण करणारी ठरली. खाजगी क्षेत्रातील शेकडो संस्थांनीही त्यापासून प्रेरणा घेतली. “मी राष्ट्रहित आणि राष्ट्रीय उद्दिष्ट यावरची नजर कधी ढळू दिली नाही. देश आपल्यापेक्षा मोठा आहे याचे भान कधी सुटू दिले नाही. लोकांसमोर विशाल चित्र उभे करा. ते तुमचे नक्कीच ऐकतील. त्यासाठी अखंड प्रयत्न, चिकाटी व सहनशीलता हवी” असे ते म्हणतात.

के. व्ही. कामत यांनी तोट्यात आलेल्या आयसीआयसीआय बँकेची सूत्रे हाती घेऊन तिला नवजीवन दिले. नवे तंत्रज्ञान, इंटरनेट, मोबाईल बँकिंग, वगैरेंचा वापर वाढत जाणार आहे हे लक्षात घेऊन कामकाजाची पद्धत बसवली. संगणकीय व्यवहाराच्या सुलभपणामुळे बँकेची ग्राहकसंख्या १ लाख, ६लाख, २५लाख, ५०लाख असे टप्पे पार करून आता एक कोटीच्या घरात गेली आहे. ग्राहकांना घरबसल्या बँकिंगची कामे करता यावीत, त्यासाठी बँकेत रोजच्या रोज येण्याची गरज पडू नये या दृष्टीने सोयीसुविधा विकसित केल्या गेल्या आहेत. एखादी नवी कल्पना राबवायची असेल तेव्हा ९० दिवसात ती राबवावी असा दंडक घातला गेला आहे. बँक चांगली चालावी, नप्यात चालावी हे ध्येय कायम समोर असते. प्रत्येक कर्मचाऱ्याने आपले काम चोख करावे, नाहीतर राजीनामा देण्यास तयार असावे असा अलिखित नियमच आहे. खाजगी क्षेत्रातील सर्वांत मोठी बँक म्हणून तिने मारलेली भरारी विलक्षण थक्क करणारी आहे.

आयसीआयसीआय प्रुडेन्शियल लाइफ इन्शुरन्सच्या कार्यकारी संचालक शिखा शर्मा यांच्यावर २००१ मध्ये ही कंपनी स्थापन करण्याची जबाबदारी सोपवण्यात आली. त्यावेळी विमाक्षेत्रातील काहीही अनुभव शिखा शर्मा यांच्या गाठीशी नव्हता,

आर्थिक क्षेत्रातील अनुभव मात्र होता. आज खाजगी क्षेत्रातील ही सर्वात मोठी आयुर्विमा कंपनी आहे. जीवनाच्या प्रत्येक टप्प्यावर आम्ही तुम्हाला संरक्षण देऊ असे बोधवाक्य स्वीकारून कमी खर्चात संरक्षण आणि परतावा याबाबत ग्राहकांच्या मनात आकर्षक चित्र निर्माण करण्याचे त्यांनी ठरवले. पुढील उद्दिष्टे समोर ठेवली.

१. ग्राहकांच्या विमाविषयक गरजा समजून घेणे व उत्तम सेवा, सुविधा योजना पुरवणे.

२. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून ग्राहकांना जलद, सोयीस्कर, कार्यक्षम सेवा देणे.

३. विम्यामध्ये धोका पत्करणे अनुस्यूत असते. पण त्याचे नीट व्यवस्थापन करून, त्याला जास्तीत जास्त व स्थिर परतावा मिळेल अशा प्रकारे सुरक्षित गुंतवणूक करणे.

४. कर्मचाऱ्यांना विकासासाठी योग्य वातावरण व प्रशिक्षण उपलब्ध असणे.

५. सर्व व्यवहारात पारदर्शकता आणणे.

या उद्दिष्टांच्या अनुषंगाने प्रत्येक विभागासाठी सर्वोत्तम व्यवहाराचे मानदंड ठरवण्यात आले. विमा घोट्याळे टाळण्यासाठी काही निकष निश्चित केले. त्यातून संस्थेची उलाढाल वाढत वाढत कळसाला पोचली.

‘इन्फोसिस’चे नारायण मूर्ती म्हणतात, “समान न्याय आणि संधी, खुलेपणा आणि गुणवत्ता यांची कदर करणे, नव्या कल्पनांना प्रतिसाद देणे, प्रत्येकाला स्टार बनण्याची संधी देणे ही आमची मूलतत्त्वे आहेत. येथे तुम्ही तुमच्या कामाने उद्योगाला स्टार प्रतीचे मूल्य मिळवून देता आणि स्वतःही स्टार बनता. चांगल्या कामाला बक्षीस हवे. चुकले तर शिक्षाही हवी. पण भीतीला थारा असू नये. भीतीमुळे माणसाची ऊर्जा हरवते आणि उत्साह मावळतो. भीतीमुळे पारदर्शकता हरवते. स्पष्ट बोलायची हिंमत उरत नाही. परिणामी न्याय मिळत नाही. नेत्याने जी स्वप्ने पाहिलीत, उद्दिष्टे ठरवलीत ती जास्त महत्त्वाची आहेत. आम्ही एक आचारसंहिता पाळतो. परस्परांबद्दल विश्वास बाळगतो.” त्यामुळे सर्व व्यवहार खुलेपणाने, मनावर कोणताही ताण न घेता होऊ शकतात.

लिज्जत पापड ही मुंबईच्या एका गच्चीवर आठ महिलांनी एकत्र येऊन स्थापन केलेली संस्था. भांडवल फक्त ८० रुपये. स्वाभिमान आणि आत्मसन्मान बाळगून गरीब व गरजू स्त्रियांना अर्थार्जनाला मदत करणे हे उद्दिष्ट. पीठ घरी न्यावे आणि फावल्या वेळात पापड लाटून संस्थेला आणून द्यावे. जागेसाठी वेगळी गुंतवणूक नको. आज या सहकारी उद्योगाची उलाढाल पाचशे कोटीच्या घरात आहे. प्रत्येक सदस्य महिला ही उद्योगात मालक आहे. तिला योग्य तो मेहनताना मिळतो. ज्योती नाईक यांनी दहाव्या वर्षी पापड लाटण्यास प्रारंभ केला. आज त्या संस्थेच्या अध्यक्ष

आहेत. संस्थेचे सर्व सदस्य हेच तिचे मालक असल्याने नफ्यात समान भागीदारी प्रत्येकीला मिळते. मालाची गुणवत्ता काटेकोरपणे सांभाळली जाते. निर्यातही शंभर कोटींची होते. विकेंद्रीकरण हा या उद्योगाचा यशोदायी मूलमंत्र आहे. उत्पादन शेकडो घरात होते. पॅकिंग, वितरण, वसुली हे सर्व स्थानिक पातळीवर गुणवत्ता मूल्ये राखून होते. त्या त्या शाखेचे काम सुरळीत चालू राहते. कच्चा माल तेवढा मुंबईत विकत घेतला जातो. क्वाॅलिटी (गुणवत्ता) सर्वत्र एकसारखी रहावी हा हेतू.

शेवटी महत्वाचे ५० कानमंत्र या पुस्तकात देण्यात आले आहेत. ते खूपच मार्मिक आणि वेधक आहेत. कुठल्याही व्यवस्थापकाला ते प्रेरणादायक वाटतील. नेतृत्वगुणांचा विकास साधण्यास उपयुक्त ठरतील.

जागतिक पातळीवर आपले व्यावसायिक नेतृत्व प्रभावशाली ठरण्यासाठी असे आत्मपरीक्षण उपयुक्त ठरेल.

□

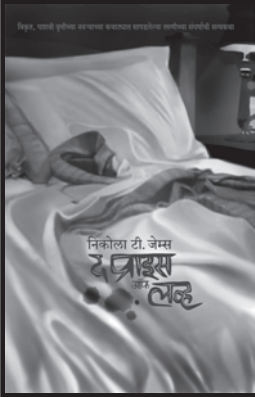
किंमत : १५० रु.

सभासदांना : सवलतीत

पोस्टेज : २५ रु.

द प्राइस ऑफ लव्ह

निकोला टी. जेम्स
अनु. मीना टाकळकर

२२० रु.
पोस्टेज २५ रु.

वडिलांनी केलेला हिंसाचार, त्यातच शाळेत गुंड मुलांनी धाकदपटशा दाखवून केलेला लैंगिक अत्याचार.

अशा अवस्थेतल्या निकोलाकडे तिच्या वडीलधाऱ्यांनी साफ दुर्लक्ष केले. तिची आत्मप्रतिष्ठा रसातळाला गेली.

त्यानंतर एका अनोळखी माणसाच्या छळाची ती शिकार झाली. त्याने तिचे आयुष्य जिवंत नरक बनवले.

तिचा नवरा नील. देखणा आणि भुरळ पाडणारा. पण या नवऱ्यानेही तिला भयंकर यातना दिल्या. आपले तिच्यावर प्रेम आहे म्हणून आपण हे सारे करीत आहोत, असेही तो उलट आग्रहपूर्वक सांगत राहिला.

भयानक यातना भोगूनही आपले स्वत्व आणि आंतरिक शक्ती कायम ठेवणाऱ्या एका स्त्रीची

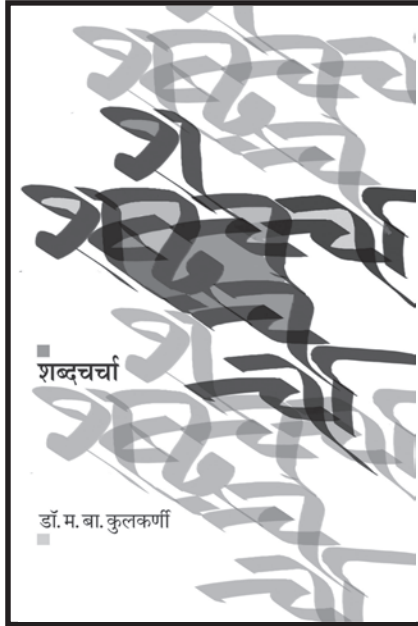
अंतःकरण पिळवटून टाकणारी कहाणी.

पुस्तक परिचय

आयण नेहमी वापरतो ते शब्द आयल्याला
अभिप्रेत असलेला नेमका अर्थ व्यक्त करणारे
असतात का?

शब्दचर्चा

डॉ. म. बा. कुलकर्णी

भाषेचा , शब्दांचा वापर करताना कधी कधी आपला गोंधळ होतो.आपण पेचात सापडतो.

डॉक्टर प्रतिभा पाटील यांची राष्ट्रपतीपदी निवड झाली. तेव्हा राष्ट्रपती हा शब्द महिलेसाठी कसा वापरावा याबद्दल उलटसुलट चर्चा सुरू झाली. 'पतिपत्नी' या शब्दांत 'पती'ला केवळ नवरा एवढाच अर्थ नाही. नवरा हा अर्थ केवळ पत्नीच्या संदर्भात आहे. पती याचा अर्थ स्वामी, संरक्षक असाही आहे. तो अर्थ घेतला तर राष्ट्राचा संरक्षक म्हणून कुणालाही राष्ट्रपती म्हणता येईल. पती या शब्दाचे खास स्त्रीलिंगी रूप आपल्या भाषेत मिळत नाही. यापूर्वी कोणा स्त्रीकडे असे पतीत्व आले नसावे. म्हणून पत्रकार महिला राष्ट्रपती असा शब्दप्रयोग करू लागले. त्याला भाषिक प्रमाद मानण्याचे कारण नाही. नाही का?

आपण जे शब्द वापरतो, त्या शब्दांना अनेक ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, सामाजिक संदर्भ असतात. अनेक अर्थ असतात. काळाच्या ओघात काही शब्द मागे पडतात. काही शब्द विस्मरणात जातात. काही शब्दांचे अर्थ बदलतात. काही शब्दांचे उच्चार तेच राहतात परंतु अर्थ बदलतात. काही शब्दांचे अर्थ तेच राहतात पण उच्चार बदलतात. काही शब्द संस्कृत, उर्दू, फारसी, इंग्लिश वगैरे भाषांतून येतात. त्यांची शुद्धाशुद्धता (प्रमाण भाषा आणि बोली भाषा यांच्यातील फरक), त्यांचा वाक्यात उपयोग करताना पाळली जाणारी पथ्ये, शब्दाच्या अर्थाबद्दल असलेले गैरसमज, वापरून वापरून चुकीचे शब्द रूढ होण्याचे प्रकार, सारख्या अर्थाचे वाटणारे पण भिन्न अर्थ असणारे शब्द, - असे खूप काही विचारात घ्यावे लागते. शुद्ध-अशुद्ध रूपांबाबत काटेकोरपणा बाळगावा लागतो. भाषेवर प्रभुत्व मिळवणे, शब्दांची मोडतोड करणे, भाषेतले नाट्य पकडणे, शब्दांवर कोट्या करणे, वाक्प्रचारांनी भाषेची लवचिकता प्रकट करणे- अशा प्रक्रिया सतत चालू असतात.

या दृष्टीने चोखंदळ वाचक, पत्रकार, साहित्यकार हे भाषेच्या अभिव्यक्तीकडे बारकाईने बघत असतात. भाषांतर करताना मूळ भाषेची प्रकृती आणि अनुवादाच्या भाषेची प्रकृती यांच्यातील भेदाकडे नीट लक्ष न दिले तर अनेकदा गोंधळ उडतो.

शब्दांचा वापर करताना लोक काय काय गफलती करतात, त्याचा मागोवा घेत गेले तर अनेक गोष्टींवर प्रकाश पडतो.

डॉ. म. बा. कुलकर्णी यांनी नित्यवापरातील हजारो मराठी शब्दांवर टिपणे लिहिली. त्यांचे संकलन 'शब्दचर्चा' पुस्तकाचा करण्यात आले आहे. कुठलेही पान उघडावे आणि वाचू लागावे असे हे पुस्तक आहे. कुठलेही पान उघडून त्याच्या शब्दाच्या संदर्भातील वैशिष्ट्ये जाणून घ्यावी अशी या पुस्तकाची खासियत आहे.

वानगीदाखल काही शब्द येथे देत आहे. त्यावरून या पुस्तकाची खासियत व खुमारी लक्षात येईल. शब्दाच्या अर्थातील फरक नोंदवल्यावर डॉ. कुलकर्णी कधी

कधी मार्मिक मतेही मांडतात. ती कंसात दिली आहेत.

अखंड सौभाग्यवती हा शब्द गणिका-वारांगनांसाठी वापरतात. जिथे सौभाग्य (पतिसहवास) कधीही खंडित होत नाही अशी स्त्री. हल्ली मात्र हा उपरोधपूर्ण भाव जाऊन नवविवाहित स्त्रीला 'अखंड सौभाग्यवती भव' असा द्यायला हवा.

अगोचर म्हणजे अनिष्ट वर्तन. गो म्हणजे इंद्रिय. आपल्याला ज्यांचे ज्ञान इंद्रियांनी होत नाही अशी गोष्ट ज्ञानेंद्रियांना समजू शकणाऱ्या गोष्टी म्हणजे गोचर. जे विषय इंद्रियांना समजत नाहीत ते अगोचर. परंतु सध्या हा शब्द आपल्या वर्तनासाठी वापरला जातो.

अंगरखा म्हणजे अंगरक्षक. शरीराच्या एका भागाचे (अंगाचे) रक्षण करणारा वस्त्राचा प्रकार. (हा अर्थवाही शब्द गावंढळ मानून शर्ट हा शब्द वापरणे यात कसले आधुनिकपण आहे?)

अंगारकी - मंगळवारी येणारी चतुर्थी अंगारक म्हणजे मंगळ हा ग्रह वर्णाने तांबूस. गणेशाला रक्तवर्ण प्रिय. म्हणून अंगारकी चतुर्थी प्रिय.

अद्वातद्वा- मुद्याला सोडून, असंबद्ध बोलणे. मोठ्या आवाजात बोलणे 'एतद्वा तद् वा' हा मूळ संस्कृत शब्दबंध. हे नाही तर ते म्हणजे. वक्ता निश्चित असे काहीच बोलत नाही तेव्हा तो अद्वातद्वा बोलतो असे म्हणता येईल. सध्या 'मोठ्या आवाजात' असा जादा अर्थ अद्वातद्वाला प्राप्त झाला आहे.

अधोगती म्हणजे खालच्या दिशेने जाणे. ऊर्ध्वगती म्हणजे वरच्या दिशेने जाणे. 'प्रगती'च्या विरोधी अर्थाचा म्हणून हा शब्द वापरला जातो खरा, पण त्याऐवजी परागती (पाठीमागची गती) असा वापरणे अधिक तर्कसंगत ठरेल. (भाषिक संकेत रूढ करताना विद्वानांनी थोडा अधिक विचार करायला हवा.)

अनघा - मुलीचे नाव. अघ (नपुं) म्हणजे पाप. त्याला अन् हा नकारवाचक पूर्वप्रत्यय लावून निष्पाप या अर्थाचा अनघ हा शब्द तयार होतो. पुरुषाला 'अनघ' असे नाव ठेवले जात नाही. (कुणीही पुरुष या विशेषणाला पात्र नाही असे समाजाच्या अबोध मानसिकतेत रुजले असावे का?)

अनुवाद - भाषांतर या शब्दाऐवजी आज सर्रास अनुवाद हा शब्द वापरला जातो. भाषांतर म्हणजे दुसरी भाषा. अनुवाद म्हणजे अनु वद्- पाठीमागून बोलणे. गुरूच्या मागून उच्चारण करणे. त्यात दुसरी भाषा वापरली जात नाही. तेच शब्द पुन्हा जसेच्या तसे उच्चारले जातात. (एखाद्या साहित्यकृतीचे प्रस्तुतीकरण जेव्हा दुसऱ्या भाषेतून केले जाते तेव्हा ते भाषांतरच असते. अनुवाद नव्हे.)

अर्वाच्य-शिवाची विशेषण म्हणून येणारा हा शब्द मूलतः अवाच्य (उच्चार करू नये असा). या अवाच्यमध्ये र आणून हा उच्चार जोरदार केला गेला. 'अवाच्य'चा अर्वाच्य, त्याचप्रमाणे धूमपानचे धूमपान झाले आहे.

अवडंबर - मूळ संस्कृत शब्द डंबर, देखावा, भपका, लक्षवेधकपणा. त्यात थोडी निंदेची झाक आहे. डंबरला आ हा उपसर्ग लावून आडंबर शब्द वापरला जातो. मराठीचे डंबरच्या मागे अव हा उपसर्ग लावून डंबरमधील निंदेची छटा अधिक गडद केलेली आहे.

अक्करमाशा - अनौरस, व्यभिचारातून जन्मलेली संतती, तुच्छतादर्शक शब्द पण याचा उगम आहे सोन्याच्या भेसळीत. पूर्वी आठ गुंजांचा एक मासा आणि बारा माशांचा एक तोळा हे वजनाचे प्रमाण असे. बारा माशांऐवजी अकरा माशांचे वजन भरले तर तो तोळा अकरमाशा म्हणजे अपेक्षित दर्जाचा होत नसे. हीन जन्माचा म्हणून अक्करमाशा हा शब्द रूढ झाला. कर्मभ्रष्ट, कमअस्सल माणसासाठी हा शब्द वापरायला हवा.

अखिल - संपूर्ण. खिल म्हणजे शेत नांगरायचा राहिलेला वा मुद्दाम राखून ठेवलेला जमिनीचा मोकळा भाग. खिल हा कृषिशास्त्रातला मूळ संस्कृत शब्द. खिल म्हणजे बाकी. अखिल म्हणजे ज्यात बाकी नाही असे. पूर्ण.

अश्लील - मूळात हा शब्द अश्रीर असा आहे. श्री म्हणजे सौंदर्य, वैभव, मांगल्य. श्रीर म्हणजे श्री-युक्त. श्री-युक्त नसलेले ते सर्व अश्रीर. बोलण्यातून 'र' ची जागा 'ल' या अक्षराने घेतली. (उच्चारण्यास र पेक्षा ल सोपा म्हणून)

अळणी- लवण म्हणजे मीठ. ज्या चवीत लवण नसेल ती चव म्हणजे अलवण. अलवणपासून अळणी. खरे तर मीठ कधीच अळणी असत नाही, पण नावडत्या व्यक्तीचे मीठही अळणीच लागणार !

आकाश - प्रकाश म्हणजे उजेड. काश म्हणजे उजेड. 'प्र' ने त्याची तीव्रता वाढवली जाते. आकाश मधील आ हा मर्यादादर्शक उपसर्ग आहे. आकाश म्हणजे जिथपर्यंत उजेड भासतो तिथपर्यंतची जागा. आकाशाच्या पलीकडे सर्वत्र अंधारच आहे.

आकाशवाणी - आकाशात उमटलेली वाणी. स्वतःच्या मनात उत्पन्न झालेला विचार. अवकाशात उमटलेले शब्द हे बहुदा ईश्वरी शक्तीचेच असणार असे श्रद्धाळू लोक मानतात.

अच्छादन - छादन म्हणजे झाकण. आ म्हणजे सर्व बाजूंनी परिपूर्ण. छ या वर्णाचे वैशिष्ट्य म्हणजे अ आ इ वगैरे स्वर आले तर हा 'छ' आपल्या आधी एक 'च' वर्ण घेऊन येतो. अच्छादन हा शब्द मात्र रूढ नाही. अच्छादन म्हणजे झाकण काढून टाकणे.

आजोबा - आर्य म्हणजे सज्जन. आर्यचे रूपांतर प्राकृत मध्ये अज्ज असे होते. त्यावरून 'आजा' हा मराठी शब्द बनला. आदरार्थी आजोबा.

आढ्यता - गुणाढ्य, धनाढ्य यातील आढ्य हा शब्द संपन्नतादर्शक आहे. तो

मुख्यतः श्रीमंत लोकांच्या संदर्भात वापरला जातो. आढ्यताखोर व्यक्ती आपल्या श्रीमंतीचा गर्व मिरवते.

आणि - संस्कृत 'अन्य' पासून आणि हे मराठी रूप बनले असावे. अन्यमधील 'अ' चे रूपांतर 'आ' या दीर्घ स्वरात झालेले दिसते. 'णि' ऱ्हस्वच योग्य. 'आणी' लिहिले तर "आणत असे" असा अर्थ होतो.

आविष्कार - प्रकटीकरण. आविस् हा उपसर्ग, कार किंवा करण या कृतिवाचक नामाला जोडला गेला आहे. अर्थ प्रकट. 'अविष्कार' असे लेखन चूक.

उत्तान - शृंगाराचे विशेषण म्हणून उत्तान शब्द वापरला जातो. उताणे पण्डणे. उताणा, उताणी हे शब्द संस्कृत 'उत्तान' चे मराठी रूप. उताणा हा शब्द बीभत्स, सदभिरुचीला खटकणारा वाटतो. म्हणून खास संस्कृत शब्द वापरणे इष्ट.

उधार - उद-धृ म्हणजे वर काढणे, वर उचलणे. बुडणाऱ्या व्यक्तीला वर काढण्याची कृती. गरजू व्यक्तीला मदत करून तिला थोड्या वरच्या पातळीवर आणणे म्हणजे तिचा उद्धार करणेच नव्हे का? 'उधार' हे खरेदी करण्याच्या पद्धतीचे वर्णन आहे. आपण घेतलेल्या वस्तूचे ते विशेषण नव्हे.

असे हजार शब्द डॉ. कुलकर्णी यांच्या तलस्पर्शी भाष्याने आपल्या विचारांना चालना देतात. डॉ. कुलकर्णी यांच्या मिस्किल मल्लीनाथीने किंवा संयत शेऱ्यामुळे आपल्या ज्ञान-अज्ञानाचा कस लागतो. आपण अनेक शब्द चुकीच्या पद्धतीने वापरतो; अर्थ बदलून वापरतो,....चुकीचे समर्थन करत राहतो. पण अशा वापरतून भाषा समृद्ध होते. प्रवाही राहते, जिवंत राहते. भाषेबद्दल आपली संवेदनशीलता तरतरीत राहते.

या पुस्तकाला ज्येष्ठ पत्रकार दत्ता सराफ यांची छोटीशी प्रस्तावना आहे. ते म्हणतात, "शब्द हे अत्यंत प्रभावी माध्यम आहे. शब्दाला रंगरूप असते. रस-गंध असतो....शब्दकोशात तर सर्वच शब्द असतात. पण तेथे एक प्रकारे निर्गुण-निराकार अवस्थेत असतात. शिल्पकार देवदेवतांच्या मूर्ती बनवतात. त्याच्या कलागारात असेपर्यंत त्या मूर्ती असतात. देवळात प्राणप्रतिष्ठा होते. ते सजीव होतात. बोलू लागतात. डोलू लागतात. ही किमया या पुस्तकात डॉ. कुलकर्णी यांनी उलगडून दाखवली आहे. मराठीचे अभ्यासक, पत्रकार, साहित्यिक यांच्यासाठी हा खजिनाच आहे. वापरण्याने समृद्ध होणारा आहे. न वापरण्याने गंजून जाणारा आहे.... डॉ. कुलकर्णी यांनी विद्यमान तसेच भावी पिढ्यांसाठी मोलाची कामगिरी बजावली आहे."

□

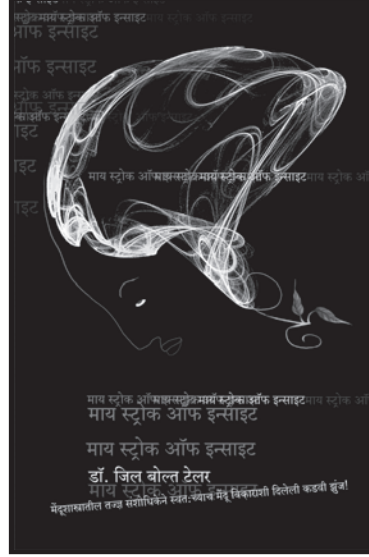
किंमत : ३५० रु. सभासदांना : सवलतीत पोस्टेज : ३० रु.

नवे कोरे

माय स्ट्रोक ऑफ इन्साइट

लेखिका
डॉ. जिल बोल्ट टेलर
अनुवाद
दिगंबर बेहेरे

२००० रु. पोस्टेज २५० रु.

दैनंदिन जीवनात विचारांचे ओझे घेऊन वावरत असताना आपण डाव्या मेंदूच्या प्रभावाखाली असतो. डाव्या मेंदूचा प्रभाव कमी होऊन उजव्या मेंदूच्या अधिपत्याखाली वावरले तर आपले शारीरिक स्वास्थ्य सुधारते. आणि आंतरिक मानसिक शांतता लाभते.

मानवी मनाच्या या प्रवासाचा उत्कंठावर्धक आलेख डॉ. जिल बोल्ट टेलर यांनी 'माय स्ट्रोक ऑफ इन्साइट' मध्ये काढलेला आहे. मेंदूला झालेल्या दुखापतीवरील शस्त्रक्रियेनंतर पूर्ववत तंदुरुस्त होणे आणि आंतरिक शांतता अनुभवता येणे, याचे प्रत्ययकारी आणि मन हेलावून टाकणारे दर्शन हे पुस्तक घडवते.

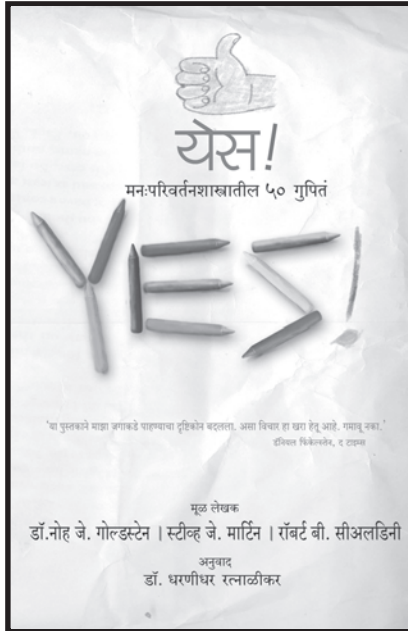
पुस्तक परिचय

इतरांनी आपल्या मनाप्रमाणे वागावे असे
तुम्हाला वाटते का?
आधुनिक वशीकरणशास्त्राची पन्नास सूत्रे

येस!

मनःपरिवर्तनशास्त्रातील ५० गुपितं!

डॉ. नोह जे. गोल्डस्टेन/स्टीव्ह जे. मार्टिन/रॉबर्ट बी. सीअलडिनी
अनु. डॉ. धरणीधर रत्नाळीकर

‘येस’ या पुस्तकाचे उपशीर्षक ‘मनःपरिवर्तनशास्त्रातील ५० गुपिते’ असे आहे. इन्फ्लुएन्स - प्रभाव टाकणे म्हणजे मनःपरिवर्तन.

मनःपरिवर्तनशास्त्र म्हणजे लोकांना प्रभावित करणे, दुसऱ्याच्या मनात, मानसिकतेत आपल्याला हवा असेल असा बदल घडवून आणणे. प्रत्येक माणसाला स्वतःची मते प्रिय असतात. त्या मताशी तो ठाम असतो. ते मत बदलायला तो सहजी तयार नसतो. त्याच्या मनात आपल्याला काही बदल घडवून यावा असे जर वाटत असेल तर आपण काय करायला हवे? आपण त्याला सरळ स्पष्ट सांगितले की तुझे अमुक अमुक वागणे मला योग्य वाटत नाही. ते तू बदलायला हवेस. तर तो आपले म्हणणे मान्य करीलच असे नाही. तेव्हा सरळ काही सांगून जर काम होत नसेल तर त्याला आपले मत स्वीकारायला लावण्यासाठी काही वेगळी पद्धत वापरणे श्रेयस्कर ठरेल का? असा प्रश्न आपल्याला पडतो.

‘वेगळी पद्धत श्रेयस्कर ठरेल’ असे मनःपरिवर्तनशास्त्र सांगते.

कोणाही व्यक्तीच्या मनात बदल घडवून आणणे शक्य आहे, असे हे शास्त्र सांगते. आणि हे परिवर्तन घडवून आणण्याची आपली क्षमता आपण वाढवू शकतो हे शास्त्रीय प्रयोगांवरून सिद्ध झालेले आहे असा दावा मनःपरिवर्तनशास्त्राचे पुरस्कर्ते करतात. अनेक शास्त्रज्ञांनी याबाबत प्रयोग केले असून, त्याद्वारे काही हमखास यशस्वी ठरतील असे ठोकताळे, आडाखे किंवा मार्ग शोधून काढले आहेत.

मनःपरिवर्तनशास्त्राचा शास्त्रोक्त अभ्यास गेली ५०-६० वर्षे चालू आहे. परंतु अजूनही त्या संदर्भातील संशोधन गोपनीयतेच्या पातळीवरच राहिले आहे. शैक्षणिक नियतकालिकांच्या पानांवरच ते घोटाळत आहे. लोकशाहीत निवडणुकीच्या वेळी मतदारांचे मनःपरिवर्तन करून त्यांना आपल्या पक्षाला मत देण्यासाठी प्रवृत्त करणे, यात कोणाला काही गैर वाटत नाही. समाजवादी, साम्यवादी, हिंदुत्ववादी, प्रादेशिकवादी, वगैरे मतांना लोक निष्ठापूर्वक चिकटून असतात, परंतु काही विशिष्ट परिस्थितीत त्यांना आपल्या मतांचा त्याग करणे भाग पडले आहे. परिणामकारक युक्तिवाद वा प्रचारतंत्र राबवून, त्यांना आपल्या बाजूला वळवता येते. हे आपण सत्तांतराच्या वेळी बघत असतो. सामाजिक प्रभावाचे मानसशास्त्र, अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र, लोकहितवादी विचारसरणी वगैरेचा आधार घेऊन मनःपरिवर्तनशास्त्र परिणामकारक व्यूहरचना करण्याची वा कार्यपद्धतीची दिशा स्पष्ट करू शकते.

मनःपरिवर्तनाचे मानसशास्त्र समजून घेतले तर शास्त्रीय पद्धतीने सिद्ध झालेल्या प्रक्रियांचा अवलंब करणे फायदेशीर ठरते.

व्यवस्थापक, वकील, विक्रेता, शिक्षक, कार्यकर्ता, नगरसेवक, आमदार, खासदार, संपादक, प्रचारक-तुम्ही यापैकी कोणी असाल तर मनःपरिवर्तनशास्त्राने तुम्हाला निश्चितच फायदा होईल.

या पुस्तकाचे लेखक ठामपणे सांगतात की या पुस्तकाची आखणी तुम्हाला मनःपरिवर्तन शास्त्रात पारंगत करण्याच्या दृष्टीनेच केली आहे.

‘इन्फ्लुएन्स : सायन्स आणि प्रॅक्टिस’ (रॉबर्ट सिआलदिनी) या पुस्तकातील सामाजिक प्रभावाच्या सहा तत्वांच्या आधारे ‘येस’ मध्ये मनःपरिवर्तनाच्या काही कल्पना, काही तंत्रे सांगण्यात आली आहेत.

ही सहा तत्वे महत्त्वाची आहेत.

१. परतफेड (रेसिप्रोकेशन) आपल्यावर कोणी उपकार केले असेल तर त्याची परतफेड करावी असे आपल्याला वाटते.

२. अधिकार (अॅथॉरिटी) मार्गदर्शन करण्याचा अधिकार हा अभ्यास, सत्ता, पद, विद्वता यामुळे येतो हे मान्य करणे.

३. बांधिलकी (कार्यसातत्य कमिटमेंट, कन्सिस्टन्सी) एखाद्या विचाराबद्दल वा कार्याबद्दल निष्ठा ठेवून दीर्घकाळ कार्यरत राहणे.

४. दुर्मिळता (स्केअर्सिटी) साधने जेवढी दुर्मिळ तेवढी त्यांच्याबद्दलची आसक्ती जास्त.

५. आवड (लायकिंग) लोक जेवढे आवडते वाटतात, तेवढे त्यांच्याशी नाते दृढ होत जाते.

६. सामाजिक मान्यता (सोशल प्रूफ) लोक कसे वागतात, कसा प्रतिसाद देतात हे बघून आपल्या वागणुकीची दिशा ठरवणे. एका साध्या उदाहरणाद्वारे या पुस्तकातील विवेचनाला आरंभ केला गेला आहे.

हॉटेलमध्ये टॉवेल्स वापरा, न वापरा, ते दररोज बदलले जातात. त्यामुळे धुलाई, इस्त्री, डिटर्जंट वगैरेचा खर्च वाढतो. पर्यावरणाची हानी होते. हॉटेलमध्ये उतरणाऱ्या अतिथीने टॉवेल फारसा मळलेला नसेल वा अस्वच्छ झालेला नसेल तर धुण्यासाठी न देता आणखी एकदा दिवस वापरावा आणि हॉटेलच्या खर्चात थोडी बचत करावी अशी सूचना केली गेली. आता ग्राहकांना ही सूचना मनःपूर्वक स्वीकाराई वाटावी यासाठी ती कशाप्रकारे सांगायला हवी. बहुतेक हॉटेलमध्ये ही सूचना ‘टॉवेल्सचा पुनर्वापर करून पर्यावरणाचे संरक्षण करा’ अशा शब्दांत दिली जाते. बहुसंख्य अतिथींना ही सूचना पटते. ती आपला अवमान करणारी आहे, असे वाटत नाही.

टेलिशॉपिंग वाहिनीवरून जाहिरातीच्या स्वरूपात एखाद्या उत्पादनाची माहिती देऊन विशिष्ट नंबरवर फोनने संपर्क साधा असे आवाहन केले जाते. दिलेला फोन नंबर बिझी असेल तर ग्राहक पुन्हा फोन करण्याचे टाळतो. पुन्हा फोन करावा असे त्याला वाटावे यासाठी ‘ऑपरेटर्स प्रतीक्षा करीत आहे. पुन्हा फोन करा’ असा संदेश पूर्वी दिला जात असे. कॉलिन स्झॉट या लेखिकेने त्या ऐवजी ‘ऑपरेटर्स कार्यमग्न असतील

तर पुन्हा फोन करा' असा बदल या संदेशात केला. त्याचा परिणाम म्हणजे खरेदीदारांची संख्या वाढली. या बदललेल्या संदेशाने ग्राहकांना जाणवले की, या प्रॉडक्टला खूप मागणी असल्याने फोन सारखा बिझी लागतोय; म्हणून पुनःपुन्हा फोन करीत राहणे आवश्यक आहे. हा सकारात्मक संदेश प्रभावी ठरला.

खूप विक्री असलेल्या वस्तूंच्या संदर्भात समाधानी ग्राहकांची प्रशस्तिपत्रे लेखी घेऊन ती प्रदर्शित करा. त्यामुळे त्या प्रॉडक्टबद्दलचे समाधान व्यक्त करण्याची संधी ग्राहकाला मिळेल, तिच्यामुळे स्वतःची प्रतिमा उंचावल्याचा आनंद मिळेल. काही अनुभव परस्पर विरोधी संदेश देतात.

ग्राहकांना जास्त पर्याय दिले तर विक्री वाढते म्हणून एका आइसक्रीम पार्लरने २०० प्लेवर्स उपलब्ध केले. आणि विक्री खरोखर वाढली. पण याच्या उलटही अनुभव लगेच नोंदवलेला आहे.

प्रॉक्टर अँड गॅबलने अतिलोकप्रिय शांपूचे २६ प्रकार होते ते कमी करून १५ वर आणले. विक्री १० टक्के वाढली. कमी प्रकार देण्याचे अवांतर फायदे म्हणजे गोडाऊनमधील जागेची बचत. कच्चा माल वापरण्यात बचत. जाहिरातीच्या खर्चात घट.

“अमुक वस्तूबरोबर एक सुरक्षा सॉफ्टवेअर प्रोग्रॅम मोफत मिळवा' ऐवजी 'दोनशे रुपये किंमतीचा सुरक्षा सॉफ्टवेअर प्रोग्रॅम काहीही किंमत न देता मिळवा' असा संदेश अधिक प्रभावी ठरतो.

ज्याच्याकडे वस्तूंचा किंवा सेवेचा मोठा आवाका असेल तो अगोदर ग्राहकाला महाग वस्तू दाखवून मध्यम किंमतीच्या वस्तू जास्त लोकप्रिय करू शकतो.

ज्यो नावाच्या व्यक्तीने एका वसाहतीतील लोकांना कोकाकोलाच्या बाटल्या भेट दिल्या. त्या वसाहतीतील लोकांनी काही दिवसांनी त्याच्याकडून लॉटरीची तिकिटे मोठ्या संख्येने घेतली. तिकिटे विकताना त्याने कोकाकोलाचा उल्लेख अजिबात केला नाही. देवाणघेवाण केल्यामुळे उपकृततेची भावना निर्माण होते, ती स्नेह निर्माण करते. परतफेडीची इच्छाही त्यामुळे निर्माण होते.

छापील पत्रापेक्षा हाताने लिहिलेल्या चिठ्ठीला जास्त प्रतिसाद मिळतो.

अॅमवे कॉर्पोरेशन ही अमेरिकेतील सर्वात जास्त नफा मिळवणारी कंपनी. ती आपल्या विक्री विभागातील कर्मचाऱ्यांकडून “माझे विक्रीचे उद्दिष्ट अमुक अमुक” असे लेखी लिहून घेते, असे लेखन हे खासगी असले तरी कर्मचाऱ्याला ते उद्दिष्ट गाठण्यासाठी प्रभावित करते. आपल्या लेखनाने आपली मनोधारणा पक्की होते.

बेंजामिन फ्रँकलिनला एक विरोधी संसद सदस्य फार त्रासदायक ठरला होता. त्याला कसे वश करावे असा प्रश्न पडला. त्याने त्या संसद सदस्याला चिठ्ठी पाठवली; “आपल्या खासगी ग्रंथालयात अमुक अमुक दुर्मिळ ग्रंथ आहे असे मला

कळले. तो ग्रंथ मला काही दिवसांसाठी दिल्यात तर मी उपकृत होईन.” ते पुस्तक वाचून परत करताना आभाराचे पत्रही फ्रँकलिनने पाठवले. नंतरच्या भेटीत तो संसद सदस्य फारच आत्मीयतेने वागला. पुढे दोघांची दाट मैत्री झाली.

तुमच्यावर जो कृपा करतो तो पुनः पुन्हा तुमच्यावर कृपा करण्यासाठी तत्पर असतो. तुम्ही ज्याच्यावर कृपा करता तो तेवढा तत्पर असतोच असे नाही, हे सूत्र फ्रँकलिनला पटते.

कमी किमतीची बोली प्रथम लावून नंतर हळूहळू वाढवत जाणे हा पवित्रा अंतिम किंमत चांगली मिळू देऊ शकतो.

स्वतःबद्दल स्वतः बोलण्यापेक्षा तिऱ्हाइताने बोलणे अधिक श्रेयस्कर ठरते.

या पुस्तकात मानवी व्यवहार - वृत्तींच्या संदर्भातील अशी अनेक निरीक्षणे नोंदवलेली आहेत आणि ती पटवून देण्यासाठी समर्पक उदाहरणे किंवा अनुभव देण्यात आले आहेत.

प्रश्नांच्या रूपातही काही बाबींकडे लक्ष वेधले आहे. उदाहरणार्थ,

* प्रभावीपणाचा शिक्का न लागता, तुम्ही प्रभावी कसे होऊ शकता?

* पद किंवा श्रीमंती यांचा तोरा न मिरवता इतरांवर कशा प्रकारे छाप पाडू शकता?

* इतरांपेक्षा आपण अधिक स्मार्ट व जाणकार आहोत असे दाखवण्याने काय हाती लागते?

* लोक वा सहकारी तुम्हाला कॅप्टन वा नायक-नेता मानतात तेव्हा तुमच्या आणि त्यांच्यात दुरावा किंवा अंतर वाढत जाते. ते कसे टाळावे?

* आपल्या गटाच्या मताच्या दडपणामुळे कधी कधी चुकीचे, निकृष्ट वा एकांगी निर्णय घेतले जाऊ शकतात. अशावेळी गटाबाहेरच्या व्यक्तींचा दृष्टिकोन वा मत जाणून घेणे संधाव्य अनर्थांला रोखू शकते का?

* आपला टीकाकार किंवा निंदक आणि आपल्या मताएवजी इतर मताचा आग्रह करणारा मित्र यापैकी कोणाचा प्रभाव आपल्यावर जास्त पडू शकतो?

* योग्य मार्गही कधी कधी चुकीचा व अयोग्य ठरू शकतो का?

* आपल्या त्रुटींचे भांडवल करण्याचा उत्तम मार्ग कोणता?

* लोरिअल हा महागडा हेअर कलर आहे. त्याची जाहिरात 'आम्ही महागडे आहोत; पण तुम्ही त्याला लायक आहात' अशी केली जाते. ती तुम्हाला आवाहक वाटते का?

* आपल्या उत्पादनातील क्षुल्लक दोष दाखवून नंतर चांगले गुण दाखवले तर त्या उत्पादनावरचा लोकांचा विश्वास वाढतो का?

* आपली चूक झाली हे मान्य करणे केव्हा श्रेयस्कर ठरते?

* तांत्रिक अडचणीमुळे कामाला विलंब होत असेल तर ग्राहकांना तशी पूर्वकल्पना देणे कितपत रास्त ठरते?

* कोणाही व्यक्तीशी संवाद साधताना आपल्यातील समाईक बाबींवर भर दिला तर पुढे व्यवहार अधिक सुकर होतो का?

* तुमच्या नावाशी मिळत्या जुळत्या नावाच्या व्यक्ती, वस्तू वा स्थळे यांच्याविषयी तुम्हाला अधिक आस्था वाटते का?

* ग्राहकांशी त्यांच्या भाषेत संवाद साधल्याने जवळीक साधणे सोपे ठरते का?

* कोणत्या प्रकारचे हास्य ग्राहकांना आकृष्ट करू शकते? हसा म्हणजे जग तुमच्याबरोबर हसते हे खरे ठरते का?

* तुमचा वेळ, वस्तू, सेवा आणि मदत मर्यादित (दुर्मिळ) आहे हे प्रांजलपणे सांगितले तर लोकांच्या लेखी तुमचे महत्त्व आणि तुमच्याबद्दलची पसंती यात वाढ होते का? (दुर्मिळतेचे तत्त्व)

* एखादी नवीन गोष्ट करताना काही जुन्या ग्राहकांचा रोष पत्करावा लागतो; पण नवा ग्राहक वर्ग वाढत्या प्रमाणात लाभू शकतो. गमावण्यातून काय कमावता येते?

* कोणत्याही गोष्टीचे कारण दिले तर लोक ती गोष्ट सहजपणे मान्य करतात हे खरे आहे का?

* नावातील साधेपणा हा उत्पादनाच्या स्वीकाराची प्रक्रिया सुलभ करू शकतो का?

* जाहिरातीतील काव्यात्मक यमक युक्त घोषणा लोकांच्या मनात सहजपणे घर करू शकतात हे कितपत खरे आहे? (जेव्हा तुमच्या उत्पादनाबद्दल सांगण्यासारखे काही नसते तेव्हा चक्क गाणे म्हणा!)

* मनःपरिवर्तक व्हायचे असेल तर त्यांच्यासाठी खेळ हे उपयुक्त प्रशिक्षण मैदान असते हे खरे आहे का?

* वस्तूचे गुणधर्म हे इतर वस्तूंच्या तुलनेत समजून घेतले जातात हे खरे आहे का? (काल्पनिक विरोधाभास)

* ग्राहकांची निष्ठा संपादन करण्यासाठी प्रलोभनांचा वापर करावा का?

* एखादे उत्पादन, सेवा वा संदेश दीर्घकाळ व सतत लोकांच्या समोर असावा असे वाटत असेल तर स्मृतीवाढीसाठी कोणते मार्ग चोखाळणे श्रेयस्कर ठरेल? तो संदेश सातत्याने लोकांसमोर राहण्यासाठी काय करावे?

* लोकांची मते जेव्हा ठाम असतात तेव्हा ती बदलण्यासाठी सामाजिक मानसशास्त्रज्ञांना कोणते प्रयोग परिणामकारक वाटले?

* आपल्या मनःस्थितीचा परिणाम आपली खरेदी, विक्री, वर्तणूक यावर होतो. दुःखी ग्राहक एखादी वस्तू घेताना सामान्य ग्राहकापेक्षा तिची जास्त किंमत देऊ शकतो. तर दुःखी विक्रेता ती वस्तू सामान्य विक्रेत्यापेक्षा कमी किंमतीत विकायला तयार होतो. मनःप्रवर्तन करताना या बाबींचा कसा उपयोग करून घ्यावा?

* निर्णय घेण्याच्या क्षमतेवर भावनिक अनुभवाचा घातक परिणाम होऊ शकतो का?

* आपण जे वाचतो त्या प्रत्येक गोष्टीवर आपला विश्वास बसतो हे खरे आहे का?

* एखाद्या उत्पादनाबद्दल माहिती देत असता तेव्हा श्रोते जर कॉफी ना कॅफिनयुक्त पेय घेत असतील तर ते अधिक लक्षपूर्वक ऐकतात, मात्र तुमची माहिती तर्कसंगत हवी हे प्रयोगाद्वारे सिद्ध झाले आहे का?

एकविसाव्या शतकात इंटरनेटच्या सार्वत्रिक प्रसारामुळे ई-प्रभाव, जागतिक प्रभाव, नैतिक प्रभाव, कृतीतील प्रभाव यांचेही स्वरूप बदलत आहे. सामूहिक आणि वैयक्तिक या दोन संस्कृतीतील लोकांचा संवाद साधताना सामूहिक संस्कृतीत नातेसंबंधाला तर वैयक्तिक संस्कृतीत अनौपचारिकतेला महत्त्व मिळते. मनःपरिवर्तनाच्या प्रक्रियेत नातेसंबंधांना प्राधान्य मिळते.

मनःपरिवर्तन (इन्फ्लुएन्स) शास्त्रातील गेल्या ६० वर्षांतील संशोधनावरून निष्पन्न झालेले काही मूलगामी कानमंत्र देणारे हे पुस्तक आपल्या सहकाऱ्यांवर, ग्राहकांवर, मतदारांवर वा नेत्यांवर प्रभाव टाकण्याचे वेगवेगळे मार्ग स्पष्ट करते. इतरांवर छाप पाडायची तुमची इच्छा असेल तर वशीकरण विद्येतील ही नवी, अघयावत व्यूहरचना जाणून घेणे खूपच फायदेशीर ठरेल.

□

किंमत : २०० रु. सभासदांना : सवलतीत पोस्टेज : २५ रु.

वाचकमित्रहो,

आपल्या अखंड प्रेामुळे 'मेहता मराठी ग्रंथजगत' हे वाङ्मयीन मासिक चांगलेच लोकप्रिय झाले आहे. या अंकातील 'वाचकांचा प्रतिसाद' या सदरासाठी आपण 'मेहता पब्लिशिंग हाऊस'च्या वाचलेल्या पुस्तकांविषयी प्रतिक्रिया जरूर कळवाव्या.

पत्ता : मेहता पब्लिशिंग हाऊस, द्वारा-मेहता मराठी ग्रंथजगत, १९४१, सदाशिव पेठ, बाजीराव रोड,

टेलिफोन भवनसमोर, माडीवाले कॉलनी, पुणे ४११ ०३०.

अभिप्राय

‘व्हॉट यू वांट अँड वांट व्हॉट यु हॅव’

घरातील भिंतींना तडे जाऊ लागले, तर आपण प्रथम पाया दुरुस्त करतो. झाडे सुकून पिवळी पडू लागली, तर झाडांना हिरवा रंग देत नाही. मुळांना पाणी, औषध देतो त्याप्रमाणेच संकटे नाहीशी करायची असतील, तर प्रेमाची तळी भरून मनाचा पाया मजबूत करणे गरजेचे असते. त्यातूनच आपल्याला हव्या त्या गोष्टी मिळतात आणि स्वतःलाच खरी ओळख होते.

स-सुखाचा’ या पुस्तकात हेच सारे उलगडून सांगण्यात आले आहे.

जॉन ग्रे हे प्रख्यात मानसतज्ज्ञ. मानसशास्त्र आणि मानवी लैंगिकता या विषयावर त्यांनी डॉक्टरेट मिळवलेली आहे. संभाषणकौशल्य आणि नातेसंबंध या विषयावरील ते आंतरराष्ट्रीय तज्ज्ञ आहेत. त्यांनी १६ पुस्तकांचे लेखन केले असून, मार्स व्हीनस या त्यांच्या मालिकेच्या ४५ भाषांतून ४५ लाखांहून अधिक प्रती विकल्या गेलेल्या आहेत. प्रत्येक माणसाच्या मनात असणारी दहा तळी अर्थात आयुष्याच्या विशिष्ट कालावधीत त्यांची विभागणी केलेली आहे. त्यांची लक्षणेही त्यांनी मांडून दाखवली आहेत. तसेच माणसाला असणारे १२ प्रकारचे मनोगंड व त्यावरील उपचार यांचीही मीमांसा अतिशय

सोप्या पद्धतीने केलेली आहे.

पराग पोतदार

लोकमत - २४/०७/२०११

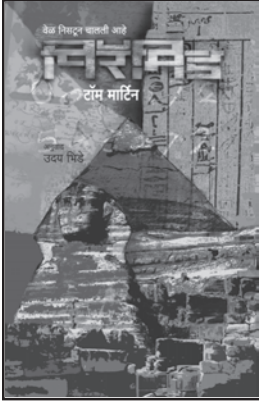
उत्कंठावर्धक रहस्यमय कादंबरी पिरॅमिड

प्राध्यापक केंट यांचे ते गाढ झोपेत असतानाच अपहरण झाले. त्यांच्या मनात विचार आला की शेवटी इतक्या वर्षांनंतर आज त्यांनी मला गाठलेच. एका भयानक सत्याची ही तितकीच भयावह प्रचीती होती.

गेल्या काही महिन्यात त्यांचा स्वतःच्या शहाणपणावरचा विश्वास डळमळीत व्हायला लागला होता. त्यांनी लावलेले शोध हे त्यांना स्वतःला जितके महत्वाचे वाटत होते तितकेच ते इतरांसाठीही महत्वाचे होते ही गोष्ट या भर रात्रीच्या अपहरणामुळे सिद्ध होत होती. आपण जे नवनवीन शोध लावत निघालो आहोत त्यामुळे अंधारात वावरणाऱ्या जगभरातल्या दुष्ट प्रवृत्तींना उघड्यावर येणे भाग पडेल अशी शंका त्यांच्या मनात घोळत होती.

त्यांनी लावलेल्या प्रत्येक शोधागणिक त्या लोकांना त्यांचे या पृथ्वीवर असणेच धोक्याचे वाटायला लागले होते.

ऑक्सफर्ड विद्यापीठातील या एका नामवंत प्राध्यापकाचा खून झाला पण ही आत्महत्या आहे, असे तपास अधिकारी म्हणत होते. परंतु त्यांच्या सांगण्यावर तरुण आणि विद्वान प्राध्यापिका कॅथरीन डोनोव्हान अजिबात विश्वास ठेवायला तयार नव्हती. विशेषतः मृत्यूने गाठण्याआधीच्या काही तासांदरम्यान प्राध्यापकांनी सांकेतिक भाषेत तिला पाठवलेल्या संदेशामुळे आणि अतिप्राचीन काळातले काही अत्यंत मौल्यवान नकाशे मिळाल्यानंतर तिची तशी खात्री पटली होती. पौराणिक वाङ्मय विषयाचे प्राध्यापक जेम्स रुदरफोर्डच्या साथीने सुरू झालेला हा सत्यशोधक त्यांना ऑक्सफर्ड विद्यापीठ नावाच्या स्वप्ननगरीतून खेचून नेत पेरू आणि

इजिप्तमधल्या ऐतिहासिक प्राचीन सफर घडवतो.

त्यांचा हा शोध प्रवास पूर्णत्वास जाऊ नये म्हणून एका महाभयंकर, दुष्ट यंत्रणेच्या मारेकऱ्यांनी त्यांना गाठून त्यांची शिकार करण्यापूर्वी आपल्या पूर्वजांनी सांगून ठेवलेले एक रहस्य उलगडण्यात कॅथरीन आणि जेम्स यशस्वी होतात.

इजिप्तमधल्या गाझा येथे मूळ रेखावृत्त असण्याची शक्यता गृहीत धरून कॅथरीनने जगभरातील अतिप्राचीन स्थळांचे रेखांश आखायला सुरुवात केली.

इजिप्तच्या मूळ संस्कृतीविषयी माहिती विचारण्यासाठी ते दोघे डॉ. अझीझना भेटले. डॉ. अझीझ काहीच माहिती देत नाही परंतु तेथील पोइमॅन्ड्रसने याबाबतीत त्यांची खूपच मदत केली. दोघांना घेऊन तो पिरॅमिडच्या जागी गेला. त्याने सांगितले, 'पुरातन संस्कृतीच्या लोकांकडे असलेले ज्ञानभांडार ती संस्कृती जरी नष्ट झाली तरी येणाऱ्या पिढ्यांना उपलब्ध रहावे म्हणून जतन करून ठेवण्यासाठी हा ग्रेट पिरॅमिड (गाझा) बांधण्यात आला. पिरॅमिड बांधताना जी परिमाणे उपयोगात आणली गेली त्यामध्ये या विश्वाचे नियंत्रण ज्या गणिती सूत्रांच्या आधारे होते ती सर्व सूत्रे आहेत. ही एक चित्रभाषा आहे. आपल्यासारख्या भविष्यकाळातील पिढ्यांसाठी लिहून ठेवलेला तो सांकेतिक संदेश आहे. त्याचवेळी निसर्गातली अफाट ऊर्जा खेचून घेण्याचे, बांधून आणि साठवून ठेवण्याचे एक सक्षम आणि सदैव कार्यक्षम राहणारे यंत्रसुद्धा आहे.

पूर्वीची मानवी संस्कृती निसर्गापत्तीने नष्ट झाली, त्यामुळे सौरउर्जा आणि पृथ्वीतील इतर ऊर्जास्रोतांचे स्वरूप बिघडून गेले. त्यामुळे ले लाईन्सची सगळी रचनाच कायमची बदलून गेली. जे स्त्रीपुरुष या हाहाकारातून वाचले त्यांची संस्कृती निसर्गातल्या या उर्जास्रोतावर आणि त्यांचा उपयोग करण्याच्या ज्ञानावर आधारित होती. शेवटी आपले जग वाचवण्याचा एक निकराचा प्रयत्न म्हणून त्यांनी या नव्या जगाचा गिझाच्या पठारावरील ऊर्जा-केंद्रबिंदू शोधून काढला आणि पुन्हा आपली संस्कृती उभारायला, या पिरॅमिडच्या बांधकामाने सुरुवात केली.

जेम्सने प्रश्न विचारला, 'लोकांना सत्य समजावे असे तुम्हाला का वाटत नाही?' पोइमॅन्ड्रेसने उत्तर दिले, 'मूर्खांच्या हाती पडलेलं ज्ञान घातक असतं. हे उच्च प्रतीचं ज्ञान योग्य प्रकारे वापरण्यास आजचे मानव पात्र नाहीत. ज्ञानामुळे जी सक्षमता येते तिचा गैरवापर न करण्याची तारतम्य बुद्धी मानवाला येईपर्यंत आपल्याला थांबावंच लागेल... भूतकाळात जाण्यासाठी अनेक दरवाजे आहेत, ज्यातून डोकावले तर दिसते, पण तुम्हाला काय हवे आहे ते तुम्ही मनाशी निश्चित करेपर्यंत ते दरवाजे पटकन दिसत नाहीत. हा ग्रेट पिरॅमिड अशाच प्रकारचा एक दरवाजा आहे... पिरॅमिडच्या कळसाचा भाग गायब आहे. या घडणावळीतले वरचे पाच इजिप्शियन क्युबिटस् फार पूर्वीच काढले गेले. कळसाचा जो भाग काढला गेला तोदेखील एक पिरॅमिडच होऊ शकतो. ग्रेट पिरॅमिडच्या कळसाच्या भागातून काढलेल्या पिरॅमिडच्या कळसाच्या वरच्या टोकाचा दगड म्हणजे बेनवेन दगड. एक सुंदर, चमचमता, सोनेरी रंगाचा, चिमुकला, काही इंच उंची भरेल एवढा, एक पिरॅमिड होता. त्याच्या शिखरबिंदूवर एक हिरा होता.

पिरॅमिड हे आजवर बांधण्यात आलेले सर्वात मोठे महायंत्र आहे. ऊर्जा एकत्रित करून साठविण्यासाठी त्याची रचना करण्यात आली आहे. पृथ्वीवरील

ऊर्जा एकत्रित करून साठवून ठेवता येईल आणि मग ती इथून जगाच्या इतर स्थळांकडे संक्रमित करता येईल अशा जागीच हे पिरॅमिड बांधले आहेत. ज्या क्षणी हा बेनबेनचा दगड पिरॅमिडच्या कळसावर ठेवला जाईल त्याक्षणी हे यंत्र सुरू होईल. या यंत्राला चालना देणारी जी शक्ती चुंबकीय असेल.'

प्राचीन काळातील लोकांना हे कसे साध्य केले ते शोधून काढून या सौरउर्जेवर प्रभुत्व मिळवून जगावर राज्य करायचे बेझुमोव्हेचे स्वप्न कॅथरीन आणि जेम्स यांच्या प्रयत्नामुळे उद्ध्वस्त झाले.

पुस्तक वाचून एक प्रश्न मनात येतो, संपूर्ण जगावरच कोसळण्याची शक्यता असलेल्या प्रलयंकारी निसर्गापतीबद्दलचे त्या सांकेतिक संदेशातून देण्यात आलेले धोक्याचे इशारे खरे असतील का?

अनुवाद मात्र अत्यंत यथार्थ व वास्तव व स्वतंत्र लिखाणासारखा वाटतो. अनुवादकाचे अभिनंदन.

डॉ. शैलजा यादवाड (तरुण भारत-१७/०७/२०११)

फिफ्टी इयर्स ऑफ सायलेन्स

जॅन रफ-ओ'हर्न
अनु. नीला चांदोरकर

२७००. पोस्टेज २५००.

मनातल्या खोल कप्प्यात दडवून ठेवलेली गोष्ट आपल्या मुलींना, नातवंडांना कशी सांगायची? कारण ही गोष्ट साधीसुधी नव्हतीच.

ती अत्यंत लज्जास्पद होती. तिची तीव्रता पन्नास वर्षांनंतरही कमी होत नाही.

थोडीथोडकी नव्हे, पन्नास वर्ष जॅननं कोंडमारा सहन केला. “मग ठरवलं, ते सगळं आपण लिहून काढायचं, कागदावर उतरवायचं.”

१९९२ साली या कोंडमाऱ्यांचा उद्रेक झाला. ऐन तारुण्यात जॅनला जो शारीरिक आणि मानसिक त्रास सोसावा लागला त्याचं हृदयद्रावक वर्णन या पुस्तकात वाचायला मिळतं.

मृत्यूची टांगती तलवार तिच्या डोक्यावर होती. शिवाय घरादाराची अब्रू वेशीवर टांगली जाईल ही भीतीही होती.

लैंगिक अत्याचारांमुळे जे दुःख तिला सोसावं लागलं त्याची ही कहाणी.

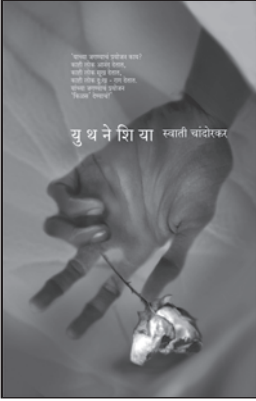
इंग्रजी मध्ये सुद्धा उपलब्ध

जीवनमरणाचा चाकोरीबाहेरील धांडोळा

‘युथनेशिया’ या इंग्रजी शब्दाचा अर्थ दयामरण किंवा रोगजर्जर व्यक्तीचा घडवून आणलेला वेदनारहित मृत्यू असा केला जातो. त्यालाच ‘मर्सी किलिंग’ही म्हणतात.

‘युथनेशिया’ आता एका मराठी कादंबरीचा विषय बनला आहे. या कादंबरीचे नायक आहेत डॉ. वेदान्त घैसास, हार्ट सर्जन. ‘गोल्ड मेडलिस्ट’ डॉ. घैसास मोठ्या हॉस्पिटल्समधून आलेल्या आमंत्रणांना नकार देऊन, ‘नोकरी’ न करण्याचा निश्चय करून मुंबईच्या बाहेर ग्रामीण काशीमीरा परिसरात फक्त एक खोली बांधून तीत आठ वर्षे क्लिनिक चालवितात. शहरीकरणबरोबर काशीमीरा या खेड्याचे क्रमशः रूपांतर शहरात होणार याचा पक्का ठोकताळा डॉक्टरांनी मांडलेला असतो. अथक परिश्रम करून ते आपल्या वैद्यकीय सेवेचा विस्तार करतात. कालांतराने व्यांश्री बेडूसचे ‘घैसास हॉस्पिटल’ उभारतात. पंधरा जनरल वॉर्ड्स, पाच स्पेशल वॉर्ड्स, इमर्जन्सीज,

ऑपरेशन थिएटर, आयसीयु रूम, पाच डॉक्टरांचा स्टाफ, तीन नसेर्स, वीस वॉर्ड बॉर्ड्स, चार वॉचमन, दोन अॅम्ब्युलन्स असा व्याप वाढवतात. स्टाफची उत्तम देखभाल, औषधांची उपलब्धता, हॉस्पिटलची स्वच्छता यावर कटाक्ष असणारे काशीमीरातील ते एकमेव हॉस्पिटल बनते. पैशाच्या मागे न धावणाऱ्या घैसासांकडे पैसा आपल्या पायांनी चालत येतो. काशीमीरात ते प्रशस्त बंगला बांधतात. प्रेमळ पत्नी वसुधा, एकमेव अपत्य असलेली लाडकी कन्या विशाखा. ‘देवमाणूस’ अशी ओळख असलेले घैसास अनाथाश्रमालाही मदत करतात. प्रामाणिकपणे सामाजिक कार्य करणाऱ्या युवा क्लबला सढळ हाताने मदत. करतात सक्रिय

सहकार्य देतात.

आपल्या एकुलता एका मुलीला विशाखाला ते युनायटेड स्टेट्सला इंजिनीअरिंग शिकायला पाठवतात. विशाखा एके दिवशी पत्र पाठवून आपण शिकागोच्या रौशन खान नावाच्या तरुणाशी लग्न करणार असल्याचे कळवते. घैसास पतीपत्नींना धक्का बसतो. विशाखा तिकडेच लग्न करते. वसुधा धसका घेते. हार्ट प्रॉब्लेम! हजारो

रुग्णांना बरे करणारे डॉ. घैसास आपल्या पत्नीला वाचवू शकत नाहीत. ते एकटे पडतात. तरीही धक्क्यातून सावरतात.

विशाखा एका पुत्राला जन्म देते. कालांतराने डॉक्टर नातवाला, रेहानला पहायला 'युएस'ला जाऊन येतात. रेहानचा त्यांना लळा लागतो. ते नव्या उमेदीने उभे राहतात. दरम्यान काशीमीरा भागातील एका कारखान्यातील शेवंता नावाच्या सोळा वर्षे वयाच्या कामगार मुलीवर त्याच कारखान्याचा वॉचमन बलात्कार करतो. सात्विक डॉ. घैसासांना धक्का बसतो. अस्वस्थ होऊन ते त्या वॉचमनला कोर्टात शिक्षा होईल हे पाहतात. कुटुंबियांनी टाकून दिलेल्या, उघड्यावर आलेल्या शेवंताला ते आधार देतात. शिक्षण देतात. हुशार शेवंता 'एमबीबीएस' होऊन डॉक्टरांनी दिलेल्या मदतीचे चीज करते. दरम्यान घैसास अनाथाश्रमातील एका रघु नावाच्या मुलाला दत्तक घेतात. दुसरीकडे नातवामध्येही त्यांचा जीव गुंतलेला असतो. डॉक्टरांवर दुर्दैवाचा आणखी एक आघात होतो. विशाखा आणि जावई रौशन अमेरिकेत एका मोटार अपघातात मरण पावतात. सहीसलामत राहिलेला रेहान नंतर भारतात आजोबांकडे येतो. आता डॉक्टरांना आणखी एक धक्का बसतो. रेहान ड्रग अॅडिक्ट बनलेला असतो. त्याचे भरकटलेले आयुष्य सावरण्यासाठी घैसास एका सायकिअॅट्रिस्ट मित्राची मदत घेतात. सायकिअॅट्रिस्टनी रेहानच्या केलेल्या 'डायग्नोसिस'मधून डॉक्टरांना कळते की रौशन विशाखाला छळत होता. ते पाहून रेहान भरकटला. अनाथाश्रमातून दत्तक घेतलेल्या रघूच्या शिक्षणासाठी घैसास मदत करतात. रघू, शेवंता शिक्षणात उत्तम प्रगती करतात. दोघेही डॉक्टर होतात. रघूपेक्षा वयाने थोडी मोठी असलेली शेवंता त्याच्या आधी 'एमबीबीएस', नंतर 'एम. एस.' होते. डॉ. घैसास रघू आणि शेवंता यांचे लग्न थाटात लावून देतात.

आपल्या हॉस्पिटलमधील, घरातील नोकरांची आस्थेने काळजी घेणारे डॉक्टर पेशंटसाठीही देवमाणूस असतात. फडणीस नावाचे एक वृद्ध पेशंट 'घैसास हॉस्पिटल'मध्ये उपचार घेऊन बरे होतात. डॉक्टरांच्या उपचारांवर, आपुलकीच्या वागणुकीवर खूश होऊन आपल्या बचतीच्या पुंजीतील पन्नास हजार रुपये हॉस्पिटलला देणगी म्हणून देतात. हेच फडणीस पुन्हा गंभीर आजारी पडल्यानंतर त्यांचे तीन मुलगे, एक मुलगी मिळून त्यांना 'घैसास हॉस्पिटल'मध्ये दाखल करतात. आता परिस्थिती बदललेली असते. वयोवृद्ध फडणीस बरे होण्याची शक्यता नसते. अंथरुणाला खिळलेल्या फडणिसांना घरी ठेवून त्यांची काळजी घेण्यास त्यांचे मुलगे नाखूश असतात. त्यांची जबाबदारी फडणिसांच्या सर्वात मोठ्या मुलावर पडते. अन्य भाऊ, बहीण अंग काढून घेतात. मोठा मुलगा असहाय होतो. डॉक्टरांना ही हकीकत कळाल्यानंतर ते फडणिसांनी देणगी म्हणून दिलेले पन्नास हजार रुपये व्याजासह त्यांच्या मोठ्या मुलाला देतात.

आपल्या हॉस्पिटलमध्ये दाखल होणारे, आर्थिक परिस्थिती जेमतेम असलेले अनेक पेशंट डॉक्टर घैसास पाहत असतात. अनेक रोगजर्जर पेशंट बरे होण्याच्या पलीकडे गेलेले असतात. मृत्यूही त्यांच्यावर दया करीत नाही. काही पेशंटचे कंटाळलेले कुटुंबीय त्यांना पहायला पुन्हा हॉस्पिटलकडे फिरकतही नाहीत. त्यांचे पत्ते शोधून संपर्क साधण्याचा डॉक्टरांचे प्रयत्न निष्फळ ठरतात. अनेक रुग्णांची, त्यांच्या कुटुंबियांची उपचार चालू ठेवण्याची ऐपत नसते.

आता डॉक्टर पूर्ण विचारांती एक निर्णय घेतात. फडणिसांपासून ते गैरमार्गाला लागून त्यांनाच छळणाऱ्या, दुर्धर रोगाने केविलवाण्या झालेल्या रेहानपर्यंत अनेक मरणासन्न रुग्णांना डॉक्टर 'मुक्ती' देतात. तज्ज्ञ डॉक्टर असलेल्या घैसासांनी किती कौशल्याने, दयाभावनेने हे काम केले हे फक्त त्यांनाच माहित असते. हे सर्व घडते 'घैसास हॉस्पिटल'च्या 'आयसीयु कॉट नंबर चार'वर! नंतर थकलेल्या डॉक्टर घैसासांना आपल्याच हॉस्पिटलमध्ये दाखल होण्याची वेळ होते. 'ओपन हार्ट सर्जरी' होऊन तेही 'आयसीयु कॉट नंबर चार'वर येतात. दरम्यान एम. एस. झालेल्या शेवंताला 'आयसीयु कॉट नंबर चार'वरील पेशटांच्या सलग होत असलेल्या मृत्यूंबद्दल शंका येऊ लागते. शोध घेतल्यावर तिची खात्री पटते. पुढे? ...

लेखिकेने हा विषय अप्रतिम हाताळला आहे. स्वतः डॉक्टर नसताना हॉस्पिटलच्या कामकाजाबद्दलची, उपचार पद्धतींची आत्मसात केलेली माहिती, बारकावे, त्यांचे कादंबरीतील प्रकटीकरण निर्विवाद कौतुकास्पद. कादंबरीची छपाई, विषय प्रकट करणारे मुखपृष्ठावरील बोलके चित्र उत्तम. लेखिकेचा परिचय, छायाचित्र छापण्याचे सौजन्य, औचित्य प्रकाशकानी (मराठी प्रकाशक असूनही!) साधले आहे. एकंदरीत, 'युथनेशिया' ही जीवनमरणाच्या प्रश्नांचा शोध घेणारी एक चाकोरीबाहेरील उत्कृष्ट कादंबरी आहे.

विश्वास डिग्गीकर

(महाराष्ट्र टाइम्स - ०७/०८/२०११)

नरसिंह दासरी
निर्वाचित कलाम

निर्वाचित कलाम

४थी आवृत्ती

अनु. मृणालिनी गडकरी

स्त्रीच्या आत्मसन्मानासाठी परजलेली धारदार
विचारांची, शब्दांची दुधारी तलवार

१७००. पोस्टेज २५०.

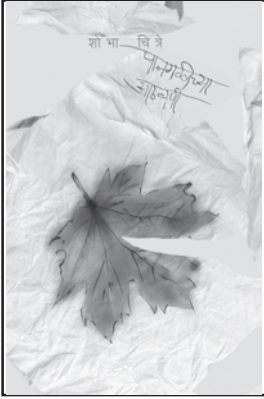
विकलांगांच्या व्यथा सांगणारे पुस्तक

ज्येष्ठ नागरिकांचे व अति ज्येष्ठ नागरिकांचे जसे आपापले जग असते तसे विकलांगांचे असते, दरिद्री ज्येष्ठांचे असते आणि घरच्या माणसांनी वाऱ्यावर सोडून दिलेल्यांचेही जग असते. आता कालमानानुसार त्यात आणखी भर पडली आहे ती 'संध्याछाया' नाटकातल्या नाना - नानीं प्रमाणे परदेशात मुलं स्थायिक झाल्यामुळे मायदेशात रिकाम्या घरात एकमेकांकडे पहात दिवस कंठणाऱ्या जोडप्यांची.

यात आणखी एक उपजग आहे.

अल्झायमरच्या काळ्याकुट्ट विस्मृतीच्या जगात असून नसलेल्या गोठलेल्या नजरेच्या, विकारहीन, संज्ञाहीन, स्मृतिहीन, कोऽहंचेही कोडे न उरलेल्या व्याधिग्रस्तांचे! अशा सुमारे पन्नास लाख लोकांचे! एकट्या अमेरिकेत या वर्गातले इतके तर सर्व जगात अल्झायमरग्रस्त दुर्दैवी व्यक्ती किती असतील?

चिंतोबा प्रधान वरंडोलीचे, चित्रे पोलादपुरचे. दोघांचं शिक्षण महाडला झालं. शिक्षणानंतर प्रधान मुंबईला आणि विष्णू चित्रे बडोद्याला गेले. योगायोगाने अनेक वर्षांनी दोघांची भेट झाली. चौकशीमध्ये कळलं, चिंतोबाची मुलगी लग्नाची आहे. चित्र्यांनी सांगितलं माझा मुलगा दिलीप लग्नाचा आहे. आर्किटेक्ट आहे. स्वतंत्र प्रॅक्टिस करतो.

तर हे लग्न झालं. त्यानंतर काही काळाने दिलीप चित्रे प्रथम लंडनला, मग अमेरिकेला गेले. तिथे स्थिरावले. अमेरिकन जीवनाला रुळले. तिथले ताणबाण सोसले. अचानक नोकरी जाणे, नव्या नोकरीसाठी पायपीट करणे, नव्या घराच्या हप्त्यांचे टेन्शन येणे, दोघांनी नोकरी करणे व त्याचवेळी संसार वाढत जाणे, जमेल तेव्हा आईवडिलांना अमेरिका दर्शन घडवणे .

सासरे सज्जन. प्रेमळ. कर्तबगार. उत्तम अक्षर.

टंकलेखनात नैपुण्य. स्मृती तल्लख. सासू सासूसारखी. किंचित घशाला खाजणाऱ्या अळवाच्या भाजीसारखी.

तर हे सगळे नेहमीसारखे. चार चौघासारखे. हे चालू असताना जीवनाने एक वळण घेतले.

इंग्लंड, युरोप, अमेरिका, कॅनडा अशा देशात उन्हाळ्याच्या अखेरीस पानगळीचे रंगीत दिवस येतात. भावी हिवाळ्याची, त्यात होणाऱ्या हिमपतनाची चाहूल प्रथम

पक्ष्यांना लागते. नंतर वृक्ष सृष्टीला. पक्षी लगेच स्थलांतराच्या प्रवासाला निघतात. वृक्ष स्थानबद्ध असतात. उभ्या जागी त्यांना हिमपतन सोसायचं असतं. पर्णसंभार उतरण्याचा हा वार्षिक सोहळा. आता गारढोण वारा. पाऊस आणि नंतर बर्फ यांचे दिवस. लगेचच झाडे पानगळीची तयारी करतात. उन्हाळ्याच्या अखेरीला पानांचा रंगोत्सव होतो. पिवळी, लाल, तपकिरी पानं. हा रंगोत्सव पाहण्यासाठी कुठूनकुठून माणसं जमतात. मग चार - आठ दिवसात झाडं ही पानं झडझडून पुढला हिवाळा झेलण्यासाठी सडसडीत होतात. तरीही काही पाने हट्टाने देठांना धरून राहतातच, अंतिम यात्रेच्या प्रतीक्षेत.

१९७३ ला सासू सासऱ्यांची अमेरिकेतील पहिली भेट. तेव्हाच शोभा व दिलीप यांना कळलं होतं. काका एक प्रश्न पुनःपुन्हा विचारतात. आपण दिलेलं उत्तर त्यांच्या मेंदूत शिरत नाही. आपण हा प्रश्न विचारलाय हेही ते विसरतात. दोघांना प्रश्न पडतो, हे काकांचं काय चाललंय? खरंतर काकांना हार्टचं, रक्तदाब, मधुमेह, कॅन्सर कसलं दुखणं नाही, ही विस्मृती का जडू पाहय्येय?

त्यानंतर शोभा भारताला आली, काकांचं विस्मरण वाढलंय हे लक्षात आलं. त्यांना सांभाळणं आता अधिकाधिक कठीण होऊ लागलंय. बडोद्याहून काका व आई यांना अमेरिकेत इमिग्रेट करायचं का?

मग शोभा व दिलीप तसा निर्णय घेतात. घर मोठं हवं म्हणून धडपड करून एक घर खरेदी करतात. इमिग्रेशन मिळवणं त्या काळी कठीण नव्हतं. ते मिळालं.

मागल्या भारतभेटीत सासूशी बोलताना शोभाच्या लक्षात आलं होतं. सासऱ्यांचं विस्मरण वाढलंय. आठवत नाही. वस्तू हरवू नयेत म्हणून काका वस्तू उचलून ठेवतात आणि नंतर त्यांना जागेचा विसर पडतो. साखरेच्या डब्यात घड्याळ ठेवलं. इस्त्री फ्रिजमध्ये ठेवली, पासपोर्ट डेस्कमध्ये कागदपत्रांत दडवून ठेवले, नातवाला बरोबर घेऊन बाहेर पडले आणि मग घरी येण्याचा रस्ता विसरले. आठवेच ना. शेवटी नातवाने हात धरून रस्त्याला लावलं. नवऱ्याला सावरताना, सांभाळतांना सासूची दमछाक होत होती.

सासूसासरे ठरल्याप्रमाणे इमिग्रेशन मिळाल्यामुळे अमेरिकेत दाखल झाले. त्या दिवशी हिमवादळ झाले होते. शोभाने विचारले, 'आमचे दादा कसे आहेत? येताना भेटला असाल?'

'कोण दादा?' त्यांना काही आठवत नव्हते. दिलीपने विचारलं, 'काका, प्रवास कसा झाला?'

'कसला प्रवास?'

म्हणजे मेंदूच्या टेपवर काही उमटलं नव्हतं. ते ईरिझ होण्याचा, डिलीट होण्याचा प्रश्नच नव्हता. त्यांच्या स्मृतीचा तिळा बंद झाला होता. बडोद्याला त्यांना

सांभाळणारा, साथसोबत देणारा लाडका नातू सारंग. सासूने सारंगबद्दल विचारलं.

काका सारखे कण्हत. कुंथत. आपल्याला चक्कर येतीय असे त्यांना वाटे. चर्या गोंधळलेली. घाबरलेली. कसली आठवण नाही. बाथरूमला जाण्याची आठवण करून द्यावी लागे. अंधोळ करता ना?’ते हो म्हणायचे पण अंधोळ करायची म्हणजे काय करायचं ते आठवत नसे. शोभाने हौसेने काकांसाठी उत्तम टाइपरायटर आणला. ते खूष झाले. जवळ बसले की बोर्डवरून हात फिरवत राहिले. सुनेने सुचवले. टाइप करून पाहा ना. तर आयुष्यभर हौसेने उत्तम टायपिंग केलेल्या काकांना की बोर्डवरून एकही अक्षर सापडेना.

आपण जोपर्यंत घरातल्यांशी, परिचितांशी, वस्तूंशी, इमारतींशी, काळाशी, स्मृतींशी रिलेट होतो तोपर्यंत आपण जिवंत असतो. हा धागा तुटला की आपण जीवन्मृत.

सगळे एकदा खोलीत जमले होते. शोभाने पतीकडे बोट करून विचारलं. ‘काका, हा कोण?’

‘हा माझा धाकटा भाऊ. किती वर्षांनी दिसला.’

घरी आलेल्या पाहुण्याने शोभाच्या सासूकडे पहात विचारले, ‘काका, या कोण?’ काकांनी पत्नीकडे पाहिले.

‘या आमच्या मातोश्री.’

म्हणजे जे ओळखीचे होते ते परके झाले, म्हणजे या माणसाच्या मेंदूतून नावे, तारखा, घटना, आठवणी, स्थळे स्मृती सर्व धन जणू चोरीला गेलं. त्यावर अज्ञात काळ्याकुट्ट प्रवाहाने दरोडा घातला.

दोनदा अमेरिकन प्रेसिडेंट म्हणून निवडून आलेल्या रोनाल्ड रिगनचंही शेवटी हेचं झालं होतं.

काकांचं हे काय झालं. त्यांचं असं कसं झालं, शोभाच्या मनातले प्रश्न वाढत राहिले. त्यांचं उत्तर तिची मैत्रीण थेल्मा हिच्याकडून अगदी अचानक मिळाले थेल्मा तिला म्हणाली, “मुलं लहान होती. त्यांना मोठी होईपर्यंत तिनं सांभाळलं. आता आईला अल्झायमर झालाय.”

तेव्हा शोभाला रोगाचं नाव कळलं... लक्षणं कळली. तिने थेल्माकडून अल्झायमरवरचं लिटरेचर आणलं. वाचलं. थेल्मा म्हणाली, अमेरिकेत यावर प्रचंड संशोधन चाललंय, पण अजून या रोगाची कारणं कळत नाहीत, औषधाचा शोध लागत नाही इतर आजाराच्या रुग्णांना सहानुभूती मिळत नाही. कारण हा एक रोग आहे याचं समाजाला ज्ञान नसतं. पण आता अमेरिकेत अशा रोग्याच्या हातात कडं घालतात. त्यावर या व्यक्तीचे नाव, पत्ता, फोन नंबर, हा अल्झायमरचा रुग्ण आहे

‘डु यू रिमेंबर लव्ह?’ म्हणून एक फिल्म आहे. एका हुशार तडफदार प्रोफेसरबाईची या रोगाने केलेली स्थित्यंतरे हा त्या फिल्मचा विषय आहे.

सिनेमा पाहिल्यावर शोभाला कळलं, हा रोग प्रथम मन खिळखिळं करतो. मग रुग्णाचं मन मरतं. हा रोग म्हणजे डिसीज ऑफ सेपरेशन. माणसांपासून, परिचित जगापासून तुटत जाणं. मग हा म्हणजे विस्मृतीच्या खोल दरीतल्या एकाकीपणाच्या विशाल राज्याचा राजा. मनात आंदोलने नाहीत. जुनाट विहिरीच्या खोल काळ्याकुट्ट तळासारखं संपूर्ण नेणिवेचं रिकामं जीवन. Alois Alzheimerने १९ व्या शतकाच्या आरंभी या रोगाचा शोध लावला. स्थलकालभाषा विस्मरणाचा, जिवंतपणी मरणाचा पडदा व्यक्तीवर ओढून घेणारा रोग.

मरणाचं सान्निध्य या विषयावर लिहिलेलं जे काय असेल ते वाचताना मी गोठलो. यापूर्वी मला असा अनुभव एका श्वासाचे अंतर (नीता गद्रे), टाइम्सच्या पत्रकाराचे ‘स्टे फॉर इक्विव्युशन’, कार्नेजी मेलन विद्यापीठाच्या प्रोफेसरांचे ‘दि लास्ट लेक्चर’, भागवतांचे त्यांच्या सिंड्रोमची कथा, मांडके व बंग यांची पुस्तके यांनी दिला होता.

हे पुस्तक म्हटलं तर आत्मकथन. गतावलोकन पद्धतीने केलेले. काका व आई नंतर बडोद्याला परतल्यावर एका सायंकाळी फोन येतो .

काका गेले, अध्याय संपला.

सीमित अनुभवांना ग्लोबल परिणाम लाभलेलं, सर्वस्पर्शित्व असलेलं, प्रत्येक वाचकाचा थरकाप उडवून त्याला अंतर्मुख करणारं असं हे आत्मकथन.

शोभा चित्रे यांच्या पुस्तकाची दुसरी आवृत्ती काढून मेहता पब्लिशिंग हाऊसने फार मोठे समाजकार्य केले आहे.

अनंत मनोहर

(दै. तरुण भारत - बेळगाव - ३१ जुलै २०११)

□

एक दिवस

शोभा चित्रे

१ली आवृत्ती

चाळीस वर्षांहून अधिक काळ अमेरिकेत राहिलेल्या, तिथल्या आणि इथल्या संस्कृतीतील एक दिवस ते असाही एक दिवस या अकरा ललित लेखांचा संग्रह

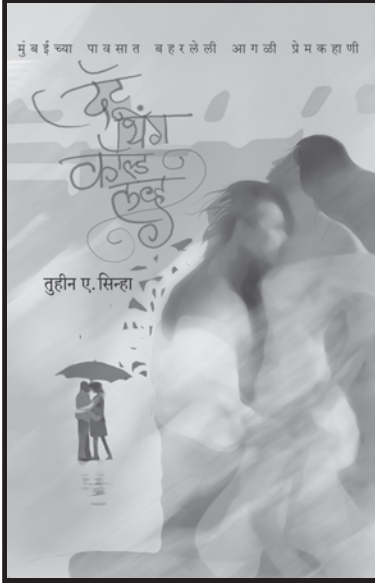
१४००. पोस्टेज २०००.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : सप्टेंबर २०११ । ८७

नवे कोरे

दॅट थिंग कॉल्ड लव्ह

तुहीन ए. सिन्हा
अनुवाद
श्यामल कुलकर्णी

२०० रु. पोस्टेज २५ रु.

पावसाळ्याच्या पार्श्वभूमीवर,
मुंबई मायानगरीत रंगलेल्या प्रेमकहाण्या.
एका विवाहितेमध्ये आपली आदर्श पत्नी, सखी
शोधणारा उमदा, तरुण जाहिरात व्यवस्थापक.
पत्नीला पूर्वाश्रमीच्या प्रियकराचा विसर पडावा, म्हणून
वाट बघणारा सहनशील पती.
स्त्रीलंपट पण दिलदार पुरुष आणि रिसेप्शनिस्ट
कॉलगर्ल यांच्यातील प्रेमाचे भेदक दर्शन.

पुरस्कार

* डॉ. लहवीतकर यांना ज्ञानोबा-तुकाराम पुरस्कार

राज्य शासनाच्या सांस्कृतिक कार्य संचालनालयातर्फे देण्यात येणारा ज्ञानोबा-तुकाराम पुरस्कार संत साहित्याचे गाढे अभ्यासक डॉ. रामकृष्ण महाराज लहवीतकर यांना जाहीर झाला आहे. एक लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

मुंबई येथे या पुरस्कार समितीची बैठक झाली. बैठकीला सांस्कृतिक मंत्री संजय देवतळे, सांस्कृतिक राज्यमंत्री फौजिया खान, आमदार उल्हास पवार, बंद्रीनाथ महाराज तनपुरे, प्रकाश बोधले महाराज, वामनराव देशपांडे, गुलाम दस्तगीर, सांस्कृतिक कार्य संचालनालयाचे संचालक दिलीप शिंदे आदी उपस्थित होते.

डॉ. रामकृष्ण महाराज लहवीतकर यांनी आळंदी येथे प्राध्यापक सोनोपंत दांडेकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली भक्ती संप्रदाय व तत्त्वज्ञानाचा अभ्यास केला. संत तुकाराम महाराजांचे साहित्य हा त्यांचा विशेष आवडीचा अभ्यास विषय असून त्यांनी यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठातून 'संत तुकोबारायांचा लोकसंवाद-तत्त्वज्ञान व काव्यशैली (चिकित्सक अभ्यास)' या विषयावर पीएचडी पदवी मिळविली. त्यांनी 'वारकरी संप्रदायाची लोकपरंपरा' या विषयावर क्षेत्रीय संशोधन केले आहे. तसेच भक्ती चळवळ, वारकरी संप्रदाय, नीती शिक्षण, सामाजिक समस्या आदी विषयांवर त्यांचे लेखन प्रसिद्ध झाले आहे. सध्या ते पुणे विद्यापीठाचे संत तुकाराम महाराज अध्यासनाचे प्रमुख म्हणून कार्यरत आहेत.

* डॉ. कोटा हरिनारायण यांना 'टिळक सन्मान'

लोकमान्य टिळक सन्मान पारितोषिक यंदा शास्त्रज्ञ डॉ. कोटा हरिनारायण यांना लढाऊ हलक्या विमानांच्या महत्वाकांक्षी प्रकल्पातील योगदानाबद्दल देण्यात आले. सुवर्णपदक, एक लाख रुपये, स्मृतिचिन्ह, सन्मानपत्र असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

“डॉ. कोटा यांनी हिंदुस्थान एरोनॉटिक्स लिमिटेड (एचएएल), संरक्षण संशोधन व विकास संघटना (डीआरडीओ) या संस्थांमधून महत्वाच्या पदांवर आणि 'डिआरडीओ'च्या

एस्टॅब्लिशमेंटच्या संचालकपदावरही त्यांनी काम केले आहे.”

अॅड. सुनीता बन्सल यांनी लिहिलेल्या ‘ब्लॅककोट’ पुस्तकाचे व डॉ. टिळक यांच्या ‘मेकर ऑफ मॉडर्न इंडिया - लोकमान्य टिळक’ या पुस्तकाच्या जपानी भाषेतील अनुवादाचे प्रकाशन यावेळी झाले.

*** नीलिमा मिश्रा, हरीश हांडे यांना मॅगसेसे पुरस्कार**

खानदेशात बचत गटच्या माध्यमातून महिलांना स्वयंपूर्ण करणाऱ्या नीलिमा मिश्रा, तसेच सौरदिव्यांत क्रांतिकारी संशोधन करणारे अभियंता हरीश हांडे या दोन भारतीयांसह सहा जणांना यंदाचा आशियातील प्रतिष्ठेचा रॅमन मॅगसेसे आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार जाहीर करण्यात आला.

जळगाव जिल्ह्यातील पारोळा तालुक्यातील बहादूरपूर या छोट्याशा गावात नीलिमा मिश्रा यांनी बचत गटामार्फत ग्रामीण भागातील महिलांसाठी उत्पन्नाचे नवे मार्ग शोधून त्यांना स्वयंपूर्ण केले. गोधडीनिर्मितीतून महिलांना रोजगार मिळवून दिला. या गोधड्या परदेशातही निर्यात केल्या जातात. श्रीमती मिश्रा यांनी ग्रामीण भागातील महिलांना आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करून त्यांचा आत्मविश्वास वाढवला आणि त्यांना लढण्याचे बळ दिले.

सौरदिव्यात क्रांतिकारी संशोधन करून त्याचा भारतात प्रसार करणारे अभियंता हरीश हांडे यांनी सव्वा लाख घरांत लखलखाट आणला. त्यासाठी त्यांनी सौरऊर्जा कंपनी सुरू केली. त्यांचा हा प्रयत्न म्हणजे ग्रामीण भागाच्या विकासाची प्रकाशवाट ठरली.

इंडोनेशियाचे हुसनैन जुएनी, कंबोडियाचे कौल पन्हा, इंडोनेशियाच्या त्राई मुम्मुनी तसेच अल्टरनेटिव्ह इंडिजीनस डेव्हलपमेंट फाऊंडेशन आयएमसी (एआयडीएफआय) ही फिलिपिन्समधील संस्था यांनाही पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

यापूर्वी हा पुरस्कार आचार्य विनोबा भावे, जयप्रकाश नारायण, मदर तेरेसा, बाबा आमटे, अरुण शौरी, टी. एन. शेषन, किरण बेदी आदी भारतीयांना मिळाला आहे.

*** नीळकंठ खाडिलकर यांना आगरकर पत्रकारिता पुरस्कार**

मराठी पत्रकारितेचे भीष्माचार्य गोपाळ गणेश आगरकर यांच्या स्मरणार्थ दिला जाणारा ‘सुधारक’कार आगरकर सुवर्णपदक पत्रकारिता पुरस्कार ‘दैनिक नवाकाळ’ चे संपादक नीळकंठ खाडिलकर यांना कृषिमंत्री शरद पवार यांच्या हस्ते ६ ऑगस्ट रोजी प्रदान करण्यात आला. केंद्रीय ऊर्जामंत्री सुशीलकुमार शिंदे यांच्या हस्ते खाडिलकर यांना मानपत्र प्रदान करण्यात आले. अध्यक्षस्थानी ज्योतिर्भास्कर जयंत साळगावकर होते.

* शिरोळे पुरस्कार

“माझ्या लेखनाची सुरुवात झाली त्या कालखंडातील कवितेमध्ये मला माझे प्रतिबिंब मिळाले नाही. दलित कवितेशी माझी नाळ जुळली आणि माझ्या हातून स्त्रीवादी साहित्याची निर्मिती झाली,” असे कवयित्री डॉ. अश्विनी धोंगडे यांनी सांगितले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेतर्फे डॉ. प्र. चि. शेजवलकर यांच्या हस्ते बालसाहित्यकार माधुरी पुरंदरे यांना प्रा. बाबुराव शिरोळे पुरस्कार आणि धोंगडे यांना शांतादेवी शिरोळे पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. परिषदेच्या कार्याध्यक्षा डॉ. माधवी वैद्य आणि प्रमुख कार्यवाह प्रा. मिलिंद जोशी या वेळी उपस्थित होते.

धोंगडे म्हणाल्या, “स्त्रीवाद, स्त्रीस्वातंत्र्य आणि स्त्रीमुक्ती या शब्दांकडे फारसे आदराने पाहिले जात नाही. ‘स्त्री सूक्त’मध्ये मी मला सापडले. स्त्रीला शारीरिक, मानसिक, आर्थिक स्वातंत्र्य मिळणार की नाही आणि माणूस म्हणून ती प्रतिष्ठापित होऊ शकते की नाही, या जाणिवेतून लेखनाला सुरुवात झाली. या पुरस्काराच्या माध्यमातून स्त्रीवादी लेखनाला पोचपावती मिळाली आहे. माझ्या लेखन धडपडीची नोंद घेतली गेली याचा आनंद आहे.”

पुरंदरे म्हणाल्या, “द्वैमासिक ‘वनस्थळी’चे संपादन करताना मुलांसाठी लेखन करू लागले. त्याच गरजेपोटी चित्रे काढली. त्याला आता २५ वर्षे झाली. बालकांविषयी आस्था असलेले प्रकाशक आणि उत्साह टिकवून ठेवणारे बालवाचक यांच्यामुळे माझी उमेद वाढली.”

* विश्वकर्मा प्रतिष्ठानतर्फे कलागौरव पुरस्कार

विश्वकर्मा प्रतिष्ठानतर्फे सिनेअभिनेत्री ज्योती चांदेकर, शिल्पकार वाल्मीक सुतार, संत गाडगेबाबा यांचे विचारप्रसारक संभाजी पालवे यांना निळू फुले कलागौरव पारितोषिक आणि विकास दांगट यांना कार्यक्षम नगरसेवक पारितोषिक देण्यात आले. प्रमुख पाहुणे म्हणून मधुकर सुतार, संदेश दिवेकर, राजाभाऊ भूमकर उपस्थित होते.

‘निळू फुले यांनी वैयक्तिक आयुष्यात अंधश्रद्धेच्या विरोधात लढाई केली. तसेच राष्ट्र सेवा दलाच्या माध्यमातून धर्मांध शक्तीच्या विरोधात जनजागृती केली. त्यांचे हे कार्य पुढे नेऊन त्यांच्या स्मृती जागविल्या पाहिजेत,’ असे मत राष्ट्रसेवा दलाचे महाराष्ट्राचे अध्यक्ष सुरेश देशमुख यांनी व्यक्त केले.

* प्रतापराव पवार यांना आदर्श व्यापारी उत्तम पुरस्कार

दि पूना मर्चंट्स चेंबरतर्फे दिला जाणारा राज्यस्तरावरील आदर्श व्यापारी उत्तम पुरस्कार ‘सकाळ’चे अध्यक्ष प्रतापराव पवार यांना देण्यात आला.

शहर व जिल्हा स्तरावरील पुरस्कार ‘हिंद साडी सेंटर’चे संचालक डाह्याभाई

शहा यांना आणि 'पूना डाळ अॅण्ड बेसन मिल'चे संचालक दीपचंद पारख यांना दिला गेला.

चेंबरचा आदर्श पत्रकार पुरस्कार 'प्रभात'चे बातमीदार दिगंबर दराडे यांना देण्यात आला.

राज्याचे कृषी व पणनमंत्री राधाकृष्ण विखे-पाटील, महापौर मोहनसिंग राजपाल, प्राज इंडस्ट्रीजचे अध्यक्ष प्रमोद चौधरी, विशेष सरकारी वकील उज्ज्वल निकम यावेळी उपस्थित होते.

पुरस्कारांचे यंदाचे सतरावे वर्ष आहे. मानपत्र व स्मृतिचिन्ह असे पुरस्कारांचे स्वरूप आहे.

* वसुंधरा पंडित स्मृती पुरस्कार

'दिसं चार झाले मन हो पाखरू होऊन', 'नाविका रे वारा वाहे रे', 'तू सप्तसूर माझे तू श्वास अंतरीचा', 'राधा ही बावरी हरीची' अशा गाण्यांमधून श्रोत्यांना मंत्रमुग्ध करणारे, संगीतकार अशोक पत्की यांना संगीतक्षेत्रातील योगदानाबद्दल 'वसुंधरा पंडित स्मृती पुरस्कार' दिग्दर्शक राजदत्त यांच्या हस्ते देण्यात आला.

पुणे भारत गायन समाज संस्थेच्या वतीने हा पुरस्कार देण्यात येतो. अरुणा गव्हाणकर, पुणे भारत गायन समाजाचे अध्यक्ष सुधाकर जोशी या वेळी उपस्थित होते. पुरस्कार वितरणानंतर अरुण नूलकर यांनी पत्की यांची मुलाखत घेतली. पत्की यांनी संगीतबद्ध केलेली काही गाणी या वेळी सादर करण्यात आली. राजदत्त म्हणाले, "कलावंतांच्या कलाकृतीला मिळालेली उत्स्फूर्त दाद ही त्यांच्या चांगल्या कामाची पावती असते. पत्की यांचे मराठी चित्रपटसृष्टीला मोठे योगदान आहे. त्यांच्या सुमधुर संगीतामुळे सध्या मराठी गायनाला चांगले दिवस आले आहेत."

पत्की म्हणाले, "मला प्रथम गाण्याची चाल सुचते. त्यानंतर मी त्यात शब्द गुंफत जातो. चाल सुचली की शब्द शोधावे लागतात. चालींमध्ये शब्द भावपूर्ण रीतीने गुंफावे लागतात. अशा प्रकारे मी गाण्यात शब्द गुंफत गुंफतच कवी झालो. मला लहानपणापासूनच गाण्याची आवड होती. शाळेतील बाकांवर तबला वाजवत आणि शिक्षकांचा ओरडा ऐकत गाण्याची आवड जपली. लहानपणापासून जुनी गाणी ऐकण्याची आवड होती. आयुष्यात जे घडले ते सहज घडत गेले. शिकलो ते निरीक्षणातून. शास्त्रीय संगीत शिकता आले नाही याची खंत आहे. आतापर्यंत दिलेल्या संगीताबद्दल मात्र मी समाधानी आहे."

* नृत्यांगना शमा भाटे यांना राज्य सांस्कृतिक पुरस्कार

सांस्कृतिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या १२ कलावंतांना यंदाचे राज्य सांस्कृतिक पुरस्कार जाहीर झाले असून त्यात प्रसिद्ध नाटककार रत्नाकर मतकरी,

ख्यातनाम गायक सुरेश वाडकर, अश्विनी भिडे-देशपांडे, गझलनवाज भीमराव पांचाळे यांचा समोवश आहे.

संगीत, नृत्य, नाटक, तमाशा, शाहिरी, लोककला आदी सांस्कृतिक कार्यांत विशेष कामगिरी करणाऱ्या व्यक्तींना प्रत्येकी ५१ हजार रुपयांचा रोख रकमेचा राज्य सांस्कृतिक पुरस्कार देऊन गौरविण्यात येते.

अन्य पुरस्कार विजेते याप्रमाणे : उद्धव आपेगावकर (वाद्यसंगीत), श्रीमती चित्रा नवाथे (मराठी चित्रपट), हरिभाऊ रिंगे (कीर्तन), श्रीमती रुक्मिणी अंधारे (तमाशा), दादा पासलकर (शाहिरी), श्रीमती शमा भाटे (संगीत नृत्य), दिलीप अलोणे (लोककला), मधुकर वाकोडे (आदिवासी गिरिजन कला).

* युवा शास्त्रज्ञ पुरस्कार

राष्ट्रीय रासायनिक प्रयोगशाळेतील (एनसीएल) डॉ. अमोल कुलकर्णी, डॉ. दत्तात्रेय देठे, डॉ. राहुल बॅनर्जी यांना कौन्सिल ऑफ सायन्स अँड इंडस्ट्रीज रिसर्च (सीएसआयआर)चा प्रतिष्ठेचा युवा शास्त्रज्ञ पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

डॉ. कुलकर्णी यांना अभियांत्रिकी विज्ञान या विषयातील तर डॉ. देठे व डॉ. बॅनर्जी यांना रसायनशास्त्रातील संशोधनात्मक कार्याबद्दल पुरस्कार जाहीर झाला. डॉ. कुलकर्णी यांचे ३५ शोधनिबंध आंतरराष्ट्रीय स्तरावर प्रसिद्ध झाले आहेत. डॉ. देठे यांचे १२ शोधनिबंध प्रसिद्ध झाले असून दिल्ली येथे २५ सप्टेंबर रोजी त्यांना हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येईल, अशी माहिती एनसीएलने दिली आहे.

* डॉ. शिकारपूर यांना 'परांजपे स्मृती पुरस्कार'

“मराठी ही विज्ञानाची भाषा झाली पाहिजे. संगणक क्रांती ही मानवाच्या उत्क्रांतीला दिशा देणारी आहे. जगातील बहुतांश साहित्य हे इंग्रजीमध्ये असल्यामुळे मराठी वाचकांना त्याचा फायदा घेता येत नाही. मराठीतील समृद्ध वाङ्मय संगणकाच्या मदतीने जगाला उपलब्ध झाले पाहिजे. पारंपरिक साहित्य आधुनिकतेची कास धरत जगासमोर येणे महत्वाचे आहे,” असे मत संगणकतज्ज्ञ डॉ. विजय भटकर यांनी व्यक्त केले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेतर्फे भटकर यांच्या हस्ते डॉ. दीपक शिकारपूर यांना गो. रा. परांजपे स्मृती पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. परिषदेच्या कार्याध्यक्षा डॉ. माधवी वैद्य, व्यवस्थापनतज्ज्ञ डॉ. प्र.चिं. शेजवलकर यावेळी उपस्थित होते. भटकर म्हणाले, “एकविसावे शतक भारताचे शतक असून, भारताने टेलिकॉम क्षेत्रात केलेली प्रगती वाखाणण्याजोगी आहे. तंत्रज्ञानाच्या मदतीने हे सर्व ज्ञान सामान्य मराठी वाचकांपर्यंत पोचू शकते.”

शिकारपूर म्हणाले, “मातृभाषा मराठी ही आज ज्ञानभाषा होण्याची गरज आहे. माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात ‘जुनं ते सोनं नव्हे आणि नवं ते हवं’ अशी परिस्थिती आहे. त्यामुळे मराठी भाषा ई-लर्निंग, व्हर्च्युअल लर्निंग यांच्या मदतीने वाचकांपर्यंत पोहोचली पाहिजे.”

*** नारायण फडके यांना चित्रकर्मी पुरस्कार**

पुण्यातील ‘बुकलेट’ संग्रहक नारायण फडके यांना ‘चित्रकर्मी’ पुरस्कार देऊन त्यांचा गौरव केला गेला. चित्रपटांच्या प्रसिद्धीसाठी जी बुकलेट्स काढली जातात त्यांचा संग्रह फडके यांनी केला आहे. निर्माते किंवा दिग्दर्शकांचे फारसे सहकार्य नसताना फडके यांनी हा छंद जोपासला. या बुकलेटमधून चित्रपटसृष्टीचा इतिहास समोर येतो. तसेच चित्रपट निर्मात्यांचा आणि दिग्दर्शकांचा दृष्टिकोन समजतो. फडके यांच्या संग्रहात मराठी आणि हिंदी चित्रपटांच्या बुकलेट्सची संख्या आठ हजारांपेक्षा अधिक आहे. त्याचबरोबर दोन हजार फोटोग्राफ्स आणि हजार स्वाक्षऱ्या त्यांच्या संग्रहात आहेत. स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचीही स्वाक्षरी त्यात आहे. चित्रपट महामंडळाने आता त्यांच्या संग्रहाला चांगली जागा कशी मिळेल, यासाठी मदत करावी अशी त्यांची अपेक्षा आहे.

*** पं. संजीव अभ्यंकर यांना कुमार गंधर्व पुरस्कार**

मध्यप्रदेश सरकारतर्फे देण्यात येणारा ‘कुमार गंधर्व राष्ट्रीय सन्मान’ २००८-०९ या वर्षासाठी प्रसिद्ध गायक पं. संजीव अभ्यंकर यांना जाहीर झाला. एक लाख पंचवीस हजार रुपये आणि मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

या पुरस्काराबाबत अभ्यंकर म्हणाले, “तीन कारणांसाठी हा पुरस्कार मिळाल्याचा विशेष आनंद मला झाला आहे. पहिले कारण पं. कुमार गंधर्व यांच्या नावाने हा पुरस्कार आहे. दुसरे कारण म्हणजे मध्यप्रदेश सरकारचा पुरस्कार असल्याने ती एक राजमोहरही आहे. तिसरे कारण म्हणजे हा पुरस्कार प्रदीर्घ कारकीर्दीसाठी दिला जातो. या पुरस्काराच्या निमित्ताने माझ्या आजवरच्या कामाला पावती मिळाली आहे.”

*** ‘बाप’ या काव्यसंग्रहास सुर्वे पुरस्कार**

कवयित्री लता ऐवळे-कदम यांच्या ‘बाप’ या काव्यसंग्रहास महाराष्ट्र कामगार साहित्य परिषदेचा पहिला ‘नारायण सुर्वे साहित्य’ पुरस्कार १६ ऑगस्टला पिंपरी-चिंचवड येथे कविवर्य मंगेश पाडगावकर यांच्या हस्ते प्रदान केला गेला. रोख रक्कम, मानपत्र व सन्मानचिन्ह असे स्वरूप आहे.

*** गुरुस्मरण पुरस्कार**

सकाळ सोशल फाउंडेशन, सकाळ सांस्कृतिक मंच आणि बुलडाणा अर्बन को-ऑप. क्रेडिट सोसायटीतर्फे डॉ. अभय टिळक (संतविचार), शशिकांत कुलकर्णी

(नाट्य), कमलाकर वाकणकर (शिक्षण), डॉ. नीला ओनावळे (आरोग्य), मनोहर दाबके (संगीत) आणि गणेश खडकतकर (पर्यावरण) यांना गुरुस्मरण समाजरत्न पुरस्कार देण्यात आले.

डॉ. सदानंद मोरे, किरण यज्ञोपावीत, डॉ. प्रदीप आगाशे, डॉ. एन.व्ही.गोरे, प्रमोद मराठे आणि डॉ. प्रकाश गोळे यांच्या समितीने या पुरस्कारांची निवड केली. पुरस्काराचे हे पहिलेच वर्ष आहे. 'सकाळ'चे अध्यक्ष प्रतापराव पवार आणि बुलडाणा अर्बन सोसायटीचे राधेश्याम चांडक यांच्या हस्ते हे पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.

या कार्यक्रमाच्या निमित्ताने तळेगाव दाभाडे येथील कलापिनी संस्थेने संत ज्ञानेश्वरांच्या जीवनचरित्रावर आधारित 'अमृत संजीवनी' या दोन अंकी संगीत नृत्य-नाट्याचा प्रयोग सादर केला.

* राहुल देशपांडे यांना गोखले पुरस्कार

पुणे मराठी ग्रंथालयातर्फे ज्येष्ठ अभिनेते विक्रम गोखले यांच्या हस्ते गायक राहुल देशपांडे यांना कृष्णराव गोखले पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. पाच हजार रुपये आणि स्मृतिचिन्ह असे या पुरस्कारांचे स्वरूप आहे.

पुण्याच्या नूतन साळी, गोव्याचा आनंद मासूर आणि नगरच्या गौरी जोशी यांना हरी गणेश फडके पुरस्कार, तर इचलकरंजी येथील गौरी पाटील यांना संगीतरत्न नरहरबुवा पाटणकर पुरस्कार देण्यात आले. प्रत्येकी एक हजार रुपये आणि स्मृतिचिन्ह असे या पुरस्कारांचे स्वरूप आहे.

* व्यावसायिक गुणवत्ता पुरस्कार

“समाजकार्य पैशाने नव्हे, तर अंतर्मानाच्या ऊर्मीने होते. डॉ. राणी बंग यांच्यासारख्या व्यक्तींकडून आपल्याला कसे जगायला हवे हे समजते,” या शब्दांत ज्येष्ठ अभिनेते विक्रम गोखले यांनी कौतुक केले.

‘रोटरी क्लब ऑफ पुणे मेट्रो’चा व्यावसायिक गुणवत्ता पुरस्कार यावर्षी सामाजिक कार्यकर्त्या डॉ. राणी बंग यांना विक्रम गोखले यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला.

गोखले म्हणाले, “परमेश्वराची सेवा कशी करावी हे बंग यांनी समाजाला दाखवून दिले आहे. समाजसेवकांचा इतिहास त्यांच्याशिवाय पूर्ण होणार नाही. अशा लोकांसोबत राहून समाजकार्य करण्याची माझी इच्छा आहे.”

डॉ. बंग यांच्यावर माहितीपट काढण्याचा विक्रम गोखले यांचा मानस आहे.

* पत्रकारिता पुरस्कार

पत्रकारिता हा लोकशाहीचा एक आधारस्तंभ असून पत्रकारांनी सामाजिक हित डोळ्यासमोर ठेवून काम करावे असे प्रतिपादन मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांनी केले.

राज्यशासनाच्या वतीने देण्यात येणाऱ्या उत्कृष्ट पत्रकारिता पुरस्काराचे वितरण

मंत्रालयात झालेल्या कार्यक्रमात मुख्यमंत्री चव्हाण यांच्या हस्ते करण्यात आले.

ज्येष्ठ पत्रकार दिनू रणदिवे यांना लोकमान्य टिळक जीवनगौरव पुरस्काराने गौरविण्यात आले.

याप्रसंगी राज्यमंत्री फौजीया खान, माहिती महासंचालक विजय नाहटा आदी उपस्थित होते.

ज्येष्ठ पत्रकार दिनू रणदिवे यांनी देशाचा स्वातंत्र्यलढा व संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीत दिलेले योगदान फार मोलाचे आहे. देशासाठी त्यांनी तुरुंगवासही भोगला. हे त्यांचे योगदान न विसरण्यासारखे आहे, असेही मुख्यमंत्र्यांनी सांगितले.

यावेळी लोकमतचे पत्रकार रूपेश उत्तरवार, नरेश राहिले यांना विभागीय उत्कृष्ट पत्रकारिता पुरस्कार देऊन गौरविण्यात आले.

बालाजी तोंडे, अजय अनपथी, अजीज एजाज, गोपाबाई शेंडगे, विनोद पाटील, संदेश घोसाळकर, विजय होकर्णे, अनिकेत साठे, सुहास सरदेशमुख, ज्ञानेश्वर बिजले, सुभाष म्हात्रे, सूर्यकांत नलवडे यांनाही यावेळी पत्रकारिता पुरस्काराने गौरविण्यात आले.

शासनातर्फे देण्यात येणारा बाळशास्त्री जांभेकर पुरस्कार ४१ हजार रुपयांचा असून बाकी सर्व पुरस्कार हे २१ हजार रुपयांचे आहेत. पुढील वर्षापासून हे सर्व पुरस्कार ४१ हजार रुपयांचे करण्यात येणार असल्याची घोषणा मुख्यमंत्र्यांनी केली.

□

प्रिय वाचकमित्रहो.....

आपल्या सोयीसाठी

‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’चे ग्रंथदालन आठवड्याचे

सातही दिवस

नियमित सुरू राहिल.

वेळ -सोम. ते शनि. ९.३० ते ६.३०

रविवारी सकाळी १० ते ४

सभासदांनी पुस्तकखरेदीस येताना

मेंबरकार्ड जरूर आणावे.

नवे कोरे

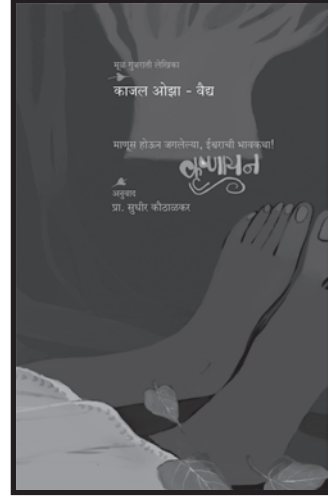
कृष्णायन

काजल ओझा-वैद्य

अनुवाद

प्रा. सुधीर कौठाळकर

२००० रु. पोस्टेज २५ रु.

द्रौपदीच्या महालात घडलेली घटना डोळ्यांसमोर येऊन, अश्रुत्याखाली बसलेल्या कृष्णाच्या मनात अनेक विचार येत होते....

“कोणत्याही युगात, कोणत्याही वयाची स्त्री एकसारखाच विचार करते. एकसारखाच अनुभव घेते. समान वेदना अनुभवते. समान गोष्टीबद्दल रागावते. राग व्यक्त करण्याची रीत पण एकसारखीच असते. असे का?” हा प्रश्न कृष्णाच्या मनात आला आणि त्यावर तो स्वतःच हसलाही.

“आपल्या जीवनात आलेल्या महत्वाच्या तीनही स्त्रिया आपल्याबद्दल एकसारख्याच संवेदना का अनुभवत होत्या? एकाच पद्धतीनं दुःखी का होत होत्या?”

खरं तर असा विचार करण्याची वेळही आता निघून गेली होती. आता होतं ते... केवळ स्मरण...!

प्रत्यक्ष दृष्टीसमोर त्या स्त्रिया नव्हत्याच. तरीही त्या तिघींचे डोळे त्याच्याकडे बघत होते... आशेनं, अपेक्षेनं, उपहासानं ...

प्रेयसी... पत्नी... आणि सखी... त्या तिघी जणी... खळाळणाऱ्या प्रवाहाबरोबर वाहत जणू म्हणत होत्या... “तुझ्यात विलीन होण्यातच आमच्या जीवनाचं सार्थक आहे. तुझा खारटपणा स्वीकाराई आहे. कारण तूच आम्हाला विशालता दिलीस, अमर्याद पसरण्याचा अस्तित्वबोध दिलास... आमचं प्रखर तेज सामावून घेऊन आम्हाला शीतलता दिलीस ... आमचं स्त्रीत्व स्वीकारून अखंड प्रेम दिलंस”

वाचकांचा प्रतिसाद

श्री. माधव कर्वे,
स. न. वि. वि.,

आपण अनुवाद केलेली ॲलिस्टर मॅक्लीन यांची 'पपेट ऑन ए चैन' ही कादंबरी मी नुकतीच वाचली.

ॲलिस्टर मॅक्लीन यांच्या कादंबऱ्यातील नायक व खलनायक हे अतिशय खंबीर निश्चयी, धाडसी व साहसी असतात. किंबहुना अनेक प्रसंगात अशी काही परिस्थिती होत जाते की, हे सर्व गुण व्यक्त करण्याची संधी नायक व खलनायक या दोघांनाही मिळते. मात्र चांगल्या गोष्टीचे चांगले फळ या उक्तीप्रमाणे नेहमी अंतिम पर्वात नायकच यशस्वी होतो. मात्र त्याच्या तुलनेने खलनायक कुठेही कणभरदेखील कमी नसतो हे ॲलिस्टर मॅक्लीन यांनी सगळ्या कादंबऱ्यातून दाखविले आहे.

'पपेट'मध्ये देखील पॉल शेर्मन ही व्यक्तिरेखा वाचकांना भावण्यासारखी आहे. एका जबाबदार अधिकाऱ्याला एखाद्या मिशनवर-कामगिरीवर जाताना किती सावधगिरी बाळगावी लागते हे पदोपदी जाणवत राहते. त्याच्या सहकाऱ्याची हत्या झाल्यावर नवशिक्या व प्रथमच कामगिरीवर आलेल्या दोन मदतनीस तरुणी आणि त्यांनी केलेल्या चुका पाहिल्यावरही पॉल शेर्मन धीरोदात्तपणे शांत राहतो.

मादक व अमली द्रव्याचा बेकायदा पुरवठा करणाऱ्या टोळीवरच पॉल शेर्मनचा डोळा असतो. त्यामुळे त्याला कितीतरी प्रकारच्या ताणतणावातून जावे लागते. पण शेवटी सर्व माहिती काढून तो व्हॅब गेल्डर पर्यन्त पोचण्यात यशस्वी होतो.

कादंबरीतील ॲमस्टरडॅम हे शहर कसे असेल, हे वाचकांना आपण बोटाला धरून हिंडून आणावे, व सर्व काही पाहिल्यासारखे वाटणे, अशी अनुभूती आपल्या या पुस्तकातून मिळते.

'ॲलिस्टर मॅक्लीन'चे पुस्तक आम्हा वाचकांना अतिशय आवडले. मला तर खूपच आवडले,

विनोद दिवाकर भालेराव.
कल्याण रोड, अहमदनगर.

23 Aug 2011

Respected Mehta Sir,

As always, it has really been nice meeting you and visiting the “Mehta House” !

I am extremely thankful and touched by the personal involvement of yours, to suggest various books, which I have taken yesterday !

Now a days, in the midst of life philosophy of “NO TIME FOR OTHERS”, it is encouraging to see such personal touch !

Anyway, I am always very comfortable with BOOKS and consider them as my closest friends !

So, let me share with you very openly, that you and your team are increasing my friend circle of QUALITY FRIENDS, substantially/widely !

I am thankful to you once again for this !

All the Best to you and your Team for continuing the great social work of creating so nice and Quality books !

Rajiv Joglekar

rajivjoglekar@bajajauto.co.in

सभासद वर्गणी भरण्यासाठी, व पुस्तके मागविण्यासाठी
खालील पत्त्यावरही संपर्क साधू शकता

मेहता बुक सेलर्स

३२२, भाऊसिंगजी रोड, भवानी मंडपाजवळ,
कोल्हापूर ४१६ ०१२.

वेळ : सकाळी ९.३० ते रात्री ८.००
(शनिवारी बंद)

फोन : (०२३१)२५४२९०१.

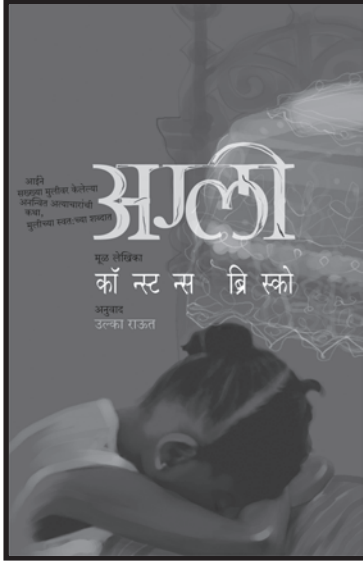
टेलिफॅक्स : (०२३१)२५४१८८१.

Email : mehtabooks@eth.net

मेहता मराठी ग्रंथजगत : सप्टेंबर २०११ । ९९

नवे कोरे

अगली

मूळ लेखक
कॉन्स्टन्स ब्रिस्को

अनुवाद
उल्का राऊत

२५० रु. पोस्टेज ३० रु.

मी माझा शाळेचा फोटो आईला दिला.

तिने माझ्या फोटोकडे नीट निरखून पाहिले.

नंतर माझ्याकडे बारकाईने पाहिले.

‘देवाऽ, किती कुरूप आहे ही...!’

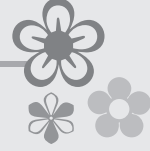
क्रूर, विद्ध करणारे हे शब्द ही केवळ सुरुवात होती.

कॉन्स्टन्सची आई अतिशय पद्धतशीरपणे, कायम आपल्या मुलीचा शारीरिक आणि मानसिक छळ करते. सततची मारझोड आणि उपासमार ह्यामुळे पराकोटीची निराश होऊन कॉन्स्टन्स सामाजिक सेवाभावी संस्थेमध्ये आश्रय घेण्याचा प्रयत्न करते. तिला अक्षरशः वाऱ्यावर सोडून तिची आई चक्क दुसरीकडे राहायला निघून जाते.

घरात गॅस नाही, वीज नाही, खायला अन्न नाही अशा बिकट परिस्थितीशी मुकाबला करित कॉन्स्टन्स दिवस काढते.

अत्यंत यातनामय जीवनाला कॉन्स्टन्स कमालीच्या धैर्याने तोंड देते.

कॉन्स्टन्सच्या हृदयद्रावक जीवनसंग्रामाची ही कथा.

* डॉ. अशोक रानडे

भारतीय संगीताचा अभ्यास करून ते जनमानसापर्यंत पोहोचवणाऱ्या संगीताचार्य डॉ. अशोक रानडे यांचे अल्पशा आजाराने निधन झाले. ते ७४ वर्षांचे होते.

लोकसंगीतापासून हिंदुस्थानी शास्त्रीय संगीतापर्यंत गाढा अभ्यास करून संगीताचा हा बहुमोल ठेवा जतन करण्याची महत्त्वपूर्ण कामगिरी डॉ. रानडे यांनी केली. विविध संगीतप्रकारांवरील त्यांची पुस्तके संगीतप्रेमी व अभ्यासकांसाठी वरदान आहेत. मुंबई विद्यापीठाच्या संगीत केंद्राचे संचालक म्हणून १६ वर्षे त्यांनी धुरा वाहिली. एनसीपीएचे उपसंचालक; तसेच अमेरिकन इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियन स्टडीजमध्ये काम करताना त्यांनी संगीतावरचे संशोधन कार्य अव्याहतपणे सुरू ठेवले. अनेक नाटकांची संगीतयोजनाही केली. पुस्तकांसोबत संगीतविषयक प्रायोगिक कार्यक्रम, गायन व आवाज जोपासना कार्यक्रमातून त्यांनी सामान्यांमध्ये संगीताची जाण निर्माण केली. गतवर्षी त्यांना चतुरंग प्रतिष्ठानच्या जीवनगौरव पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते. संगीतामधील त्यांच्या कामगिरीसाठी त्यांना गेल्या वर्षी संगीत नाटक अकादमीनेही पुरस्कार देऊन गौरविले होते.

* ज्येष्ठ प्रकाशक सदानंद भटकळ

लेखक, प्रकाशक, कुशल ग्रंथविक्रेते आणि स्वातंत्र्योत्तर पिढीतील एक बुद्धिनिष्ठ सामाजिक विचारवंत अशी बहुआयामी ओळख असलेले सदानंद भटकळ (वय ८८) यांचे प्रदीर्घ आजाराने २६ जुलै रोजी मुंबईत निधन झाले. कोणतेही धार्मिक विधी न करता जेजे रुग्णालयाला त्यांच्या देहाचे दान करण्यात आले.

भारतीय लेखकांनी लिहिलेल्या वैद्यकीय ग्रंथांच्या प्रकाशनाची सुरुवात भटकळ यांनी 'पॉप्युलर बुक डेपो'च्या माध्यमातून केली. वैद्यकीय ग्रंथांबरोबरच समाजशास्त्रावरील अनेक उत्कृष्ट ग्रंथांचे प्रकाशनही त्यांनी केले. 'फेडरेशन ऑफ बुकसेलर्स अॅण्ड पब्लिशर्स ऑफ इंडिया' या संस्थेचे ते संस्थापक आणि नंतर अध्यक्षही होते. फ्रँकफर्ट बुक फेअरमध्ये भारतीय साहित्याचे दर्शन घडवणाऱ्या प्रातिनिधीक पुस्तकांचे दालन मांडण्याची कल्पनाही त्यांनीच प्रथम प्रत्यक्षात आणली. अलीकडेच त्यांनी संक्षिप्त

मराठी वाङ्मय कोशाच्या तीन खंडांचे संपादन आणि प्रकाशन केले होते.

वाढत्या वयातही त्यांचा कामाचा उरक आणि उत्साह तरुणांनाही लाजवेल असा होता. १९५८ मध्ये मराठी पुस्तकांच्या प्रकाशनाची जबाबदारी आपले बंधू रामदास भटकळ यांच्याकडे सोपवून त्यांनी स्वतः पुस्तकांच्या विक्रीव्यवहारावर लक्ष केंद्रित केले होते.

अवध्या तीन आठवड्यांपूर्वी सदानंद भटकळ यांच्या पत्नी निर्मला भटकळ यांचे प्रदीर्घ आजाराने निधन झाले.

* माजी कॅबिनेट सचिव बी.जी.देशमुख

माजी कॅबिनेट सचिव आणि विविध सेवाभावी संघटनांच्या माध्यमातून सामाजिक कार्यात सक्रिय असलेले बी.जी.देशमुख (वय ८२) यांचे ७ ऑगस्ट रोजी पुण्यात निधन झाले. देशमुख यांच्या डोक्याला जखम झाल्यामुळे त्यांना रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते. तिथे उपचार सुरू असतानाच त्यांचे निधन झाले.

मुंबई महापालिकेचे आयुक्त, महाराष्ट्राचे मुख्य सचिव तसेच केंद्रीय विविध खात्यांचे सचिव अशी पदे त्यांनी भूषविली. राजीव गांधी, व्ही. पी. सिंह व चंद्रशेखर हे पंतप्रधान असताना देशमुख पंतप्रधान कार्यालयात प्रधान सचिव होते. त्यामुळे त्यांचा या तिघांशीही जवळचा संपर्क आला होता.

आपल्या कार्यशैलीच्या व गुणवत्तेच्या बळावर त्यांनी प्रशासकीय सेवेत ठसा उमटवला होता. निवृत्तीनंतर सामाजिक व नागरी हक्काच्या चळवळीत सक्रिय भाग घेतला. पर्यावरणविषयक बॉम्बे नॅचरल हिस्टरी सोसायटी (बीएनएचएस), उद्योग व शेतीविषयक मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स, इंडस्ट्रीज अॅण्ड अॅग्रीकल्चरची 'जनवाणी' संस्था, केईएम रुग्णालय, पब्लिक कन्सर्न फॉर गव्हर्नन्स ट्रस्ट, नॅशनल असोसिएशन फॉर ब्लाइंड अशा स्वयंसेवी संस्थांच्या माध्यमातून समाजोपयोगी कार्य केले. तसेच, टाटा सन्स लिमिटेड, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस, टाटा हाऊसिंग डेव्हलपमेंट कंपनी, फिनोलेक्स केबल, आयडीबीआय म्युच्युअल फंड, पीएनबी म्युच्युअल फंड अशा अनेक आर्थिक व औद्योगिक संस्थांच्या संचालक मंडळावर त्यांनी काम केले.

देशमुख यांनी आपल्या अनुभवावर आधारित 'ए कॅबिनेट सेक्रेटरी थिंक्स', 'ए कॅबिनेट सेक्रेटरी लुक्स अराऊंड', 'पूना टू प्राईम मिनिस्टर्स ऑफिस - ए कॅबिनेट सेक्रेटरी लुक्स बॅक' अशी पुस्तके लिहिली आहेत.

□

बालगरी

वाचनाचे लाभ

मानसिक तणाव दूर करण्यास व चिंता हलकी करण्यास वाचन मदत करते.

वाचनामुळे तुमचा स्वतःचा शब्दसंग्रह वाढतो.

वाचन सहनशीलता शिकवते.

वाचन नीतिमत्ता व व्यवहार शिकवते.

वाचनामुळे कल्पनाशक्तीला चालना मिळते.

वाचनामुळे स्वतःचा शोध घेण्यास मदत होते.

भारतीय साबरी विद्येच्या पार्श्वभूमीवरील अफलातून फॅटसी
चांगदुष्ट काका आणि मंजुघोष पोपट

(मागील अंकावरून)

पुस्तकांतल्या बहादुर नायकांप्रमाणे आपणही काही पराक्रम गाजवावा, जगावेगळे अनुभव घ्यावेत, आपल्या आयुष्यात काही आगळेवेगळे घडायला हवे.

आज ती वेळ आली होती. पण मन कुठेतरी कच खात होते. त्याची नजर भिरभिरत रस्ताभर सरलकाकाचा शोध घेत होती.

‘ओम पळ, परत जा’ असे त्याचे मन त्याला सांगत होते. सरलकाका दिसलाच नाही, भेटलाच नाही तर किती बरे होईल! मग आपल्याला घरी जाऊन आरामात पहुडता येईल. नेहमीप्रमाणे कार्टूनचे चॅनल लावता येईल. एकट्यानेच कॅरम खेळत बसायची त्याला सवय झालेली होती. छँ! किती कंटाळवाणी बाब ती! पण आज ती कल्पना त्याला रम्य वाटत होती.

कोणीतरी त्याच्या खांद्यावर हात ठेवला. ओमने दचकून मागे वळून बघितले. तो नितिन होता. ओमला हायसे वाटले.

“काय ओम, तुझा ताप गेला वाटतं? आता बर वाटतंय ना?” नितिनने चौकशी केली.

ओमने उत्तर देण्याआधीच नितिनची शाळेची बस आली. ‘चल लवकर.’ म्हणून तो घाईघाईने धावला आणि बसमध्ये चढला सुद्धा. ओमने नितिनकडे पाहिले. नितिनने दारातून पाठमोरे वळून त्याच्याकडे पाहिले. नितिनचे डोळे विस्फारलेले होते. ओम आज त्याच्या मागोमाग बसमध्ये आला नव्हता.

वाहकाने एकदोनदा दार जोरात वाजवून ओमकडे नवलाने पाहिले. मग दार बंद करून घेतले. बस निघून गेली.

एकाएकी ओमला जाणीव झाली की ती बस आता आपल्या आयुष्यातून कायमची निघून गेली आहे. यापुढे त्याचे आयुष्य इतर

मुलांसारखे सहज आणि सोपे असणार नव्हते. कालपर्यंत त्याला ते आयुष्य शिक्षेसारखे वाटत होते.

तो नितिनला नेहमी म्हणत असे, “मित्रा, किती कंटाळवाणे आहे रे आपले जीवन! यातून सुटण्यासाठी मी वाटेल ते देईन.”

“तुझा स्टीकरचा सगळा साठा देशील?” बोटाने चष्मा वर करीत नितिन विचारी.

“हो. सगळाच्या सगळा! वर शाळेचं अखळं दप्तर, कंपास पेटीसकट फुकट.”

ओमला खात्री होती, आपल्या नव्या मुक्त जीवनात या तुच्छ वस्तूंची काही एक गरज असणार नाही. नव्या जीवनाची सुरुवात मुळी तोडाफोडी, फाडाफाडी यापासून व्हावी! शाळेच्या वह्या-पुस्तकांची फाडाफाड करून, जमल्यास ते तुकडे-तुकडे रस्त्यावर पसरून त्यावर नाचायला त्याला आवडले असते. दररोज हजार वेळा ओमच्या मनात येई की चौथ्या मजल्यावरून दप्तर फेकून देऊन कोणाचा तरी कपाळमोक्ष करावा. हजाराव्या वेळी त्याने तसे करूनही बघितले, पण खालच्या सानेमामींचा कपाळमोक्ष आधी झाला. आणि मग....

नको. पुढचा भाग मुद्दामहून आठवावा असा नव्हता.

ते रोज रोज सक्तीचे शाळेत जाणे येणे नको. वर्गाच्या कोंडवाड्यात दिवसभर एका जागी बसून रहाणे नको. ते रटाळ विषय, ती पाठांतरे, ते उतारे मारणे, ते डोळ्यांना झापडे बांधल्यासारखे फळ्याकडे एकटक बघणे, वैताग आणणारे शिक्षक, चिडणारे आणि चीड आणणारे. ऐकण्याची सक्ती, लिहिण्याची सक्ती, विषयांची सक्ती, अभ्यासाची सक्ती. प्रत्येक गोष्टीची सक्ती. गुदमरवून टाकणारी सक्ती. प्रत्येक वेळी त्याच्या मनातून बंडाची उर्मी उसळून येई. याला नाही म्हणावे. ‘मी नाही जा!’ म्हणून ठणकावून सांगावे. जोरदार टाहो फोडावा. बॉब ठोकून द्यावी आणि काय नि काय. पण या सगळ्या उर्मी मनातच थंड होत. तसे काही करायची हिंमतच होत नसे. तसं

करण्यात काहीच कठीण नव्हतं. बोंबा मारण्यात तर त्याच्यापुढे कोणीच जाऊ शकलं नसतं. हे केवळ त्याचे स्वतःचं नाही तर त्याच्या मास्तरांचं मत होतं. तर प्रश्न होता तो त्यापुढची मारहाण, उपासमार, झोंबणारे शब्द सहन करण्याचा. तेही त्याने सहन केलं असतं. केलं

असतं म्हणजे चारपाच वेळा केलं सुद्धा होतं.

सर्वात भयानक म्हणजे आईबाबांचा अबोला सहन करणं. तसेही त्याचे आईबाबा दिवसाकाठी एकदोन तासासाठी त्याच्या वाट्याला येत. जर ते एकदोन तासही नसतील तर? एक लहान मुलगा नुसता

दूध, पोळ्या, चॉकलेट, बिस्किटं, पेप्सी- आईस्क्रीम, केळी आणि वडे-समोसे खाऊन जगतो.

जाऊ दे. तर या अशा जगण्याला कालपर्यंत ओम निरर्थक समजत होता. तेच गमावण्याची आज ओमला हुरहुर लागली होती.

आपल्या जीवनात कसला थरार नाही, साहस नाही, म्हणून तो गिल्ला करायचा. आज प्रत्यक्ष साहस सुरू व्हायच्या आधी तोच गोंधळून, धास्तावून गेला होता. पुढे काय वाढून ठेवलेय ओमला माहित नव्हते. कसला तरी विलक्षण धोका. ओमचा हात नकळत गळ्यातल्या रुद्राक्ष माळेकडे गेला. ती गळ्यात आहे याची तो खात्री करून घेत होता. आताशा त्याला तो चाळाच लागला होता. ज्या शाळेचे आमंत्रण इतके थरथरवणारे होते ती शाळा प्रत्यक्षात कशी असणार होती? नेहमीची, ओळखीची सुरक्षितता त्याला सोडवत नव्हती.

एकाएकी रस्त्याच्या वळणावर तेजा दिसली आणि ओमच्या मनातली धाकधूक थांबली.

जर त्या शाळेत तेजा आणि तेजासारखी इतर मुले त्याच्याबरोबर असणार, तर ती शाळा नक्कीच वाईट नसणार. साशंकतेचे अंधारे गडद जाळे दूर झाले.

सरलकाका आणि तेजा बोलत होते. त्यांना पाहून ओम झपाझप पावले टाकत त्यांच्यापाशी पोहोचला.

तेजाच्या पाठीवर दप्तर होते. तिने एक डोळा मिचकावून ओमचे बिनधास्त स्वागत केले.

सरलकाका म्हणाला, “तेजा, तुझी बस येतेय.”

तेजाचा चेहरा कसनुसा झाला. “आज परत ते मला कुपीबद्दल विचारणार.” ती म्हणाली.

“हो, पण तू त्यांना माझे नाव सांगू नकोस.” सरलकाकाने एका टेम्पोमागे दडता दडता बजावले.

“ओम, मी येते रे. संध्याकाळी भेट.” म्हणत तेजा बसमध्ये

शिरली.

अक्कडबाज बसवाहकाने पटकन दार लावून घेतले. गाडी सुसाट निघाली तसा सरलकाका ओमसमोर आला. ओमला हा प्रकार काही कळला नाही.

“बस तर गेली!” ओमने विचारले. त्याची कल्पना, ते त्या अनोख्या बसनेच शाळेत जातील.

सरलकाकाने ओमचा आविर्भाव ओळखून म्हटले,

“तिथे रिक्षाने जायचे आहे.”

सरलकाका काहीतरी लपवतोय असे ओमला जाणवले.

“मी रिक्षा करू?” ओमने विचारले.

“नको, रिक्षा तयार आहे. ती बघ आलीच.” सरलकाकाने बोट दाखविले.

एक नवी कोरी तीन चाकी रिक्षा त्याच्या समोर येऊन उभी राहिली. ओमने डोळे बारीक करून बघितले. ही काळी, पिवळी रिक्षा सामान्य दिसत नाही.

रिक्षावाल्याचे केस एकदम कुरळे आणि दाट होते. त्याच्या मनगटात आणि गळ्यात मण्याच्या माळा होत्या. कपाळावर शेंदुराचा टिळा. त्याच्या मिशाही भरघोस दाट होत्या. पांढरा कोट आणि पांढरी पॅन्ट, गळ्यात चौकडीचा रुमाल. त्याच्या काळ्याकभिन्न शरीराला तो शोभत नव्हता. सिनेमे पाहून अशी माणसे मवाली असतात अशी ओमची खात्री झाली होती. तो कसा का असेना, सरलकाका बरोबर असताना त्याची पर्वा का करायची?

रिक्षावाल्याने गळ्यातला रुमाल सोडून मागच्या बैठकीवरची ओल पुसल्यासारखे करत म्हटले, “या, बसा माहिमकर!”

त्याच्या तोंडून आपले नाव ऐकून ओमला नवल वाटले. पण बहुमानार्थी नाव घेतल्यामुळे जरा खुशही झाला! हा माणूस अगदीच वार्ड नसावा. ओमचा अंदाज तसा चूक नव्हता.

“हे चांगदुष्ट काका, अर्धे बरे अर्धे वार्ड.” सरलकाकाने ओळख

करून दिली.

ओम पलिकडच्या बाजूला सरकला. आकाशात बघत पावसाचा अंदाज घेत सरलकाका म्हणाला, “ओम, तुम्ही जा. मी नंतर येईन.”

खाली उतरायच्या तयारीतच ओमने विचारले, “का?”

“मला शाळेत किंवा बारा पिंपळाकडे यायची परवानगी नाही, ओम.”

“पण का?” ओम उडी मारून रिक्षातून उतरणारच होता. त्याला सरलकाकाने अडवले.

“तुला एकटा नाही पाठवत आहे मी! तिथे हा माझा मित्र मंजुघोष तुझ्याबरोबर असेल.” सरलकाकाने म्हटले. एकदम पंखांचा फडफडाट झाला. एक पांढराशुभ्र पक्षी तिथे आला होता.

“नमस्ते ओम!” नाजूक घंटा किणकिणावी तसा त्या पक्ष्याचा आवाज होता. ओमच्या चेहऱ्यावर विस्मय दाटला.

ओमचे मन वाचल्यासारखा मंजुघोष म्हणाला, “ओम, काही काळजी करू नकोस हो बाळ. मी आहे ना! सगळे ठीक होईल.”

“हे राहू देत, तशीच काही अडचण आली तर” ओमला जाणवले की त्याच्या हातात सरलकाका कसलीतरी थैली देतोय. तिच्यात बहुतेक नाणी असावी.

सरलकाकाने ओमला धीर देण्यासाठी त्याचा हात किंचित दाबला. तो थरथरत होता.

“काय माहिमकर निघायचे ना?” म्हणत चांगदुष्टाने रिक्षा भरधाव सोडली.

ओळखीच्या खुणा मागं पडू लागल्या. रिक्षाने होणाऱ्या थरथरीत, ओमच्या शरीराला सुटलेला कंप त्याच्या लक्षात आला नसता. मध्येच काहीतरी चकचकले. ओमने क्षण एक क्षण डोळे मिटले. त्याने डोळे उघडले तेव्हा काहीतरी बदल झालाय असे त्याला वाटू लागले. आता रिक्षाच्या दारातून दिसणारे दृश्य अगदी वेगळे होते. मानवी वस्तीच्या खुणा सांगणारे बांधकामाचे पांढरे, पिवळे, लाल रंग गायब झाले

होते. सगळी दृश्ये हिरवाईची होती. त्याच्या शहराचा वा शहराबाहेरचा हा भाग नव्हता.

नक्षत्रवन

शाळेच्या बसच्या प्रवासात जादू होत असेल, याचा ओमला काय अंदाज आला. क्षणात इथे आणि क्षणात तिथे.

ते जंगल होते. रस्तासुद्धा डांबरी नव्हता तर मातीचा होता.

वडाच्या पारंब्यांनी बनलेल्या उंचच उंच कमानी खालून रिक्शा जात होती. बारा पिंपळ लागले.

रिक्शा थांबली.

“आपण कुठे आलोत?” ओमने हिऱ्या करून विचारले. उत्तर येईलच याची त्याला खात्री नव्हती.

“नक्षत्रवनात.” चांगदुष्टाने उत्तर दिले.

वडांच्या कमानीखालून ते आता झाडांच्या रिगणामधील मोकळ्या मैदानात आले. भोवती मोठमोठी झाडे.

सगळा आसमंत माकडांच्या आरडाओरड्याने दणाणून गेला होता. जंगलात नवीन आलेल्या पाहण्यांकडे ती माकडे वेडावून पाहत होती.

रिक्शाचा आवाज थांबताच त्यांचा कर्कश गोंधळ कानांचे दडे बसवून गेला.

मंजुघोष उडून बाहेर पडला. जमिनीवर उतरला. म्हणाला, “ओम, तुझी पादत्राणे आतच असू देत हो! या पवित्र भूमीवर ती घालून चालू नकोस. अवमान होईल.”

ओमने बरे म्हणून मान डोलावली. त्याने आपले बूट रिक्शातच ठेवले.

ओमचा पाय जमिनीला लागताच एकदम डोक्यात सणक गेली. त्याच्या डोळ्यासमोर वठलेल्या सुक्याठाक झाडांचा एक समूह आला. ते भकास दृश्य पाहून ओमला कसेसेच वाटले. मग त्याच्या डोळ्यासमोरची काळोखी गेली. समोरचे दृश्य त्याच्या जागीच होते. ती वठलेली झाडे

वा पिंपळाचा पार कुठेच दिसत नव्हती.

ओमला मंजुघोषाने म्हटले,

“आधी आपल्याला कारकूनाकडून शाळेचा अर्ज घेऊन भरायला हवा. तो दाखल करून घेतला की चाचणी परीक्षा. समजले ना!”

तुरुतुरू चालत तो एका झाडाच्या दिशेने निघाला.

इथे शाळेसारखे कार्यालय, त्याच्या बाहेर बसलेला डुलक्या घेणारा रामा शिपाई वगैरे काहीच दिसत नव्हते. त्याच्या शाळेच्या कारकूनबाई, फर्नाडिसमॅम नव्हत्या.

तरी ओम मंजुघोषामागून चालू लागला.

काही पावले चालून गेल्यावर ओमने मागे वळून पाहिले. रिक्षावाला चांगदुष्ट तंबाखूची फक्की मळत ऐसपैस आपल्या बैठकीवर बसला होता. तो खाली उतरला नव्हता. ओमच्या चेहऱ्यावरचे भाव त्याने ताडले.

“अहो माहिमकर, तुम्ही खुशाल सगळा कारभार आटपून या. मी कुठे जात नाही. अवो, मीच तुम्हाला परत नेणार नाही तर मग कोण हो?”

ओमला खरं तर तो हसण्यावारी न्यायचा विषय वाटला नाही. त्याच्या मनावर मोठे दडपण आले होते. त्या वठलेल्या झाडांची किचाळी त्याच्या मनात घुमत होती. एवढ्यात माकडांचा मोठ्ठा कचकचाट झाला.

ओमने वर पाहिले. झाडावरून त्याच्याकडे बघून दहाबारा माकडे किंचाळत होती. ओम भीतीने दोन पावले मागे सरकला. ती माकडे एकदम धावून अंगावर आली तर?

“ओम, या झाडाला हात लाव. एक प्रदक्षिणा मारून ये आणि नमस्कार कर.” मंजुघोषाने स्वतः त्याप्रमाणे प्रत्यक्ष करून दाखविले. अर्थात उडत.

त्या झाडाचा घेर बराच मोठा होता. मागच्या बाजूला गेलो आणि माकडांनी काही केलं तर? मनातली भीती मनातच ठेवत ओमने त्या

झाडाभोवती प्रदक्षिणा घातली. मंजुघोषासमोर तो आस्ते आस्ते चालला. पण झाडाच्या मागच्या बाजूला जाताच तो जीव मुठीत घेऊन धावला. दुसऱ्या टोकाला आला. पुन्हा हळूच चालत त्याने झाडाच्या पुढ्यात येऊन नमस्कार केला.

“आता ते झाड.” मंजुघोष म्हणाला.

असं करता करता त्या रिंगणातील दहाबारा झाडांना प्रदक्षिणा घातल्या, नमस्कार केला.

“अजून किती झाडांना प्रदक्षिणा घालायच्यात?” त्याने किंचित त्राग्याने विचारले.

“सगळी मिळून लागली तर सत्तावीस झाडे. सत्तावीस नक्षत्रांची. बाळ, तुझे जन्मनक्षत्र तुला माहित असेल तर आपले काम सोपे होईल हो. तुझ्या जन्मनक्षत्रासाठी ठरवलेल्या आराध्य वृक्षापाशी जायचे आणि प्रार्थना करायची.”

“जन्मनक्षत्र? ते काय असते?” डोक्याला हात लावावा तसा मंजुघोषाने आपला एक पंख डोक्यावर तुऱ्याला लावला. आता काय म्हणावे या घोर अज्ञानाला!

“ते तुला नंतर सांगेन हो बाळ. जरा आधी या सत्तावीस प्रदक्षिणा होऊ दे.”

एकदाच्या सत्तावीस प्रदक्षिणा संपल्या.

उत्तरोत्तर माकडांचा कलकलाट आणि संख्या वाढतच होती.

ओम तिथेच खाली दुर्वाच्या हिरवळीवर बसला. सत्तावीस फेऱ्या मारल्या तरी कारकूनबाई काही प्रसन्न झालेल्या दिसत नव्हत्या. त्यांची नामोनिशाणी कुठे दिसत नव्हती.

मंजुघोष फडफड करीत अस्वस्थपणे फेऱ्या मारत होता.

“असं कसं होईल? असं कसं होईल?” स्वतःशीच बडबडत होता. चांगदुष्ट देखील जरा सरसावून बसलेला.

तो ओरडला, “मी सांगतो श्रावणच असणार. नुस्ता चेहरा

बघूनच मी नक्षत्र ओळखतो. आपल्याला कुंडली वगैरे मांडत बसायची गरजच नाय. माझ्या बापाच्या बापाआधीपासून आम्ही या धंद्यात आहोत. किताएक जणं, हजाराच्या वर तर मीच इथे आणलीत आणि नेल्लीत. त्याने श्रावणाच्या रुईला प्रदक्षिणा घातलीच नसेल बघा. ओम, जरा रुईला फेरा घाला म्हणजे अर्जाचा नमुना मिळेल बघा.”

मंजुघोष घाईघाईने पंख विस्तारून ओमकडे आला. “ओम, तो म्हणतोय तर बघ जरा रुईला फेरा मारून.”

“रुई म्हणजे कुठलं झाड?”

“ते तिथून तिसरं.”

“पण मी त्याला फेरी मारलीय.”

“असेल हो असेल. पण परत एकदा फेरी मारायला काही हरकत नाही हो बाळ.” मंजुघोषाने ओमला चुचकारले.

ओम आळस करत उठला, प्रदक्षिणा घालून नमस्कार करून पुन्हा आपल्या जागेवर आला. यावेळी कशी कोण जाणे, पण सगळी माकडे गप्पगार होती. तीही उत्सुकतेने बघत होती.

ओमला एकदम साक्षात्कार झाला. ती नुस्ती माकडे नव्हती. त्यांचा या झाडांशी काहीतरी संबंध होताच होता. काहीच घडले नाही. माकडांमध्येही जणू कसली तरी चर्चा चालू होती.

हलक्या आवाजात मंजुघोष पंखात डोके खुपसून मुसमुसला, सत्ताविसातलं एकही नक्षत्र नाही. एकही. कसं शक्य आहे?

(क्रमशः)

समीर बागायतकर, वेंगुर्ला

९८६०४९८८६२

E-mail : ssbagayatkar@yahoo.co.in

ओळखा पाहू

मॅगसेसे पुरस्कार विजेत्या (२०११)

विजेत्यास रु. १०१ चे रोख
पारितोषिक दिले जाईल.

आपली उत्तरे दिनांक १५ ऑक्टोबर २०११ पर्यंत आम्हाला मिळायला हवीत.

बरोबर उत्तरे देणाऱ्यांपैकी एकाची ड्रॉ पद्धतीने निवड करण्यात येईल.

निकाल डिसेंबर २०११च्या अंकात जाहीर होईल.

उत्तरे पाठविण्याचा पत्ता :

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, मेहता मराठी ग्रंथजगत विभाग, १९४१ सदाशिव पेठ,
माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड, पुणे टेलिफोन भवनसमोर, पुणे-४११ ०३०.

‘जुलै’ अंकातील ‘ओळखा पाहू’चे उत्तर

१९१३ सालच्या नोबेल पुरस्काराचे मानकरी - रवींद्रनाथ टागोर

स्पर्धेचे विजेते - ऐश्वर्या ठकार - सातारा

सरिता सबनीस, नानासाहेब कागले, अनघा विभुते, संज्योत कुलकर्णी, श्रीनिवास कुलकर्णी,
रमेश शिंदे - कोल्हापूर, शि. वा. आठवले, स्नेहल फणसे, आर. एस. कुलकर्णी, रा. द.
दुमणे, सतीष कुलकर्णी, अनघा दळवी, स्नेहल पवार, ममता गुंजाळ - पुणे, गीता
चांदवडकर - अकोला, चिन्मय कुलकर्णी, तनया कुलकर्णी - सांगली, सुशिला पाटील,
गिरिजा कंठे, उषा कंठे - अमरावती, द. तु. नन्दापुरे - यवतमाळ, नंदकिशोर शुक्ला -
चाळीसगाव, राम शेळके, अनिल सोमसेटवार, प्रणोती शेळके - नांदेड, राधाकृष्ण वाणी
- जळगाव, गणेश पाठक - बीड, राजू गायकवाड - उस्मानाबाद, सई काकोडकर -
रत्नागिरी, शैलेश पाठक - सातारा,

प्रायोजक

श्री.राजू जगदीशचंद्र मेहता, मे. हिराचंद नानचंद अँड कंपनी,

साडी आडतीचे व लुंगीचे होलसेल व्यापारी

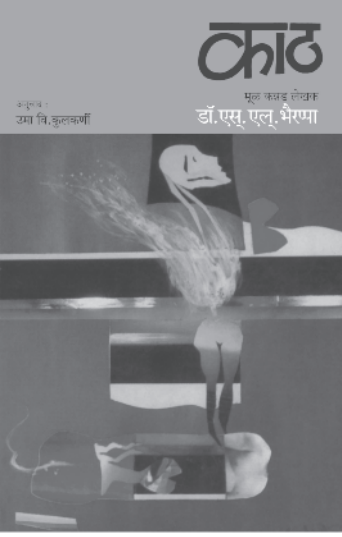
टिळक चौक, मालेगाव, जि.नाशिक.

सूचना - प्रायोजकांच्या पत्त्यावर उत्तरे पाठवू नका.

आ
गा
मी

काठ

अमृता आणि सोमशेखर यांच्या नात्याच्या माध्यमातून लेखक
काही मूलभूत प्रश्न उपस्थित करतो.
व्यक्तीला आयुष्यात नक्की काय हवे असते?

स्त्री-पुरुषांना परस्परांकडून नक्की काय हवे
असते?
खरे प्रेम म्हणजे काय? मनोविकारांना आरंभ कसा
होतो?
अशा प्रकारच्या नात्यांना आपण एका साच्यात
किंवा
विवाहाच्या चौकटीत बसवू शकतो का?
असे असेल, तर मग या नात्यांचे भवितव्य काय?
अशा अनेक मूलभूत प्रश्नांचा विचार करायला
लावण्यातच या कादंबरीच्या यशाचे खरे गमक
आहे!

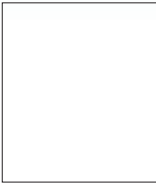
डॉ. अंजली जोशी
मानसोपचार तज्ज्ञ

अनुवाद : उमा वि. कुलकर्णी
२५०रु. पोस्टेज २५रु.

BOOK POST
Printed Matter

मेहता पब्लिशिंग हाऊस

१९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे - ३०. फोन - (०२०) २४४७६९२४

प्रति,

संपादक, मुद्रक, प्रकाशक : सुनील अनिल मेहता यांनी हे मासिक १९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
पुणे ४११ ०३० येथून प्रसिद्ध केले. मुद्रण स्थळ : जय गणेश ऑफसेट, ३५६, अ गणेश पेठ, पुणे २.